

HOE BELEVEN VROUWELIJKE UNIVERSITEITSSTUDENTEN 'SEXUAL CONSENT'?

Een interviewstudie over toestemming buiten een vaste relatie

Promotor: prof. dr. Peter Rober
Faculteit Geneeskunde
Departement Neurowetenschappen

Anne Cremers

Masterproef aangeboden tot het behalen van de
graad van Master in de seksuologie

HOE BELEVEN VROUWELIJKE UNIVERSITEITSSTUDENTEN 'SEXUAL CONSENT'?

Een interviewstudie over toestemming buiten een vaste relatie

Promotor: prof. dr. Peter Rober
Faculteit Geneeskunde
Departement Neurowetenschappen

Anne Cremers

Masterproef aangeboden tot het behalen van de
graad van Master in de seksuologie

Mei 2019

©Copyright by KU Leuven

Deze masterproef is een examendocument dat niet werd gecorrigeerd voor eventueel vastgestelde fouten. Zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van zowel de promotor(en) als de auteur(s) is het overnemen, kopiëren, gebruiken of realiseren van deze uitgave of gedeelten ervan verboden. Voor aanvragen tot of informatie in verband met het overnemen en/of gebruik van gedeelten uit deze publicatie, wendt u zich tot de KU Leuven, Faculteit Geneeskunde, Campus Gasthuisberg O&N2, Herestraat 49 – bus 400, 3000 Leuven. Telefoon +32 (0)16 37 76 68.

Voorafgaande schriftelijke toestemming van de promotor(en) is eveneens vereist voor het aanwenden van de in dit afstudeerwerk beschreven (originele) methoden, producten en programma's voor commercieel nut en voor de inzending van deze publicatie ter deelname aan wetenschappelijke prijzen of wedstrijden.

Anne Cremers, Hoe beleven vrouwelijke universiteitsstudenten *sexual consent*?. Een interviewstudie over toestemming buiten een vaste relatie.

Masterproef tot het behalen van de graad van Master in de Seksuologie, mei 2019.

Promotor: prof. dr. Peter Rober

In deze masterproef werd onderzocht hoe vrouwelijke universiteitsstudenten aan de KUL zelf *sexual consent* zien en beleven. Tijdens de laatste maanden en jaren werd de discussie rond dit concept belangrijker. In oktober 2017 kwamen heel wat getuigenissen rond seksueel grensoverschrijdend gedrag aan het licht onder de #MeToo. Echter, rond hoe mensen zelf dit concept zien en beleven werd nog weinig onderzoek gedaan, terwijl dit belangrijk is wanneer men preventiecampagnes en hulpverlening wil opstarten. Omwille daarvan werd deze masterscriptie geschreven. In dit onderzoek werd nagegaan hoe vrouwelijke universiteitsstudenten beginnen aan seksuele handelingen bij casual seks, buiten een vaste relatie, en wat de plaats van *sexual consent* daarbinnen is. Concreet werd daarbij gekeken naar hoe zij zelf dit concept van toestemming definiëren, dit communiceren in hun eigen ervaringen, hoe deze communicatie kan verschillen naargelang de situatie en wat de rol is van ongewilde seks met toestemming, gewilde seks zonder toestemming en aandringen of niet luisteren naar een afwijzing.

Om op die vragen een antwoord te vinden, werd gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden. Op die manier kon het fenomeen in de diepte worden begrepen en kon worden ingegaan op de beleving van de participanten. Er werden daarbij interviews afgenomen met tien vrouwelijke studenten aan de KUL. Deze werden gecodeerd en geanalyseerd aan de hand van Nvivo.

Uit de resultaten blijkt dat het proces om tot seksuele handelingen te komen verschilt van persoon tot persoon en van situatie tot situatie, maar altijd opbouwend is. Daarbinnen is consent vooral iets wat men aanvoelt en aftoetst bij de partner. Consent kan eveneens altijd terug worden ingetrokken. Toestemmen voor één handeling betekent niet dat men toestemt voor alles. Men kan *sexual consent* op verbale manier communiceren, maar er wordt daarbij ook altijd naar non-verbaal gedrag gekeken. Non-consent wordt daarentegen op een verbalere manier duidelijk gemaakt. Hierbij wordt toestemming vaak gelijkgesteld aan geen protest.

De manier waarop toestemming wordt gecommuniceerd verschilt naargelang de situatie en persoon. Zo zijn er belangrijke verschillen gevonden tussen mannen en vrouwen. Ook wordt consent anders gecommuniceerd naargelang de intimiteit van de handeling, de plaats waar men zich bevindt, de soort relatie waarbinnen men seks heeft en de partner. Ten slotte heeft het gebruik van alcohol eveneens een invloed. Daarnaast blijkt dat heel wat vrouwen instemmen met ongewilde seks en gewilde seks afwijzen. Willen en toestemmen hangen dus niet altijd samen en zouden meer moeten worden gezien als onafhankelijke concepten. Ook aandringen na een afwijzing komt verrassend veel voor. Duidelijke communicatie rond consent is dus niet voldoende om problemen te voorkomen. Hierbij spelen heel wat sociale rollen en mythen mee.

Anne Cremers, How do female university students experience *sexual consent?*. An interview study about consent outside of a committed relationship.

Master thesis presented to obtain the degree of Master in de Seksuologie, May 2019.

Promotor: prof. dr. Peter Rober

In this thesis, it was examined how female university students of the KUL see and experience sexual consent themselves. During the last few months and years, the discussion about this concept became more important. In October 2017 a lot of testimonies about sexual transgressive behaviour came to light under the #MeToo. However, there was still little research done on how people see and experience this concept themselves. This is nevertheless important to know when one wants to start up prevention campaigns and assistance. That's why this thesis was being written. In this research, it was examined how female university students start sexual acts during casual sex, outside of a committed relationship, and what the place of sexual consent in that process is. Specifically, we looked at how they define this concept themselves, how they communicate this in their own experience, how this communication can vary according to the situation and what the role of unwanted sex with consent, wanted sex without consent and insisting or not listening to a rejection is.

To answer these questions, we used qualitative research methods. In this way, the phenomenon could be understood in depth and we could react to the experience of the participants. Thereby, interviews were being taken with ten female students of the KUL. These were coded and analysed with use of Nvivo.

From the results, we can conclude that the process to come to sexual acts differs from person to person and from situation to situation, but it is always a constructive process. In that, consent is mostly something people feel and test with the partner. Consent can also always be withdrawn. Consenting for one act does not mean consenting with everything. People can communicate sexual consent in a verbal way, but they also always look at non-verbal behaviour. Non-consent on the other hand is being made clear in a more verbal way. Thereby, consent is often equated to no protest.

The way in which consent is being communicated differs according to the situation and the person. Like that, important differences were found between men and women. Consent also is being communicated differently according to the intimacy of the act, the place where they are, the sort of relationship in which they have sex and the partner. Lastly, the usage of alcohol also has an effect. In addition, it appears that a lot of women consent to unwanted sex and reject wanted sex. Wanting and consenting are thus not always connected and should be seen more as independent concepts. Insisting after a rejection is also surprisingly common. Clear communication about consent is therefore not sufficient to prevent problems. A lot of social roles and myths also play a role in this.

Dankwoord

Nu mijn masterproef, en daarbij mijn opleiding tot master in de seksuologie, op zijn einde loopt, is de tijd aangebroken om het dankwoord te schrijven. Twee jaar heb ik gezwoegd, maar ook heel wat plezier beleefd om deze master te halen. Nu wil ik graag de tijd nemen om wat mensen te bedanken om me hierbij te steunen. Om te beginnen een grote dankjewel aan alle participanten die vrijwillig hun verhalen wilden delen voor mijn scriptie. Zonder hen was het natuurlijk onmogelijk geweest iets nuttig op papier te zetten. Daarnaast wil ik ook mijn familie en vrienden bedanken voor de steun die ze mij gaven tijdens deze studie en bij het schrijven van deze thesis. Vooral mijn collega's binnen de opleiding zijn daarbij een echte steun geweest. In het bijzonder bedankt aan Eric Wilms om deze scriptie na te lezen en feedback te geven.

Inhoudsopgave

Lijst van afkortingen.....	xii
Lijst van figuren	xiii
INLEIDING.....	1
DEEL I: LITERATUURSTUDIE	4
HOOFDSTUK 1: BEGIN SEKSUELE INTERACTIE	4
HOOFDSTUK 2: DE PLAATS VAN SEXUAL CONSENT.....	7
2.1 Definiëring <i>sexual consent</i>	7
2.2 Gedrag en communicatie van <i>sexual consent</i>	9
2.3 Conclusie.....	11
HOOFDSTUK 3: SITUATIE BEPAALT COMMUNICATIE EN GEDRAG	13
3.1 Gedrag en communicatie bij studenten	13
3.2 Gedrag en communicatie naargelang gender	14
3.3 Gedrag en communicatie naargelang soort handeling	15
3.4 Gedrag en communicatie naargelang plaats.....	15
3.5 Gedrag en communicatie naargelang relatiestatus	16
3.6 Gedrag en communicatie bij alcoholgebruik.....	17
3.7 Conclusie.....	17
HOOFDSTUK 4: AMBIVALENTE TOESTEMMING	19
4.1 Het verschil tussen willen en toestemmen	19
4.2 Niet luisteren naar non-consent	21
4.3 Conclusie.....	22
ALGEMENE CONCLUSIE	23
DEEL II: EMPIRISCH ONDERZOEK.....	24
HOOFDSTUK 5: PROBLEEMSTELLING.....	24
HOOFDSTUK 6: ONDERZOEKSDESIGN	26
6.1 Een kwalitatieve onderzoeksmethode	26
6.2 Onderzoeksgroep	26
6.3 Interviews als dataverzamelmethode.....	28
6.4 Data-analyse met Nvivo.....	29
6.5 Kwaliteit van het onderzoek	30
HOOFDSTUK 7: ONDERZOEKSRESULTATEN	32
7.1 Kenmerken participanten	32

7.2	Begin seksuele interactie	33
7.3	Wat is toestemming?	35
7.3.1	Definitie toestemming voor de participanten	35
7.3.2	Communicatie toestemming	37
7.3.3	Gedrag toestemming	39
7.3.4	Verwachtingen	42
7.4	Verschillen naargelang situatie	42
7.4.1	Verschillen tussen mannen en vrouwen.....	43
7.4.2	Verschillen naargelang de soort handeling	44
7.4.3	Verschillen naargelang de plaats	46
7.4.4	Verschillen naargelang de soort relatie	47
7.4.5	Verschillen naargelang de soort persoon.....	48
7.4.6	Verschillen als middelen gebruikt.....	50
7.5	Ideaalbeeld toestemming.....	51
7.6	Ambivalentie toestemming	52
7.6.1	Instemmen terwijl ze niet willen.....	52
7.6.2	Afwijzen terwijl ze wel willen	53
7.6.3	Niet luisteren naar afwijzing	54
DEEL III:	DISCUSSIE.....	56
	HOOFDSTUK 8: Begin seksuele handelingen	56
	HOOFDSTUK 9: Plaats sexual consent	59
9.1	Definiëring consent	59
9.2	Communicatie en gedrag consent.....	60
9.3	Consent naargelang de situatie	63
9.4	Ambivalentie in communicatie.....	67
DEEL IV:	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	71
	HOOFDSTUK 10: Conclusies	71
	HOOFDSTUK 11: Aanbevelingen	74
11.1	Beleidsmatige aanbevelingen.....	74
11.2	Onderzoeksmatige aanbevelingen	76
	REFERENTIELIJST	77
	BIJLAGEN.....	83
	Bijlage 1. Rekruteringsstekst	83
	Bijlage 2. Informatiebrief	84

Bijlage 3. Informed consent-formulier	86
Bijlage 4. Interviewprotocol.....	87
Bijlage 5. Goedkeuring ethische commissie.....	91

Lijst van afkortingen

AC	<i>Affirmative Consent</i>
Sw.	Strafwetboek

Lijst van figuren

Figuur 1. Dominante modellen rond willen en toestemmen (a en b) en alternatief model (c) van Peterson en Muehlenhard (2007).

Figuur 2. Seksueel script

Figuur 3. Rekruterings tekst

INLEIDING

In oktober 2017 verscheen overal de #MeToo, waaronder duizenden vrouwen getuigden over seksueel grensoverschrijdend gedrag (bijvoorbeeld: ADN, 17.10.2017; Purnelle, 16.10.2017). Hierna laaide er een helse discussie op over seksuele toestemming (bijvoorbeeld: Catherine Deneuve over #MeToo: 'Dient enkel de belangen van de vijanden van seksuele vrijheid', 9.01.2018). Als gevolg van de #MeToo-kwestie kwam er bijvoorbeeld in Zweden een wetswijziging, waarbij men geweld niet meer als noodzakelijk ziet om te kunnen spreken van verkrachting, maar er duidelijke verbaal of non-verbale toestemming nodig is (Swedish PM backs new 'sexual consent' law, 18.12.2017). Zulke voorvallen wakkerden de interesse aan om een masterproef rond dit onderwerp te schrijven.

Dit onderzoek handelt over de beleving van *sexual consent* van vrouwelijke universiteitsstudenten. Wij zien *sexual consent* als *Affirmative Consent* (hierna: AC). Dit is actief gegeven en expliciete consent. De toestemming is bevestigend, bewust en vrijwillig en enkel afwezigheid van weigering volstaat niet om consent te hebben (Curtis & Burnett, 2017; Klement, Sagarin & Lee, 2017; Muehlenhard, Humphreys, Jozkowski & Peterson, 2016). Dit betekent echter niet dat het moet gaan om verbale toestemming. Consent kan ook op andere manieren worden gegeven (Curtis & Burnett, 2017). Hierbij is consent eveneens een proces en niet simpelweg een event. Toestemming kan dan ook steeds worden ingetrokken nadat het aanvankelijk gegeven werd (Brady, Lowe, Brown, Osmond & Newman, 2017; Curtis & Burnett, 2017; Gray, 2015; Muehlenhard et al., 2016). Daarnaast moet voor elke handeling opnieuw consent worden gegeven (Brady et al., 2017; Curtis & Burnett, 2017; Gray, 2015; Muehlenhard et al., 2016; Viola, 2015).

In de literatuur wordt het begrip *sexual consent* vaak gelinkt aan seksueel grensoverschrijdend gedrag (Brady et al., 2017). Dit past echter niet volledig in de wijze waarop de meeste mensen in het dagelijks leven seksualiteit en toestemming beleven. Daarnaast werd gevonden dat *sexual consent* een complex concept is (Brady et al., 2017; Fileborn, 2016; Humphreys, 2007; Shafer, Ortiz, Thompson & Huemmer, 2017). Het is moeilijk te definiëren welke gedragingen echt grensoverschrijdend zijn en welke nog kunnen worden aanvaard (Brady et al., 2017; Fileborn, 2016; Warren, Swan & Allen, 2015). Zo stemmen mensen soms toe met seks die ze

eigenlijk niet willen. Hierbij kan dus wel toestemming gegeven zijn, maar de seks blijft ongewild (Beres, 2010; Lofgreen, Mattson, Wagner, Ortiz & Johnson, 2017; Muehlenhard et al., 2016).

Eerder onderzoek wijst uit dat seksueel geweld meer voorkomt onder studenten en deze populatie hiervoor dus een groter risico loopt, vooral vrouwen (Brady et al., 2017; Burkett & Hamilton, 2012; Fileborn, 2016; Humphreys & Herold, 2007; Hust, Marett, Ren, Adams, Willoughby, Lei, Ran & Norman, 2013; Hust, Rodgers & Bayly, 2017; Jozkowski & Peterson, 2012; Lofgreen et al., 2017; Neville, Goodall, Williams & Donnelly, 2014; Warren et al., 2015). Omdat *sexual consent* centraal staat in de definitie van seksuele misdrijven, is het belangrijk te onderzoeken hoe studenten dit begrip zelf zien en beleven (Humphreys & Herold, 2007). De wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek ligt erin dat het kan bijdragen aan de wetenschappelijke kennis die reeds rond dit onderwerp bestaat. Door te weten te komen hoe vrouwelijke universiteitsstudenten aan de KU Leuven een term als *sexual consent* beleven, kan men hierover specifiekere theorieën opstellen. We doen dit aan de hand van kwalitatief onderzoek, want dit is in het verleden niet veel gedaan. Er wordt namelijk vooral gebruik gemaakt van kwantitatieve onderzoeksmethoden en bijgevolg wordt er niet diepgaand ingegaan op iemands beleving (bijvoorbeeld: Humphreys, 2007; Hust et al., 2017; Lofgreen et al., 2017; Warren et al., 2015). Het meeste onderzoek situeert zich in de VS en Australië. In Europa is het onderzoek beperkt, maar in het algemeen werd er nog niet veel onderzoek gedaan naar hoe mensen zelf *sexual consent* ervaren en begrijpen (Brady et al., 2017). Daarnaast kunnen beleidsmakers en mensen in het werkveld de resultaten gebruiken. Als men beter weet hoe een specifieke groep als vrouwelijke universiteitsstudenten kijkt naar *sexual consent* kan hierop worden ingespeeld bij het maken van preventie- of sensibiliseringscampagnes en bij het geven van effectievere hulpverlening (Brady et al., 2017; Curtis & Burnett, 2017; Humphreys, Muehlenhard, Peterson & Jozkowski, 2017; Hust et al., 2017; Shafer et al., 2017; Warren et al., 2015). Dit is de maatschappelijke relevantie van het onderzoek.

Het doel van dit onderzoek is te weten komen hoe vrouwelijke universiteitsstudenten die geen relatie hebben, beginnen aan een seksuele interactie met iemand anders en wat de plaats van *sexual consent* in dit proces is. Bijgevolg zijn de onderzoeksvragen die dit onderzoek tracht te beantwoorden, de volgende:

1. Hoe beginnen vrouwelijke universiteitsstudenten zonder relatie aan seksuele handelingen met een partner?

2. Wat is de plaats van *sexual consent* in het al dan niet beginnen aan seksuele handelingen met een partner voor vrouwelijke universiteitsstudenten zonder relatie?
  - a. Hoe definiëren vrouwelijke universiteitsstudenten zonder relatie consent bij seksuele handelingen met een partner?
  - b. Hoe communiceren vrouwelijke universiteitsstudenten zonder relatie hun (non-)consent bij seksuele handelingen met een partner?
  - c. Hoe verschilt de communicatie rond (non-)consent van vrouwelijke universiteitsstudenten zonder partner naargelang de situatie?
  - d. Welke plaats heeft ongewilde seks, seks afwijzen terwijl men wil en aandringen na non-consent in het proces van seksuele handelingen met een partner bij vrouwelijke universiteitsstudenten zonder relatie?

Deze vragen worden beantwoord aan de hand van kwalitatief onderzoek. Er worden ongestructureerde belevingsinterviews afgenomen met een aantal vrouwelijke studenten aan de KU Leuven. Deze interviews worden geanalyseerd aan de hand van Nvivo.

In deze rapportage wordt eerst de literatuur besproken die werd gevonden rond het thema van *sexual consent*. Het tweede deel handelt over het eigen gevoerde empirisch onderzoek. Daarbij komt eerst de probleemstelling aan bod, gevolgd door de bespreking van het onderzoeksdesign en ten slotte de resultaten van de interviews. Deze resultaten worden geanalyseerd en bediscussieerd in het derde deel, de discussie. Als laatste worden een besluit en een aantal aanbevelingen geformuleerd.

DEEL I: LITERATUURSTUDIE

Om literatuur te vinden, werden in Limo de termen 'seksuele toestemming' en 'sexual consent' ingegeven. Omdat hiermee veel algemene onderzoeken werden gevonden, gebruikten we daarna combinaties, zoals 'sexual consent AND perception', 'sexual consent AND student'; 'sexual consent AND student AND perception' en 'sexual consent AND attitude'. Om meer algemeen te weten te komen hoe mensen beginnen aan seks werd gezocht op volgende termen: 'start AND seks', 'start AND seksuele interactie', 'seksuele interactie', 'start AND seks', 'start AND sexual interaction', 'sexual interaction', 'sociosexual script', 'sexual script' en 'sexual communication'. Op Google Scholar werd met dezelfde termen gezocht. Van wat werd gevonden, werd geselecteerd op titel. Als de titel leek te passen binnen de onderzoeksvragen, werd het abstract gelezen. Als ook dit overeenkwam, lazen we vervolgens het hele artikel.

Hieronder wordt alle gevonden literatuur gebundeld en besproken. Eerst wordt de algemene literatuur besproken rond seksuele scripts en hoe men aan seksuele handelingen begint. Vervolgens wordt de plaats van *sexual consent* weergegeven. Daarna gaan we in op de invloed van de situatie op de communicatie van consent. Ten slotte handelt het laatste hoofdstuk van de literatuurstudie over ambivalente toestemmingen.

HOOFDSTUK 1: BEGIN SEKSUELE INTERACTIE

Hoe men begint aan seksuele handelingen wordt bepaald door de seksuele scripts die er bestaan, dewelke interactief zijn (Hust et al., 2017). Een seksueel script bepaalt welke handelingen seksueel zijn en wat de rol van de actoren is (Beres et al., 2004). In de literatuur komen steeds drie soorten scripts voor: het intrapsychische, het culturele en het interpersoonlijke script (Edgar & Fitzpatrick, 1993). Het eerste gaat over de innerlijke fantasieën en noden van een persoon. Culturele scripts zijn sociale normen en regels. Dit impliceert dat seksuele scripts anders kunnen zijn over tijd en culturen heen omdat de sociale normen kunnen veranderen (Fileborn, 2016). Wat normaal gedrag is, is bijgevolg aangeleerd en verschilt naargelang de context (Fileborn, 2016). De interpersoonlijke scripts zijn concreter en gaan over hoe dit alles naar buiten komt in de specifieke interactie met een partner.

In de literatuur worden vooral traditionele scripts besproken, die in heteroseksuele interactie regelmatig voorkomen en zijn ingegeven door de traditionele rolpatronen (Brady et al., 2017; Fileborn, 2016; Humphreys & Herold, 2007; Hust et al., 2013; Hust et al., 2017; Jozkowski et al.,

2017; La France, 2010; Lofgreen et al., 2017; Warren et al., 2015). Een aantal auteurs (Edgar & Fitzpatrick, 1993; La France, 2010) beschreven een script met een volgorde in handelingen die leidt tot vaginale penetratie. Dit script gaat enkel op voor *one night stands* of casual seks, bij mensen die elkaar ontmoeten en binnen de paar uur reeds seks hebben. Voor andere relaties kan dit proces anders zijn (Landgraf, von Treskow & Osterheider, 2018). Zo zou men in een vaste relatie sneller over gaan tot seks omdat de flirtfase korter is (Landgraf et al., 2018). Echter, in dit onderzoek worden vooral die seksuele ontmoetingen bekeken die binnen het script van de casual seks vallen. Een kanttekening is dat dit een cultureel script is voor Westerse landen. Individuen kunnen hier van afwijken en in andere culturen geldt dit script waarschijnlijk niet.

Het script begint in een publieke ruimte, zoals een bar, waardoor er verschillen kunnen zijn wanneer de partners elkaar in een andere situatie leren kennen. Wanneer men op een publieke plaats is, begint het script telkens met de twee partners die elkaar zien. Daarna hebben ze oogcontact, gaat hij naar haar toe en groeten ze elkaar. Vervolgens biedt hij haar een drankje aan en zij accepteert. Ze stellen algemene vragen over elkaar en babbelen wat. Naargelang de context kan de man vragen om te dansen. Later glimlachen ze naar elkaar, geven elkaar complimenten (meestal zegt hij dat zij aantrekkelijk is) en gaan dichterbij elkaar toe. Hij begint haar vervolgens op niet-intieme plaatsen aan te raken en zij doet dit ook bij hem. Later volgen de aanrakingen op een intieme manier, maar niet noodzakelijk op intieme plaatsen (bv. de arm op een intieme manier strelen). Hierbij kan er ook gekust worden. Ten slotte stelt hij voor om samen weg te gaan en als zij accepteert, vertrekken ze samen naar een private plaats.

Vervolgens schrijven de auteurs (Edgar & Fitzpatrick, 1993; La France, 2010) over seksuele scripts op private plaatsen. Deze kunnen volgen op de publieke scripts of op zichzelf voorkomen. Hierbij laat de gastheer/-vrouw de bezoeker binnen en biedt een drankje aan. Vervolgens wordt gevraagd om tv te kijken of muziek te luisteren. Daarna complimenteert de gast het appartement, gaan ze naast elkaar zitten en hebben ze een gesprek. Later volgt het oogcontact, gaan ze dichterbij elkaar zitten en beginnen ze elkaar op een niet-intieme manier aan te raken. Vaak volgt hier een verzet van de vrouw. Ze kan dan bijvoorbeeld zeggen dat het te snel gaat. Dit wordt gezien als *token resistance* of een onechte weigering, waardoor de man haar toch kust. Zij kust dan terug en de aanrakingen worden intiemer. Vervolgens vraagt hij om naar de slaapkamer te gaan. Ze gaan samen op bed liggen, waarna ze elkaar beginnen uit te

kleden of zichzelf uitkleden. Eventueel wordt er gecommuniceerd over anticonceptiegebruik en kan er een condoom worden aangedaan. Ten slotte volgt de penetratie.

Landgraf et al. (2018) delen bovenstaande handelingen in in vier fasen. Eerst is er de toenadering, waarbij er verschillende vormen van interactie plaatsvinden zonder fysiek seksueel contact. Daarna volgt het voorspel. In deze fase is er fysiek seksueel contact zonder penetratie. Ten derde vindt de penetratie plaats en ten slotte is er hierna nog een postpenetratiefase. Dit is de fase die plaatsvindt na het orgasme of na de laatste penetratie.

HOOFDSTUK 2: DE PLAATS VAN SEXUAL CONSENT

In dit tweede hoofdstuk wordt ingegaan op wat de plaats van *sexual consent* is binnen het in hoofdstuk 1 beschreven proces om te beginnen aan seksuele handelingen. Daarbij zoeken we eerst naar een goede definitie van het woord '*sexual consent*', om daarna verder te gaan met hoe mensen toestemming in het algemeen communiceren.

Hoewel vaak naar consent wordt gekeken op een negatieve manier geeft Viola (2015) aan dat een goede communicatie rond dit thema de basis is voor een tevreden seksleven. Daarom kijken we in het tweede deel naar de factoren die een invloed kunnen hebben op gedrag en communicatie en naar gedrag en communicatie rond *sexual consent* in het algemeen. Omdat in dit onderzoek enkel heteroseksuele studenten worden bevraagd, worden in het literatuuronderzoek ook vooral dit soort relaties bekeken.

2.1 Definiëring *sexual consent*

In de literatuur worden heel wat pogingen tot definities van *sexual consent* gedaan. In de Belgische strafwet staat een gebrek aan toestemming centraal bij seksuele misdrijven. Seksueel geweld komt dan soms voor omdat men niet genoeg aandacht heeft voor de grenzen van de ander of een fout maakt in het begrijpen ervan (Fileborn, 2016; Jozkowski & Peterson, 2012; Lofgreen et al., 2017; Warren et al., 2015). Bij bv. verkrachting wordt dit gebrek aan toestemming gedefinieerd als "opgedrongen door middel van geweld, dwang, bedreiging, verrassing of list of mogelijk gemaakt door een onvolwaardigheid of een lichamelijk of geestelijk gebrek van het slachtoffer". Dit gaat echter enkel over het gebrek aan toestemming en is bijgevolg geen goede definitie van wat toestemming zelf nu net is. Volgens Hust et al. (2017) is het ook niet altijd duidelijk wat volgens de wet *sexual consent* is. Andere onderzoekers geven aan dat de wettelijke definitie van consent te eng is om in onderzoek en het dagelijks leven te gebruiken (Brady et al., 2017).

Heel wat onderzoekers geven aan dat *sexual consent* een complex concept is (Brady et al., 2017; Fileborn, 2016; Humphreys, 2007; Shafer et al., 2017). Hierdoor is het moeilijk te definiëren, maar ook moeilijk om in de praktijk uit te voeren. Een aantal auteurs geven aan dat consent een continuüm is en niet gewoon 'ja' of 'nee' (Brady et al., 2017; Peterson & Muehlenhard, 2007). Er zijn verschillende modellen gevonden in de literatuur. Zo is er het *yes model*, waarbij een positief antwoord vereist is om van consent te kunnen spreken (Brady et al.,

2017). Daarnaast bestaat het *no model*. Hierbij spreekt men van consent als er geen weigering is (Brady et al., 2017). Een voorbeeld van een *yes model* is *Affirmative Consent* (hierna: AC). Dit betekent dat consent actief en expliciet moet worden gegeven en de toestemming bevestigend, bewust en vrijwillig moet zijn ('yes means yes') en dat afwezigheid van weigering niet voldoende is om over consent te kunnen spreken ('no means no') (Curtis & Burnett, 2017; Klement et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016). Consent wordt daarnaast vaak gezien als een event. Een aantal onderzoekers en de AC-beweging zien het echter als een proces, waarbij het mogelijk is dat consent eerst wordt gegeven en daarna terug wordt ingetrokken (Brady et al., 2017; Curtis & Burnett, 2017; Gray, 2015; Muehlenhard et al., 2016). Dit proces is complex, dynamisch en repetitief. Er moet voor elke handeling opnieuw toestemming worden gegeven (Brady et al., 2017; Curtis & Burnett, 2017; Gray, 2015; Muehlenhard et al., 2016; Viola, 2015).

In heel wat Amerikaanse universiteiten en hogescholen is AC de standaard voor seksueel gedrag. De universiteit van New York definieert AC als "een duidelijke, ondubbelzinnige, wetende, geïnformeerde en vrijwillige toestemming tussen alle participanten om mee te doen aan een seksuele activiteit" (Curtis & Burnett, 2017). In Europa is er minder aandacht voor *sexual consent* op universiteiten en hogescholen (Jozkowski, Marcantonion & Hunt, 2017). Ook in Zweden volgt men de AC-beweging en veranderde men na #MeToo de wet. Daar is het nu vereist dat iemand duidelijk verbaal of non-verbaal toestemt, vooraleer seksuele handelingen worden gesteld. Geweld is daardoor niet meer noodzakelijk om te kunnen spreken van verkrachting (Swedish PM backs new 'sexual consent' law, 18.12.2017). De overheid geeft aan dat men hiermee vooral de sociale normen wil veranderen. Deze vereiste van duidelijke toestemming wordt regelmatig fout begrepen als noodzakelijkheid van expliciete en verbale consent (Curtis & Burnett, 2017).

In de literatuur worden een aantal elementen van *sexual consent* aangegeven. Ten eerste is er het kenniscomponent. Hierbij gaat het erom dat het individu weet waarmee hij/zij instemt (Cowling, 1998; Humphreys & Herold, 2007). Ten tweede moet de consent vrij gegeven zijn. Dit betekent zonder dwang of invloed (Cowling, 1998; Humphreys & Herold, 2007). Hust et al. (2013) geven een algemene definitie: "*sexual consent* is de verbale of non-verbale expressie van toestemming van een individu om mee te doen in een seksuele activiteit". Humphreys (2007) geeft aan dat *sexual consent* "vrij gegeven verbale of non-verbale communicatie van een gevoel van bereidheid tot meedoen in een seksuele activiteit" is. Omdat AC-beweging de duidelijkste en meest alomvattende definitie is en veel wordt gebruikt in Amerikaanse

universiteiten en hogescholen, wordt die definitie ook gebruikt in dit onderzoek, dat zich ook richt op studenten van een universiteit.

In de definiëring van *sexual consent* zijn er voor studenten echter moeilijkheden, zoals beperkte kennis over seks, dubbele standaards, alcohol, het onderscheid tussen toestemmen en willen, ambivalentie en onzekerheid (Humphreys et al., 2017). Uit een onderzoek van Curtis en Burnett (2017) blijkt dat heel wat Amerikaanse studenten vinden dat AC vereist is voordat wordt overgegaan tot seksuele handelingen. Echter, wanneer zij het verkeerd interpreteren als expliciete en verbale consent, wordt vaak aangegeven dat dit praktisch onhaalbaar is (Beres, Herold & Maitland, 2004; Brady et al., 2017; Curtis & Burnett, 2017). Dit komt doordat er sociale normen zijn die ons tegenhouden om expliciet en verbaal over consent te onderhandelen (Beres et al., 2004; Curtis & Burnett, 2017). Ook zou AC door de traditionele rolpatronen niet altijd haalbaar zijn. Vrouwen geven bijvoorbeeld niet snel een enthousiaste 'ja' omdat ze schrik hebben voor een negatieve reputatie (Jozkowski et al., 2017). Een andere moeilijkheid aan AC is dat het over een proces gaat, waarbij consent kan worden ingetrokken nadat het oorspronkelijk werd gegeven. Volgens studenten is het in de praktijk moeilijk om er constant naar te vragen, maar ze begrijpen wel dat er opnieuw consent moet worden gegeven als men over gaat naar meer intieme handelingen (Curtis & Burnett, 2017).

2.2 Gedrag en communicatie van *sexual consent*

In het onderzoek van Höing en van Oosten (2009) kwam naar voren dat in Nederland elk jaar 1,7% van de volwassen vrouwen tussen 18 en 70 jaar en 0,5% van de mannen slachtoffer wordt van seksueel geweld. Het meeste seksuele geweld gebeurt in een meer alledaagse context, bijvoorbeeld in een partnerrelatie (Höing & van Oosten, 2009). Daarom is het belangrijk een theorie te gebruiken waarbij wordt gekeken naar de interactie tussen plegger en slachtoffer en de relatiecontext tussen de twee. Een bruikbaar model hiervoor is het model van de seksuele interactiecompetentie (Höing & van Oosten, 2009). Daarbij is interactionele competentie de sleutel van seksueel gedrag. Ook het respecteren van andermans en eigen grenzen valt hieronder. Minder interactiecompetentie hangt samen met zowel dader- als slachtofferschap (Höing & van Oosten, 2009).

Zoals al bleek uit hoofdstuk 1, worden in de praktijk zowel verbale als non-verbale methoden gebruikt om consent aan te geven. Hoewel dit vaak zo wordt voorgesteld, gebeurt de communicatie rond *sexual consent* dus zeker niet altijd enkel op een verbale manier (Beres,

2010; Beres et al., 2004; Brady et al., 2017; Burkett & Hamilton, 2012; Cowling, 1998; Curtis & Burnett, 2017; Fileborn, 2016; Humphreys, 2007; Humphreys & Herold, 2007; Hust et al., 2013; Hust et al., 2017; Jozkowski & Peterson, 2012; Lofgreen et al., 2017; McGovern, 217; Viola, 2015). De communicatieve interactie rond consent is niet altijd even expliciet, er wordt gebruik gemaakt van zowel directe als indirecte methoden (Brady et al., 2017; Cowling, 1998; Curtis & Burnett, 2017; Fantasia, Sutherland & Fontenot, 2015; Fileborn, 2016; Humphreys & Herold, 2007; Lofgreen et al., 2017; McGovern, 217). Dit kan leiden tot verwarring en verkeerd begrip (Fileborn, 2016; Lofgreen et al., 2017). Soms is het namelijk moeilijk te zeggen wat net consent is, want welke signalen kunnen worden gezien als toestemmend (Muehlenhard et al., 2016)?

Participanten in eerder onderzoek geven aan dat bv. dichter naar iemand toe gaan, meedoen en andere activiteiten initiëren signalen zijn die consent aangeven (Beres, 2010). Een aantal gedragingen, bv. kussen of met iemand mee naar huis gaan, impliceren dat iemand waarschijnlijk geïnteresseerd is in seks, maar dit moet altijd in context met andere gedragingen worden gezien. Het gedrag op zich is dan ook geen toestemming (Gray, 2015). Signalen van non-consent zouden dingen zijn als 'nee' zeggen, iemand wegduwen of stoppen met de activiteit (Beres, 2010). Men zou vooral moeten kijken of iemand zich comfortabel voelt (Beres, 2010). In onderzoek wordt aangegeven dat een aantal participanten vinden dat cues voor consent vaag en moeilijk te interpreteren zijn, terwijl non-consent duidelijker en meestal expliciet is (Fileborn, 2016, La France, 2010). Dit leidt ertoe dat seksualiteit wordt gezien als iets dat begint en waaruit een 'opt-out' mogelijk is als je niet wilt, terwijl een 'opt-in' eigenlijk de gewenste situatie is (Fileborn, 2016).

Toch is het meeste seksueel geweld een echt negeren van consent en niet gewoon een miscommunicatie. Dit betekent niet dat een goed begrip van *sexual consent* niet belangrijk is; het is wel een basisvoorwaarde voor goede seksuele interactie (Jozkowski, Peterson, Sanders, Dennis, & Reece, 2014; Jozkowski et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016). Desalniettemin bestaat er een wijdverspreid geloof dat seksueel grensoverschrijdend gedrag het gevolg is van miscommunicatie (Beres, 2010). Wat wel als belangrijk wordt gezien in de communicatie rond *sexual consent* is seksuele assertiviteit. Dit betekent dat men zijn/haar verlangens kan uiten op een manier die de ander respecteert (Shafer et al., 2017). Hoe assertiever men hierin is, hoe positiever diens attitudes ten aanzien van *sexual consent* en bijgevolg ook hoe beter diens intenties en vaardigheden om consent te begrijpen (Shafer et al., 2017).

In eerder onderzoek werd gevonden dat we toestemmen in een handeling op basis van hoe we denken dat de seksuele relatie eruit ziet of eruit zal zien en wat de waarschijnlijke gevolgen zijn (Viola, 2015). Om te weten wat de draagwijdte van de toestemming is, moet je dan ook kijken naar de verwachtingen die de persoon heeft (Viola, 2015). Hoe consent wordt begrepen en beleefd, heeft mede daardoor altijd te maken met de context (Lofgreen et al., 2017). Dit impliceert volgens Lofgreen et al. (2017) ook dat in bepaalde situaties alle mannen in staat zijn tot verkrachting.

Er zijn reeds een aantal onderzoeken gedaan naar wat mensen zelf verstaan onder *sexual consent*. Daaruit bleek dat zowel mannen als vrouwen expliciete verbale communicatie rond consent onrealistisch vinden (Muehlenhard et al., 2016). Enkel in bepaalde kringen zou dit als belangrijk worden gezien, bv. bij mensen die deelnemen aan BDSM (Landgraf et al., 2018; Muehlenhard et al., 2016). In onderzoek van Klement et al. (2017) is aangetoond dat BDSM-deelnemers lagere niveaus zouden hebben van seksisme, acceptatie van verkrachtingsmythes en *victim blaming*. Echter, de verschillen met de controlegroep kunnen ook aan andere dingen liggen en deze conclusie mag dus niet zomaar worden afgeleid. Meestal wordt door participanten in eerder onderzoek aangegeven dat verbale consent het meest duidelijk zou zijn, maar toch wordt in de realiteit zelfs niet altijd geluisterd naar een verbale, expliciete weigering (Gray, 2015). Wanneer wordt gevraagd naar wat consent precies is, wordt aangegeven dat men gewoon weet wanneer iemand toestemt. Dit is *tacit knowledge* (Beres, 2010; Brady et al., 2017; Lofgreen et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016). Het is dan ook moeilijk te begrijpen hoe mensen *sexual consent* zien, want dit is een complex proces: men gebruikt verschillende methoden door elkaar en op andere momenten (Beres, 2010).

2.3 Conclusie

Samenvattend kan worden gesteld dat er heel wat definities in de literatuur te vinden zijn, die niet allemaal even goed het concept *sexual consent* dekken. Omdat de AC-definitie het meest gebruikt wordt bij studentenpopulaties in de VS en deze het meest duidelijke is, wordt in dit onderzoek voor deze definitie geopteerd. Bij AC moet expliciet, bewust en vrijwillig worden aangegeven dat er toestemming is en is afwezigheid van protest niet voldoende. Daarnaast is het een proces, waarbij iemand over de tijd nog van mening kan veranderen en toch nog toestemming kan geven of deze kan intrekken.

Qua gedrag moet er niet enkel naar verbale methoden om consent aan te geven worden gekeken, maar moet ook rekening gehouden worden met non-verbale manieren. Expliciete verbale communicatie wordt immers vaak als onrealistisch gezien. Daarnaast is het goed om ook naar de indirecte manieren van communiceren te kijken. Echter, er kan niet goed worden opgelijst welke handelingen consent aangeven en welke niet, het gaat hierbij vaak om *tacit knowledge*. Men voelt dan simpelweg aan wanneer iemand toestemt en wanneer niet. Daarom is het belangrijk in dit onderzoek te vragen aan de participant zelf wat zij verstaat onder consent. Zo kan worden verder gegaan op hoe zij dit concept zelf begrijpt.

HOOFDSTUK 3: SITUATIE BEPAALT COMMUNICATIE EN GEDRAG

Hoofdstuk drie handelt over hoe communicatie en gedrag kan verschillen naargelang de situatie. Eerst wordt er besproken waarom het belangrijk is specifiek te kijken naar studenten als onderzoeksgroep. Daarna wordt er ingegaan op een paar verschillen die in de literatuur worden gevonden, met name verschillen tussen mannen en vrouwen, verschillen naargelang de soort handeling, naargelang de plaats, naargelang relatiestatus en de invloed van alcoholgebruik op communicatie rond *sexual consent*.

3.1 Gedrag en communicatie bij studenten

Studenten lopen een hoger risico op seksueel geweld (Brady et al., 2017; Humphreys & Herold, 2007; Hust et al., 2017; Lofgreen et al., 2017; Neville et al., 2014). Jonge vrouwen hebben de grootste kans op slachtofferschap: 2,9% wordt jaarlijks slachtoffer tegenover 1,7% van de hele populatie vrouwen tussen 18 en 70 jaar (Burkett & Hamilton, 2012; Höing & van Oosten, 2009; Jozkowski et al., 2014; Muehlenhard et al., 2016). Muehlenhard et al. (2016) geven zelfs aan dat ongeveer 20% van de vrouwelijke universiteitsstudenten in de VS en Canada een poging tot of een volledige actie van seksueel grensoverschrijdend gedrag hebben meegemaakt. Bijkomend zou er op universiteiten veel onderrapportage zijn inzake seksueel geweld (Neville et al., 2014).

Er zijn verschillende redenen waarom seksueel grensoverschrijdend gedrag meer voorkomt bij studenten. Zo wonen ze niet meer thuis en hebben ze ruimte om te experimenteren (Lofgreen et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016). Ook zouden veel studenten, vooral in de VS, weinig kennis hebben van seks (Muehlenhard et al., 2016). Volgens Klement et al. (2017) komt het grensoverschrijdend gedrag eerder doordat studenten vaak niet communiceren over consent vooraleer ze overgaan tot seksuele handelingen.

De beleving van studenten kan verschillend zijn van deze van andere jongeren. Hoger geschoolden hebben namelijk toegang tot fora en dergelijke waarop men kan discussiëren over consent (Brady et al., 2017). De specifieke sfeer op universiteiten en hogescholen –bijvoorbeeld de vele studentenfeestjes en mannen en vrouwen die samenwonen in een kot– zorgt voor een bepaalde context waarin het belangrijk kan zijn om te begrijpen hoe zij consent zelf zien (Shafer et al., 2017).

3.2 Gedrag en communicatie naargelang gender

Door een verschil in seksuele scripts, zoals hierboven aangegeven, gebruiken mannen en vrouwen verschillende methoden om toestemming duidelijk te maken. Zo communiceren mannen meer non-verbaal en vrouwen meer verbaal (Beres et al., 2004; Curtis & Burnett, 2017; Humphreys & Herold, 2007; Hust et al., 2017; McGovern, 2017; Muehlenhard et al., 2016). Dit kan zorgen voor een misbegrijpen en eventueel zelfs grensoverschrijdend gedrag (Beres, 2010).

Vrouwen zouden het belangrijker vinden om consent te vragen voor het begin van de seksuele handelingen (Humphreys, 2007; Humphreys & Herold, 2007). Ook geven vrouwen aan dat toestemming voor een bepaalde actie voor hen niet betekent dat er ook consent is gegeven voor andere handelingen (McGovern, 2017). Mannen daarentegen zouden deze vraag minder belangrijk vinden naarmate een relatie langer wordt (Humphreys & Herold, 2007). Mensen die nog geen ervaring hebben met seks, rapporteren meer nood aan *sexual consent* (Humphreys & Herold, 2007; McGovern, 2017). Mogelijks komt dit doordat zij een meer onrealistische visie hebben op seksuele activiteit.

Er is een verschil tussen de genders naargelang het gedrag, maar ook naargelang de betekenis van *sexual consent*. Mannen zien sneller iets als toestemming dan vrouwen (Beres, 2010; Humphreys, 2007; Lofgreen et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016). Passiviteit speelt hierbij een belangrijke rol: mannen zien passiviteit als iets anders dan een weigering, waardoor dit leidt tot hogere percepties van *desire* en consent dan wanneer men expliciet weigert (Beres et al., 2004; Lofgreen et al., 2017). Hierbij speelt het soort gedraging wel een rol. Participanten geven aan dat niets doen een andere betekenis heeft dan bijvoorbeeld verstijven (Lofgreen et al., 2017).

Een belangrijke invloed op de *sexual consent*-communicatie tussen mannen en vrouwen komen vanuit de traditionele scripts, die uitgaan van een heteroseksuele situatie waarin mannen actief en dominant zijn en seksueel gedrag initiëren en vrouwen passief en onderdanig zijn en moeten toestemmen of weigeren (Beres, 2010; Beres et al., 2004, p; Brady et al., 2017; Burkett & Hamilton, 2012; Cowling, 1998; Curtis & Burnett, 2017; Fileborn, 2016; Gray, 2015; Humphreys, 2007; Humphreys & Herold, 2007; Hust et al., 2017; Jozkowski et al., 2017; Jozkowski & Peterson, 2012; Klement et al., 2017; Landgraf et al., 2018; Muehlenhard et al., 2016; Warren et al., 2015). Het wordt dus als de verantwoordelijkheid van de vrouw gezien om 'nee' te zeggen als ze niet wilt (Burkett & Hamilton, 2012; Jozkowski et al., 2017). Daarnaast gaan

mannen vaak uit van consent tot ze een weigering krijgen (Jozkowski et al., 2017). Een andere mythe die voortvloeit uit de traditionele genderrollen is dat mannen altijd seks willen (Beres, 2010; Jozkowski & Peterson, 2012; Muehlenhard et al., 2016). Hierdoor is het mogelijk dat aan mannen niet snel consent wordt gevraagd en zij ook niet serieus worden genomen wanneer zij slachtoffer worden van seksueel grensoverschrijdend gedrag (Fileborn, 2016).

De meeste studenten onderschrijven de dubbele standaard dat mannen seksueel open mogen zijn, maar vrouwen niet (Jozkowski et al., 2017). Vrouwen worden ook gezien als degenen die de mannen moeten plezieren (Jozkowski et al., 2017; Jozkowski & Peterson, 2012). Aangezien mannen werk steken in het krijgen van seks door bijvoorbeeld drankjes te kopen voor de vrouw, is een andere opvatting van studenten dat vrouwen seks terug moeten geven (Fileborn, 2016; Jozkowski et al., 2017). Zo wordt het aannemen van de drankjes ook gezien als een indicator voor consent (Jozkowski et al., 2017).

Onderzoek naar homoseksuele koppels toont aan dat zij gesocialiseerd zijn in dezelfde genderrollen als heteroseksuelen, maar omdat ze deze overschrijden door seksuele handelingen te stellen met mensen van hetzelfde geslacht, ze zich misschien meer bewust zijn van die rollen. Op die manier werken ze er waarschijnlijk tegen (Beres et al., 2004). Echter, ook bij homoseksuele interactie kunnen de communicatie en ervaringen rond *sexual consent* anders zijn (Fileborn, 2016). Zo zouden er in *same-sex* relaties meer non-verbale methoden worden gebruikt (Humphreys & Herold, 2007).

3.3 Gedrag en communicatie naargelang soort handeling

In de literatuur werd minder informatie gevonden over hoe communicatie kan verschillen naargelang de soort handeling die werd gesteld. Wat wel gezegd kan worden, is dat voor handelingen die als meer intiem worden gezien, zoals vaginale en vooral anale penetratie, wel vaker open en duidelijk onderhandeld wordt (Humphreys, 2007; Humphreys & Herold, 2007; Muehlenhard et al., 2016). Daarnaast moet voor elke handeling opnieuw consent worden gegeven (Brady et al., 2017; Curtis & Burnett, 2017; Gray, 2015; Muehlenhard et al., 2016; Viola, 2015).

3.4 Gedrag en communicatie naargelang plaats

Fileborn (2016) vond dat vrouwen een hoger risico lopen om slachtoffer te worden van seksueel geweld in het nachtleven. Dit kan eventueel samenhangen met alcohol, maar ook in het

algemeen met het studentenleven. Jongeren komen vaak samen in nachtclubs met een seksueel doel (Fileborn, 2016). In clubs waar het normaal en normatief is om seksualiteit te beleven, gaat dit vaak gepaard met stereotype ideeën over seksualiteit en mannelijkheid (Fileborn, 2016). Mannen moeten dan vaak meedoen in een *'girl hunt'* om hun imago te behouden, wat eventueel kan leiden tot miscommunicatie op vlak van *sexual consent*.

3.5 Gedrag en communicatie naargelang relatiestatus

De context bepaalt de vorm van de seksuele scripts. Zo is er een verschil naargelang de relatie tussen de partners (Cowling, 1998; Humphreys & Herold, 2007). Er zijn heel wat verschillende relaties waarin seksuele handelingen kunnen plaatsvinden. Burkett en Hamilton (2012) geven aan dat een casual seksuele ontmoeting meer gericht is op seks en minder op liefde of intimiteit. In een relatie gaat het volgens hen wel over meer dan enkel seks (Burkett & Hamilton, 2012). Toch geven veel vrouwen aan dat ze ook in een relatie veel doen voor het plezier van hun partner. Zo hebben ze seks met iemand omdat ze van die persoon houden, terwijl ze eigenlijk geen seks willen. Vrouwen hebben dan niet de vrijheid om te kiezen, maar het voelt aan alsof ze seks moeten geven in ruil voor intimiteit en een goede relatie. Als ze geen seks geven, voelen ze zich vaak schuldig (Burkett & Hamilton, 2012). Naarmate de relatie langer en intiemer wordt, vindt de communicatie rond consent eveneens op een meer non-verbale manier plaats (Humphreys, 2007). Intimiteit tussen partners is daarom een belangrijke mediërende factor. Veel mensen vinden *consent* in relaties dan ook minder noodzakelijk (Beres et al., 2004; Brady et al., 2017).

Seksueel grensoverschrijdend gedrag in relaties wordt regelmatig genormaliseerd door gendernormen. Mannen hebben namelijk verlangens waarvoor vrouwen moeten instaan. Als de vrouw dan niet verbaal en expliciet 'nee' zegt, wordt de verantwoordelijkheid voor het grensoverschrijdend gedrag bij haar gelegd (Burkett & Hamilton, 2012). Ook hebben mannen hogere percepties van *desire* en consent van een vrouw naarmate de intimiteit in een relatie stijgt (Beres, 2010; Humphreys, 2007; Lofgreen et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016). Dit gebeurt ook wanneer ze al eerder seksuele handelingen hebben gesteld. Een 'nee' wordt dan sneller als een 'ja' geïnterpreteerd (Humphreys, 2007; Lofgreen et al., 2017). Het moment waarop mensen vinden dat minder directheid nodig is, valt al snel. Zo vond Humphreys (2007) dat er al een verschil is tussen de eerste date en na 3 maanden samen zijn.

3.6 Gedrag en communicatie bij alcoholgebruik

Een ander probleem bij de studentenpopulatie is alcoholgebruik (Fileborn, 2016; Hust et al., 2013; Lofgreen et al., 2017). Studenten gebruiken over het algemeen meer alcohol dan de algemene populatie en het meeste seksueel geweld gebeurt in combinatie met alcohol of drugs (Curtis & Burnett, 2017; Fantasia et al., 2015; Gray, 2015; Muehlenhard et al., 2016). In ander onderzoek werd gevonden dat studenten die meer en vaker drinken, vaker een ervaring van seksueel grensoverschrijdend gedrag rapporteren (Neville et al., 2014). Daarnaast zorgt alcohol voor minder zoeken naar en houden aan onderhandelingen rond *sexual consent*. Ook is het mogelijk dat door alcoholgebruik de situatie verkeerd wordt ingeschat en risico's niet meer voldoende worden gezien (Muehlenhard et al., 2016). Vanaf een bepaalde concentratie alcohol kan men zelfs niet meer bewust consent geven. Wat een probleem vormt in de literatuur, is definiëren wat net te veel alcohol is om dit nog te kunnen doen (Curtis & Burnett, 2017; Muehlenhard et al., 2016).

Een aantal daders gebruikt bewust alcohol om het slachtoffer te kunnen gebruiken, maar vaak misbruiken daders ook gewoon mensen die uit zichzelf alcohol hebben gedronken (Fileborn, 2016). Zo'n voorvallen worden ondersteund door verkrachtingsmythes. Een voorbeeld hiervan is een dronken vrouw die wordt verkracht en waarover achteraf wordt gezegd dat ze indirect vroeg om seks omdat ze dronken was (Fileborn, 2016). Daarnaast wordt een dronken persoon als meer seksueel open gezien en gaat men sneller van uit van toestemming met seksuele handelingen (Fileborn, 2016; Muehlenhard et al., 2016).

3.7 Conclusie

Samenvattend kan worden gesteld dat de seksuele scripts die mensen volgen een belangrijke invloed hebben. Deze bepalen hoe mensen *sexual consent* communiceren. Bijgevolg zijn ook de traditionele rolpatronen nog steeds van belang. Dit maakt dat er een verschil is tussen mannen en vrouwen in gebruikte methoden. De vraag hierbij is echter, of mannen en vrouwen elkaar, ondanks een verschil in gebruikte methoden, wel kunnen begrijpen wanneer het gaat over *sexual consent*? Dit is natuurlijk essentieel in heteroseksuele relaties.

Als men kijkt naar studenten zijn vooral het alcoholgebruik en het uitgaansleven belangrijke elementen. Daarnaast vinden vrouwen het belangrijker dan mannen om te vragen naar consent en dit ook voor elke handeling die wordt gesteld. Dit en het feit dat mannen sneller en vaker denken dat een vrouw toestemt met seksuele handelingen dan een vrouw dit zelf denkt, kan

bijdragen aan de sociale druk die vrouwen voelen. In langdurige relaties stijgt deze perceptie van de man nog meer en wordt het vragen naar consent als nog minder belangrijk gezien.

Ten slotte blijkt uit bovenstaande literatuurstudie dat de relatiecontext een verschil kan maken in hoe *sexual consent* wordt gecommuniceerd. Hierin kan het gedrag anders zijn en is het mogelijk dat er meer non-verbale en indirecte methoden worden gebruikt, maar ook de beleving van consent kan verschillen. Echter, onderzoek richtte zich in het verleden vooral op vaste relaties of maakte geen onderscheid hierin. Naar casual seksuele ontmoetingen is minder onderzoek gedaan.

HOOFDSTUK 4: AMBIVALENTE TOESTEMMING

Dit laatste hoofdstuk van de literatuurstudie bespreekt ambivalente toestemmingen. Zo wordt eerst ingegaan op het onderscheid dat kan worden gemaakt tussen willen en toestemmen, waarbij we het hebben over instemmen met ongewilde seks en afwijzen van gewilde seks. Daarna worden grensoverschrijdingen en aandringen na een afwijzing besproken.

4.1 Het verschil tussen willen en toestemmen

In het dominant paradigma wordt gewilde seks vaak gelijkgesteld aan seks met toestemming en is ongewilde seks dan ook automatisch seks zonder toestemming (Peterson & Muehlenhard, 2007). Dit klopt echter niet in de ervaringen van heel wat vrouwen. Vaak wordt aangegeven dat men tegelijk zowel redenen kan hebben om seks te willen als redenen om niet te willen (Peterson & Muehlenhard, 2007). Dit impliceert dat willen en toestemmen niet altijd hetzelfde is: je kan toestemmen terwijl je niet wilt of je kan willen terwijl je niet toestemt (Beres, 2010; Lofgreen et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016; Peterson & Muehlenhard, 2007).

Voor vrouwen is het namelijk niet altijd mogelijk vrij consent te geven door de machtsrelaties in de samenleving (Beres et al., 2004; Brady et al., 2017; Burkett & Hamilton 2012; Hust et al., 2013; Jozkowski et al., 2017). Van de vrouwen in een relatie zou 50% sociale druk voelen tot seksuele handelingen, waardoor ze meedoen aan ongewilde seks. Dit wordt echter meestal niet als seksueel geweld gezien (Beres, 2010; Brady et al., 2017; Conroy, Krishnakumar & Leone, 2015; Fileborn, 2016; Hust et al., 2013; Lofgreen et al., 2017; Peterson & Muehlenhard, 2007; Warren et al. 2015). Redenen hiervoor zijn tegemoet komen aan de noden van de partner, zorgen voor meer intimiteit, spanning in een relatie voorkomen, de ander niet kwetsen, je verplicht voelen of meer seksuele ervaring krijgen. Instemmen met zo'n seksuele handelingen kan voor verschillende redenen. Als er toestemming wordt gegeven onder zo'n druk wordt dit gezien als seks met toestemming, terwijl dit eigenlijk niet helemaal zo is (Conroy et al., 2015). Studenten denken vaak dat verbale consent duidelijker is en zo misverstanden kunnen worden voorkomen (Brady et al., 2017). Echter, er zijn dus ook situaties in te denken waarbij mensen toestemmen omdat ze druk voelen door een directe vraag.

Daarnaast wordt van vrouwen verwacht dat ze beleefd en vriendelijk blijven. Daarom komen zij vaak over als slechte communicators die niet goed zijn in het aangeven van (non-)consent of durven ze soms geen 'nee' te zeggen (Fileborn, 2016; Jozkowski et al., 2017). Vrouwen hebben

tegenwoordig de vrijheid gekregen om in casual seks mee te doen, maar toch voelen ze zich soms gedwongen doordat ze bepaalde handelingen stellen die worden gezien als instemming met seks terwijl dit niet per se hun bedoeling is, bijvoorbeeld mee naar huis gaan met een man (Burkett & Hamilton, 2012). Ook wordt regelmatig aangegeven dat vrouwen niet meer van gedachte kunnen veranderen eenmaal ze instemmen omdat hun partner teleurgesteld zou zijn en de vrouw zich vaak schuldig voelt (Burkett & Hamilton, 2012). Dit toont aan dat vrouwen vaak het seksueel plezier van de man belangrijker vinden. Meedoen in ongewilde seks heeft wel negatieve effecten. Zo voelen vrouwen zich na de handelingen bijvoorbeeld slecht en minderwaardig (Conroy et al., 2015).

Figuur 1. Dominante modellen rond willen en toestemmen (a en b) en alternatief model (c) van Peterson en Muehlenhard (2007).

a. The Dominant Model: "Sex is either wanted and consensual or unwanted and nonconsensual"		
	Wanted	Unwanted
Consensual	Not rape	NOT POSSIBLE
Nonconsensual	NOT POSSIBLE	Rape
b. The Dominant Model: "Rape is unwanted nonconsensual sex."		
	Wanted	Unwanted
Consensual	Not rape	Not rape
Nonconsensual	Not rape	Rape
c. The New Model: "Wanting and consenting are distinct concepts; nonconsensual sex is rape."		
	Wanted	Unwanted
Consensual	Not rape	Not rape
Nonconsensual	Rape	Rape

Bron: Peterson & Muehlenhard, 2007, p. 73.

Ook seks zonder toestemming kan voor een deel gewild zijn. Meestal gaat het hierbij over redenen om tegelijkertijd zowel wel te willen als niet te willen. Het is dan mogelijk dat iemand seks wil omdat die zich seksueel opgewonden voelt, omdat ze haar relatie wil verbeteren of

voor een betere reputatie. Als alternatief voor de dominante modellen waarbij ongewilde seks met toestemming of gewilde seks zonder toestemming niet mogelijk zijn of niet als verkrachting worden gezien, maakten Peterson en Muehlenhard (2007) een model op waarbij de dimensies 'willen' en 'toestemmen' uit elkaar worden gehaald (zie figuur 1). Hierbij wordt alle seks zonder toestemming gezien als verkrachting, wat een verbreding van die definitie is.

De bestaande programma's zijn niet voldoende aangepast op de praktijk waarbij er druk kan zijn om in te stemmen, want zij focussen vooral op het letterlijk verbaal aangeven van een 'ja' (Burkett & Hamilton, 2012). Toch kan een duidelijke 'ja' ook gedwongen of niet volledig gewild zijn (Muehlenhard et al., 2016).

4.2 Niet luisteren naar non-consent

Vrouwen zijn gatekeepers van hun seksualiteit. Omdat zij niet willen worden gezien als 'gemakkelijk' en promiscue, zouden zij vaker 'nee' zeggen, terwijl ze soms eigenlijk wel willen (Brady et al., 2017; Curtis & Burnett, 2017; Humphreys, 2007; Humphreys & Herold, 2007; Jozkowski et al., 2017; Jozkowski & Peterson, 2012, Muehlenhard et al., 2016). Dit leidt tot de mythe van *token resistance*: vrouwen zeggen 'nee' terwijl ze 'ja' bedoelen (Beres, 2010; Curtis & Burnett, 2017; Fileborn, 2016; Humphreys & Herold, 2007; Hust et al., 2017; Jozkowski et al., 2017; Jozkowski & Peterson, 2012; Lofgreen et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016; Shafer et al., 2017). Bijgevolg wordt het sneller als oké gezien wanneer een man een weigering van een vrouw negeert of haar 'overtuigt' tot seksuele handelingen (Humphreys & Herold, 2007; Jozkowski et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016; Shafer et al., 2017).

Traditionele rolpatronen werden reeds eerder aangehaald als invloed hebbende op iemands ideeën over *sexual consent*. Die patronen worden verspreid door de massamedia, vooral via muziek (Hust et al., 2013; Hust et al., 2017). Mannen die worden blootgesteld aan media die vrouwen objectiveren, zouden meer dwang gebruiken om vrouwen te overtuigen seksuele handelingen te stellen (Hust et al., 2013; Hust et al., 2017; Lofgreen et al., 2017). Wanneer mannen meer worden blootgesteld aan scripts waarin mannen als agressors worden gezien, zouden ze zich minder houden aan een beslissing die door middel van interactie is genomen rond *sexual consent* (Hust et al., 2013, p; Hust et al., 2017; Lofgreen et al., 2017).

Gedrag wordt beïnvloed door attitudes die mensen hebben over *sexual consent*. Andersom werkt deze samenhang ook: gedrag beïnvloedt eveneens iemands attitude. Een attitude die

invloed heeft op gedrag rond *sexual consent* zijn verkrachtingsmythes. Dit zijn mythes en stroken dus niet met de feiten, maar worden door veel mensen geloofd. Het geloof hierin dient ertoe om seksuele agressie van mannen tegenover vrouwen te ontkennen of zelfs goed te praten, waarbij de verantwoordelijkheid bij het slachtoffer wordt gelegd (Gray, 2015; Shafer et al., 2017). Dat hangt samen met minder intenties om *sexual consent* te zoeken en zelfs met de bereidheid om seksueel geweld te plegen (Hust et al., 2013; Lofgreen et al., 2017; Shafer et al., 2017; Warren et al., 2015). Als bijvoorbeeld de vrouw begint met fysieke aanrakingen, wordt verondersteld dat ze het afmaakt. Als ze dit niet doet, wordt een aanranding of verkrachting sneller goed gepraat (Jozkowski & Peterson, 2012; Lofgreen et al., 2017). Mannen die *sexual consent* minder goed begrijpen, zouden het minder erg vinden om seksuele dwang te gebruiken (Warren et al., 2015). Door de verkrachtingsmythes is er dan minder cognitieve dissonantie.

Intrafamiliaal geweld is een gegenderd probleem (Hust et al., 2017). Het is wel zo dat zowel mannen als vrouwen dader en slachtoffer zijn, maar vrouwen zouden meer schade ondervinden van dit geweld. Dit wordt mede beïnvloed door het sociaal kader voor geweld en de machtsrelaties en onderdrukking van de vrouw (Fileborn, 2016). Zo wordt het voor mannen sneller geaccepteerd wanneer ze geweld plegen wanneer hun mannelijkheid wordt bedreigd en een beetje dwang wordt als normaal gezien om een romantische relatie te krijgen of te houden (Fileborn, 2016; Hust et al., 2017).

4.3 Conclusie

Door de traditionele rolpatronen en verkrachtingsmythes waarin veel mensen geloven, zijn vrouwen nog steeds niet volledig vrij om hun eigen seksualiteit in te vullen. Ze worden verwacht niet te veel in te stemmen met seksuele handelingen, maar ze moeten tegelijk ook vriendelijk blijven tegen de man. Daarnaast geloven veel mannen in de mythe van de *token resistance*, waarbij de vrouw 'ja' zou bedoelen wanneer ze 'nee' zegt. Mede hierdoor worden vrouwen vaker slachtoffer van ongewilde seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Vooral ervaren ze hierdoor meer schade dan mannen. Specifiek zijn het vooral jonge vrouwen en studentes die een hoger risico lopen op slachtofferschap. Daarom kan het nuttig zijn om te beginnen met de concepten 'willen' en 'toestemmen' uit elkaar te trekken en ze niet als hetzelfde te zien. Om te voorkomen dat vrouwen instemmen met seks die ze niet willen, moet er echter meer sensibilisering plaatsvinden en moeten vooral de onderliggende rolpatronen worden aangepakt.

ALGEMENE CONCLUSIE

Uit bovenstaande literatuurstudie blijkt dat er verschillende manieren zijn om *sexual consent* te communiceren. Dit kan zowel verbaal als non-verbaal en is vaak indirect. Omdat verschillende methoden door elkaar en op andere momenten worden gebruikt en gedrag telkens moet worden geïnterpreteerd in het licht van de context, is het moeilijk aan te geven wat signalen zijn voor consent en wat niet. Hierdoor is een definitie geven van *sexual consent* een uitdaging, maar in dit onderzoek werd gekozen voor de definitie van *Affirmative Consent*. Echter, het is belangrijk in het achterhoofd te houden dat seks met toestemming niet steeds gewilde seks is.

Voorals seksuele scripts zijn van belang in de communicatie rond *sexual consent*. Deze moeten zeker worden bekeken, samen met de opvattingen die invloed erop kunnen uitoefenen, zoals de traditionele rolpatronen. Deze hebben vooral betekenis in heteroseksuele relaties, waarnaar in dit onderzoek wordt gekeken. Door onder andere zulke ideeën zijn vrouwen niet altijd volledig vrij in het invullen van hun eigen seksualiteit en voelen zij regelmatig druk om toe te stemmen in bepaalde seksuele handelingen. Dit kan een grote impact hebben op iemands beleving van *sexual consent*.

Het meeste van bovenstaand onderzoek situeert zich in de VS of Australië, zeker diegenen die gericht zijn op studenten. In Europa, en vooral in België, is hiernaar nog maar weinig onderzoek gedaan. In het bijzonder is beleving van *sexual consent* nog verrassend onderzocht. Met deze masterproef proberen we dit gat in de literatuur op te vullen.

DEEL II: EMPIRISCH ONDERZOEK

In dit deel van het rapport wordt het eigen onderzoek besproken. Eerst komt daarbij de probleemstelling aan bod, waarna wordt overgegaan naar het onderzoeksdesign. Ten slotte bespreken we de resultaten van het empirisch onderzoek.

HOOFDSTUK 5: PROBLEEMSTELLING

Het doel van dit onderzoek is meer te weten komen over hoe vrouwelijke universiteitsstudenten seksuele handelingen met een partner starten en wat de plaats van *sexual consent* daarbij is. Dit is een belangrijke onderzoeksgroep omdat studenten een groter risico lopen om slachtoffer te worden van seksueel geweld, vooral vrouwelijke studenten (Brady et al., 2017; Burkett & Hamilton, 2012; Humphreys & Herold, 2007; Hust et al., 2013; Hust et al., 2017; Jozkowski & Peterson, 2012; Lofgreen et al., 2017; Neville et al., 2014; Warren et al., 2015). Omdat *sexual consent* centraal staat in het definiëren van seksueel geweld, is het nodig te begrijpen hoe de populatie van studenten toestemming begrijpt en beleeft (Humphreys & Herold, 2007).

Dit onderzoek kan bijdragen aan de wetenschappelijke kennis en theorievorming rond het onderwerp van *sexual consent*. Omdat het enkel over vrouwelijke universiteitsstudenten van de KU Leuven gaat, kan men op deze manier specifiekere theorieën hierrond opstellen. Dit is de wetenschappelijke relevantie van deze masterproef. Zo'n onderzoek is nog niet veel gedaan, want meestal werden in het verleden kwantitatieve studies uitgevoerd (bijvoorbeeld: Humphreys, 2007; Hust et al., 2017; Lofgreen et al., 2017; Neville et al., 2014; Warren et al., 2015). In het algemeen is er weinig onderzoek gedaan naar hoe mensen zelf consent ervaren en begrijpen (Brady et al., 2017). De meeste kwalitatieve onderzoeken die reeds zijn gedaan, focusten vooral op de attitudes en overtuigingen van mensen en keken meer naar non-consent en grensoverschrijdend gedrag (Muehlenhard et al., 2016; Viola, 2015). Daarnaast situeert het meeste onderzoek zich in de VS of Australië en niet in Europa, laat staan België.

De maatschappelijke relevantie bestaat eruit dat beleidsmakers en mensen in het werkveld de resultaten in de praktijk kunnen gebruiken. Men kan de resultaten gebruiken bij het maken van preventie- of sensibiliseringscampagnes en bij geven van hulpverlening. Effectieve campagnes en hulpverlening zijn enkel mogelijk wanneer men beter weet hoe een specifieke groep, zoals vrouwelijke universiteitsstudenten, tegenover het begrip *sexual consent* staat (Brady et al.,

2017; Curtis & Burnett, 2017; Humphreys et al., 2017; Hust et al., 2017; Shafer et al., 2017; Warren et al., 2015).

Het onderzoek tracht volgende onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. Hoe beginnen vrouwelijke universiteitsstudenten zonder relatie aan seksuele handelingen met een partner?
2. Wat is de plaats van *sexual consent* in het al dan niet beginnen aan seksuele handelingen met een partner voor vrouwelijke universiteitsstudenten zonder relatie?
  - a. Hoe definiëren vrouwelijke universiteitsstudenten zonder relatie consent bij seksuele handelingen met een partner?
  - b. Hoe gebeurt de communicatie rond (non-)consent bij vrouwelijke universiteitsstudenten zonder relatie bij seksuele handelingen met een partner?
  - c. Hoe verschilt de communicatie rond (non-)consent van vrouwelijke universiteitsstudenten zonder partner naargelang de situatie?
  - d. Welke plaats heeft ongewilde seks, seks afwijzen terwijl men wil en aandringen na non-consent in het proces van seksuele handelingen met een partner bij vrouwelijke universiteitsstudenten zonder relatie?

HOOFDSTUK 6: ONDERZOEKSDESIGN

Hieronder wordt het onderzoeksdesign besproken. Daarbij wordt eerst ingegaan op de onderzoeksmethode. Daarna kijken we naar de onderzoeksgroep en aansluitend de dataverzamelmethode. Vervolgens komt de data-analyse aan bod. Als laatste wordt ingegaan op de kwaliteit van het onderzoek.

6.1 Een kwalitatieve onderzoeksmethode

In het empirisch onderzoek werd nagegaan hoe vrouwelijke universiteitsstudenten zonder relatie *sexual consent* beleven. Om die onderzoeksvraag te beantwoorden, is kwalitatief beschrijvend onderzoek het meest geschikt. Zo kon er diepgaand inzicht in het thema worden verkregen en konden verschillende nuances in beleving beter naar voor worden gebracht (Hennink, Hutter & Bailey, 2011; Miller & Glassner, 2011; Mortelmans, 2010). Deze beleving verschilt daarenboven van persoon tot persoon. Met kwalitatief onderzoek kon meer betekenis worden gegeven aan deze verschillen (Bijleveld, 2013; Hennink et al., 2011; Miller & Glassner, 2011). Daarnaast kon er door kwalitatief onderzoek eerst een vertrouwensband worden opgebouwd vooraleer aan de echte dataverzameling werd begonnen, waardoor kwalitatief onderzoek beter is voor een gevoelig onderwerp als *sexual consent* (Hennink et al., 2011). Met kwalitatief onderzoek kon ten slotte dichter bij de bewoordingen van de participant –het *emic* perspectief– worden gebleven (Hennink et al., 2011; Staring & Van Swaaningen, 2010). Daarnaast kan aan de hand van kwalitatief onderzoek een complex, gelaagd onderwerp als dit beter worden begrepen (Hennink et al., 2011). Ook konden we zo achter sociale of culturele normen proberen te komen, wat een grote invloed kan hebben op iemands idee van consent (Hennink et al., 2011).

Om dit onderzoek te doen, werd gebruik gemaakt van de *adaptive theory* (Layder, 1998). Hierbij liepen de verschillende processen door elkaar in plaats van elkaar chronologisch op te volgen. Zo werd na een aantal interviews aanvullende literatuur gezocht en gebeurde de data-analyse reeds tussen het afnemen van de verschillende interviews (Hennink et al., 2011; Miles, Huberman & Saldaña, 2014).

6.2 Onderzoeksgroep

Er werd een doelgerichte onderzoeksgroep gezocht, waarbij mensen werden gerekruteerd indien ze nuttige informatie konden geven over het onderwerp (Berg, 2007; Hennink et al.,

2011; Miles et al., 2014; Mortelmans, 2010). We richtten ons op universiteitsstudenten omdat dit een groep is die vaak experimenteert met seksueel gedrag en daardoor een hoger risico loopt op zowel slachtoffer- als daderschap van seksueel geweld (Brady et al., 2017; Burkett & Hamilton, 2012; Hust et al., 2017). Om praktische redenen werden enkel studenten van de KU Leuven gecontacteerd. We richtten ons hierbij op vrouwelijke studenten. Er kan namelijk een verschil zijn in de manier waarop mannen en vrouwen hun toestemming communiceren en beleven (Hust et al., 2017). Ook heeft eerder onderzoek uitgewezen dat seksueel geweld nog steeds meer voorkomt met mannelijke daders en vrouwelijke slachtoffers (Fileborn, 2016; Hust et al., 2017; Lofgreen et al., 2017).

We kozen ervoor mensen tussen 18 en 25 te bevragen. Dit komt overeen met de leeftijd van studenten aan de universiteit en is ook reeds als leeftijdsgrens genomen in eerder onderzoek (Burkett & Hamilton, 2012; Fantasia et al., 2015; Hust et al., 2017). Er kan een verschil zijn in communicatie en beleving tussen heteroseksuele en homoseksuele studenten, onder andere omdat de traditionele genderrollen niet of veel minder meespelen bij homoseksuelen (Humphreys & Herold, 2007). Om praktische redenen focusten we ons enkel op heteroseksuelen, hoewel dit in het meeste onderzoek al zo werd gedaan (bijvoorbeeld: Brady et al., 2017; Burkett & Hamilton, 2012; Jozkowski et al., 2017; Jozkowski & Peterson, 2012; Lofgreen et al., 2017; Warren et al., 2015). Het voordeel hiervan is dat we zo in contact komen met genderverschillen en traditionele rolpatronen (Jozkowski & Peterson, 2012). Opnieuw om praktische redenen werden enkel Vlaamse studenten geïnterviewd.

In dit onderzoek werd enkel gekeken naar vrouwelijke studenten die vrijgezel zijn of een korte relatie hebben. We focusten hierop omdat er een verschil kan zijn in communicatie rond *sexual consent* naargelang de relatiecontext (Cowling, 1998; Humphreys & Herold, 2007), terwijl er in eerder onderzoek vaak geen onderscheid werd gemaakt op relatiestatus (bijvoorbeeld: Burkett & Hamilton, 2012; Lofgreen et al., 2017). Ook wordt casual seks soms gezien als meer riskant, want er is een grotere kans op communicatieproblemen tussen mensen die elkaar niet zo goed kennen (Beres, 2010). Humphreys (2007) vond reeds dat het verschil vooral optreedt vanaf het moment dat de relatie 3 maanden duurt. Daarom werd deze duur aangehouden en werden korte relaties gezien als één van maximum 3 maanden. Wel werd er rekening mee gehouden dat veel studenten die geen relatie hebben mogelijks geen seks hebben. Om te voorkomen dat zij niet vanuit hun ervaring, maar over attitudes en overtuigingen praten, includeerden we enkel

studenten die reeds seksuele ervaring hebben opgedaan buiten de context van een vaste relatie, zoals ook werd gezien in het onderzoek van Beres (2010).

Deze participanten werden gerekruteerd via sociale media. Zo werden er berichten gedeeld op Facebook. Daarbij werd telkens een korte tekst gevoegd met uitleg over het onderzoek en de inclusie- en exclusiecriteria van eventuele participanten (zie bijlage 1). Ook een e-mailadres werd toegevoegd, waarop geïnteresseerden zich konden melden als deelnemer. Zo'n advertenties zijn goed om mensen voor dit onderzoek te rekruteren omdat er specifieke voorwaarden zijn waaraan de participanten moeten voldoen (Hennink et al., 2011). Wanneer mensen zich meldden om deel te nemen aan het onderzoek, werd een informatiebrief opgestuurd waarin de doelstelling van het onderzoek werd uitgelegd (zie bijlage 2). Hierna konden ze nog beslissen toch niet deel te nemen aan het onderzoek.

Er werden eerst twee proefinterviews afgenomen, om de opgestelde vragen en topics te testen en een beter idee te krijgen van hoe men best het interview afneemt. Daarna werd van start gegaan met de echte interviews. Nadat de flyer op sociale media werd verspreid, mailden tien vrouwen die in de inclusiecriteria pasten dat ze wilden meewerken aan het onderzoek. Deze zijn uiteindelijk ook allemaal doorgedaan in een lokaal van de KU Leuven.

6.3 Interviews als dataverzamelmethode

Om data te verkrijgen werd gebruik gemaakt van ongestructureerde interviews. De reden om voor interviews te kiezen, is dat zij zorgen voor een diepgaand inzicht. Daarmee kon ook dieper worden ingegaan op de mening van de participant (Beyens & Tournel, 2010; Bijleveld, 2013; Milles & Glassner, 2011). Dit werd ook reeds gedaan door Beres (2010). Zo werd de ruimte gegeven aan de participant om over haar eigen ervaringen te praten op haar eigen manier, kon nieuwe info naar boven komen en daarop worden ingegaan en zorgde dit voor bredere antwoorden (Beres, 2010). De resultaten geven daardoor ook enkel de mening en kennis van de participant weer en zijn geen afspiegeling van de werkelijkheid. Er werden geen focus groups georganiseerd omdat er met interviews een intiemer gesprek kon worden gehouden en er dus beter kon worden ingegaan op die ene participant. Bij een ongestructureerd interview worden geen vragen op voorhand opgesteld. Er werd enkel een beginvraag gemaakt en daarna werd ingegaan op wat de participant vertelde (Berg, 2007). Dit doen we omdat we niet op voorhand weten wat de juiste vragen zijn. Het interview gaat over de beleving van de participant en bijgevolg moet er worden ingegaan op wat deze participant aangeeft (Berg, 2007).

Aan het begin van het interview werd aan de participant gevraagd een *informed consent*-formulier te tekenen. Dit houdt in dat deelnemers weten waarover het onderzoek gaat en ze vrijwillig instemmen om hieraan deel te nemen, zonder dwang, bedreiging, manipulatie... (Berg, 2007). Een voorbeeld hiervan is te vinden in bijlage 3. Het onderzoek werd ook goedgekeurd door de ethische commissie van KU/UZ Leuven (zie bijlage 5). Ter inspiratie voor de inhoud van de interviews keken we naar eerder gevoerd onderzoek. Zo stelden Jozkowski et al. (2017) vragen op rond wat normatief seksueel gedrag bij studenten is en wat daarbij normatieve communicatie rond consent is. Daarnaast werd er ook een vraag gesteld over eigen seksueel gedrag en de consent daarbij.

In de interviews werd één hoofdvraag gesteld en vervolgens doorgevraagd op wat de participanten vertelden. Als leidraad werden echter op voorhand volgende thema's opgesteld, waarop kon worden ingegaan, moest het interview vastlopen. Het interviewprotocol is ook te vinden in bijlage 4.

- Persoonlijke definitie van *sexual consent* voor participant
- Communicatie rond *sexual consent*
- Gedrag rond *sexual consent*
- Verwachtingen rond *sexual consent*
- Genderrollen/sociale rollen
- *Sexual consent* naargelang de soort seksuele handeling
- *Sexual consent* naargelang de plaats
- *Sexual consent* naargelang de soort (seksuele) relatie
- Wat is normatief seksueel gedrag? Wat is normatieve *sexual consent*?
- Ongewilde seks

De twee proefinterviews zorgden voor een concretisering van topics, zodat voor de interviewer duidelijker werd waarnaar kon worden doorgevraagd.

6.4 Data-analyse met Nvivo

De interviews werden opgenomen en achteraf letterlijk uitgeschreven (Berg, 2007). Dit zorgt ervoor dat er dichterbij het *emic*-perspectief werd gebleven (Hennink et al., 2011). Daarna werden de opnames verwijderd. Deze uitgeschreven interviews werden gecodeerd aan de hand van het computerprogramma Nvivo (Berg, 2007). In de uitgeschreven interviews werden namen

of andere middelen waarmee de participant kan worden geïdentificeerd, verwijderd. Dit wordt gedaan voor de vertrouwelijkheid van de interviews (Berg, 2007).

Om de interviews te begrijpen, werden verschillende stappen gevolgd. Eerst werd open gecodeerd. Hierbij werden thema's of codes aangegeven in de data die belangrijk zijn (Bryman, 2012; Decorte, 2010; Miles & Huberman, 1994; Mortelmans, 2007). Daarna werden die codes geclusterd in codebomen, wat axiaal coderen wordt genoemd (Bryman, 2012; Decorte, 2010; Miles & Huberman, 1994; Mortelmans, 2007). Ten derde werd duidelijk gemaakt of een uitspraak vaak voorkomt of niet door regelmatig te tellen hoeveel participanten een uitspraak doen (Miles & Huberman, 1994).

Om de interviews op een dieper niveau te analyseren, werden de interviews met elkaar vergeleken. Daarbij werden gelijkenissen en verschillen tussen de verschillende participanten gezocht (Miles & Huberman, 1994). Vervolgens werd een meer algemene theorie opgesteld, waarbinnen alle data pasten (Miles & Huberman, 1994). Dit werd gedaan om de data op een meer abstracte manier te bekijken. Ook het selectief coderen droeg hiertoe bij. Hierbij werd er gezocht naar relaties tussen de variabelen (Bryman, 2012; Miles & Huberman, 1994; Mortelmans, 2007). Om te zorgen voor een goede kwaliteit van resultaten, moesten deze ook worden getest en bevestigd. Daarvoor werden gegeven verklaringen getest aan de hand van *if-then* tests, waarbij werd gekeken of twee variabelen altijd samen gingen (Miles & Huberman, 1994).

6.5 Kwaliteit van het onderzoek

Dit onderzoek heeft eveneens een aantal methodologische beperkingen. Zo zijn er vanzelfsprekend de beperkingen die kwalitatief onderzoek met zich meebrengt. De resultaten zijn bijvoorbeeld niet representatief voor de populatie en de interviews geven enkel de mening van de participant weer. Daarnaast zijn de participanten gevonden aan de hand van berichten op sociale media. Dit zijn hoogstwaarschijnlijk mensen die al een bepaalde interesse hebben voor het onderwerp en gemotiveerd zijn om mee te werken. Ook kan de kring waarin het bericht gedeeld werd beperkt zijn doordat het werd gedeeld op de Facebook-pagina van de onderzoekster en enkel kan worden gezien door vrienden. Hier werd getracht aan tegenmoet te komen door het ook te delen in studentengroepen van bepaalde richtingen aan de KUL en door aan vrienden te vragen het bericht ook op hun pagina te delen.

Wat de interviews zelf betreft, werd soms snel doorgedaan naar een volgend thema en werd soms suggestief bevraagd, zonder voldoende in te gaan op het antwoord van de participant. Meestal werd hierop wel gelet, maar in sommige interviews kon dit beter. Op het begin werd er eveneens niet voldoende ingegaan op de beleving van de participant. Dit werd wel beter naargelang er meer interviews werden afgenomen. Tijdens drie interviews kwamen er onverwacht mensen binnen in het gereserveerde lokaal. Dit kan ervoor hebben gezorgd dat de participant zich minder op haar gemak voelde. Echter, de participanten bleven meestal open praten over hun situatie, waardoor dit probleem niet zo groot leek.

Goede onderzoeksmethoden zijn valide. Om dit te verzekeren, gebruikten we *comprehensive data treatment*. Dit betekent dat alle data een bewijs moet zijn voor de hypothese (Silverman, 2013). Er wordt dan ook gekeken naar condities waaronder de hypothese klopt, want dit maakt de theorie sterker. Omgekeerd kan ook net actief worden gezocht naar deviante cases (Maesschalck, 2010; Silverman, 2013). Daarnaast moeten de methoden betrouwbaar zijn. Om dit te verhogen, transcribeerden we op een gedetailleerde manier. Alles werd daarbij letterlijk uitgeschreven (Silverman, 2013). Verder is expliciet zijn over hoe tot de conclusies werd gekomen een goede manier om te zorgen voor betrouwbare resultaten (Maesschalck, 2010; Silverman, 2013). De bovenstaande methodensectie is hier een voorbeeld van, wat replicatie van het onderzoek mogelijk maakt.

HOOFDSTUK 7: ONDERZOEKSRESULTATEN

Hieronder worden de resultaten van de interviews weergegeven. Eerst wordt ingegaan op de kenmerken van de participanten die deelnamen aan dit onderzoek. Daarna bespreken we hoe de participanten beginnen aan een seksuele interactie. In het stuk daarna wordt beschreven wat toestemming nu precies is voor hen, om vervolgens in te gaan op verschillen die zich kunnen voordoen in verschillende situaties. Daarna wordt nog gesproken over wat voor de participanten het ideaalbeeld van toestemming is en ten slotte volgt er een deel over ambivalente toestemmingen.

7.1 Kenmerken participanten

Om deze resultaten te kunnen kaderen, is het belangrijk te weten hoe de onderzoeksgroep eruit ziet. Door de manier waarop we deze gekozen hadden, werden enkel vrouwen geïnterviewd die student zijn aan de KU Leuven. Hierdoor zijn ze allemaal tussen de 18 en 25 jaar oud. De helft van de participanten studeerde al vijf jaar, voor twee van hen was dit zes jaar. Daarnaast was er één persoon die in haar eerste jaar zat, één in haar tweede jaar en één doctoraatstudent.

Participanten werden enkel geïnccludeerd in het onderzoek als ze ooit al casual seks of een korte relatie van maximum 3 maanden hadden gehad. Welke soort relaties ze precies hebben gehad, verschilt van participant tot participant. De meesten hadden al eenmalige seks gehad, dit noemden ze vaak een *one night stand*. Een aantal definieerden het niet zo, wat aangeeft dat er voor sommigen een connotatieverschil zit tussen een *one night stand* en iemand waarmee je casual een keertje seks hebt. Omdat iedereen het vanzelf benoemde als 'iets eenmalig' gebruiken we hiervoor de term 'eenmalige seks'.

Een ander definitieprobleem kwam naar boven bij de meermalige seksuele contacten zonder liefdesrelatie. Een aantal definieerden dit als *fuckbuddies*, terwijl anderen het eerder hadden over *friends with benefits*. Sommige participanten maakten een onderscheid tussen deze twee op basis van de band die ze met de persoon hadden: *friends with benefits* veronderstelt een hechtere band, terwijl *fuckbuddies* er enkel zijn om seks mee te hebben. Een aantal participanten gaven, net zoals bij de *one night stands*, niet echt een term ervoor, maar noemden het gewoon 'niet eenmalig'. Daarom wordt hiervoor de term 'meermalige seks' gebruikt. Dit wordt gedaan omdat niet iedereen het onderscheid tussen *fuckbuddies* en *friends with benefits* maakt. Verder in deze masterproef worden de termen *fuckbuddy* of *friends with*

benefits enkel gebruikt als de participant dit zelf zo benoemde. Enkele geïnterviewden gaven ook aan dat een *one night stand* of eenmalige seks kan overgaan tot meermalig als er een klik is.

De helft van de geïnterviewden hadden ook reeds een korte relatie gehad van maximum 3 maanden. Eén participant gaf aan op haar 16e enkel een dergelijke relatie te hebben gehad. Hiermee had zij enkel voorspel gehad, zoals ze het zelf noemde. Dit valt niet volledig binnen de inclusiecriteria, maar het interview werd toch behouden omdat het interessant is ook het perspectief te zien van iemand die dit ook ziet als seksuele ervaring en niet seks direct met penetratie associeert. Deze situatie is ook anders omdat seksualiteit voor een 16-jarige die nog bij haar ouders woont mogelijks anders wordt ingevuld dan een student in Leuven. Ten slotte hadden zeven participanten eveneens langere relaties gehad.

7.2 Begin seksuele interactie

De eerste open vraag die aan de participanten werd gesteld was 'hoe begin je aan seksuele interactie met een partner?'. De precieze volgorde van de interactie verschilt van persoon tot persoon en naargelang de situatie. Op deze verschillen wordt ingegaan in 7.4. In het algemeen werd aangehaald dat het afhankelijk is van de persoon, de zin in seks van beide partners en de sfeer of het verder gaat dan enkel kussen.

Over het algemeen gaven de meesten aan dat het een opbouwend, aftoetsend proces is. Twee geïnterviewden benoemden dit letterlijk. Soms kan het zijn dat iemand seks heeft met een persoon die zij diezelfde dag heeft leren kennen en soms gaat hier meer tijd over. Sommige participanten gaven aan geen seks te willen met iemand diezelfde dag, maar voor velen is dit toch al eens gebeurd. De manier waarop participanten hun sekspartners leren kennen, verschilt eveneens. De dingen die het meest werden aangehaald waren in het uitgaansleven, via Tinder, via vrienden of via de middelbare school, universiteit of studentenkringen. Eén participant leerde een partner kennen op vakantie.

Vaak begint het proces met oogcontact, eens naar elkaar lachen of op een andere manier het contact beginnen. Als hier reactie op komt of de persoon in kwestie al een bekende is, wordt overgegaan naar praten. Dit praten wordt door alle participanten expliciet benoemd en is dus een belangrijk onderdeel in het proces om over te gaan naar seksuele handelingen. Hierbij kan worden gepraat over verschillende onderwerpen, maar gaat het meestal nog niet direct over

iets seksueel. De aanzet tot praten wordt vaak genomen door een algemene vraag of zin, zoals bijvoorbeeld vragen om een sigaret. Door dit praten proberen de participanten af te toetsen of iemand geïnteresseerd is en of het klikt tussen hen.

De verdere evolutie van het proces tot seks hangt af van wanneer men verder gaat. Als het niet verder verloopt de dag of avond zelf, is het mogelijk dat men eerst nog een tijdje met elkaar sms't of chat. Dit wordt echter maar door vijf participanten aangehaald. Door sociale media en apps als Tinder gebeurt dit al vaak voordat ze elkaar in het echte leven zien. Dit verdere contact kan ertoe leiden dat ze nog eens afspreken. Het afspreken kan gebeuren bij iemand thuis of op een openbare plaats. In de interviews werd ook weergegeven dat er meerdere afspraakjes kunnen volgen vooraleer men seks heeft. Sommigen gaven aan dat dit vooral het geval is bij mensen met wie ze meerdere keren seks hebben of een relatie krijgen. Bij eenmalige contacten zou de seks vaker de dag zelf nog gebeuren en wordt er later niet meer afgesproken. Later is het bij meermalige sekspartners ook mogelijk dat er specifiek wordt afgesproken om seks te hebben.

Als men de dag van de ontmoeting zelf al overgaat tot seksuele handelingen vallen de stappen van het sms'en en het afspreken weg. Drie respondenten gaven aan dat de volgende stap is dat ze dichterbij elkaar toe gaan. De verdere volgorde van de interactie is minder duidelijk. Zo loopt het kussen, knuffelen en samen weg gaan door elkaar. Alle participanten gaven kussen wel aan als deel van het proces, voor elk van hun seksuele relaties, wat aangeeft dat dit een cruciale handeling is in de aanloop naar seksuele handelingen. Dit kussen kan ergens op een openbare plaats gebeuren, maar heel wat participanten zeiden zich ergens meer privé te verplaatsen of dit pas in de geborgenheid van een kot of huis te doen.

Ook aanrakingen zijn een deel van het interactieproces. Dit gaat over zowel niet-intieme als intieme aanrakingen. Men begint elkaar wat meer aan te raken en dit wordt steeds intiemer naarmate het proces vordert. Ook knuffelen kan hieronder vallen, maar dit werd maar door twee respondenten genoemd en lijkt vooral voor te komen in korte relaties. Als de twee personen nog op een openbare plaats zijn, wordt er ook vaak gevraagd om ergens anders naartoe te gaan. De stap die daarna door de participanten werd aangehaald, is het overgaan naar seksuele handelingen. Meestal gaat het dan eerst over voorspel, om daarna verder te gaan met vaginale penetratie. Eén studente gaf hierna aan nog naspel te doen, maar dit werd door de meesten niet vernoemd.

7.3 Wat is toestemming?

Hieronder wordt aangegeven hoe participanten aangeven zelf consent te definiëren. Daarna gaan we in op hoe zij dit communiceren en welke gedragingen voor hen consent of non-consent inhouden. Ten slotte gaven ze ook aan welke verwachtingen ze hebben wanneer ze iemand leren kennen en er iets seksueel kan volgen.

7.3.1 Definitie toestemming voor de participanten

Op de vraag wat toestemming is voor de participanten werden verschillende antwoorden gegeven. Het belangrijkste antwoord, dat in bijna alle interviews werd aangehaald, was dat het een opbouwend proces is, waarbij moet worden afgetoetst wat de ander wil en dat stap per stap verder gaat. Je begint dus niet direct met de geslachtsorganen aan te raken of te vragen of iemand seks met je wilt. Hierbij werd aangegeven dat het belangrijk is oog te hebben voor de signalen die de ander aangeeft. Als er ergens toestemming voor wordt gegeven, betekent dit dat je een stapje verder mag gaan, maar nog niet dat je direct seks mag hebben.

Allez, ik verwacht toch op zijn minst dat ze proberen oogcontact te maken of een keer te spreken tegen mij. Niet gewoon een kerel die hier op mij afkomt op de gang van 'kom we gaan seksen' en we zijn weg. Dan zou ik zoiets hebben van '*weirdo, what you're doing?*'. (Participant 3)

Een ander punt dat voor de participanten van belang was, is dat toestemming duidelijk moet zijn. Voor sommigen betekent dit verbaal, maar dit is niet voor iedereen nodig. Dan moet het non-verbale wel duidelijk zijn. Eén participant gaf aan dat het best zowel verbaal als non-verbaal wordt aangegeven. Wat dan precies duidelijk is, wordt besproken in 7.3.2 en 7.3.3, waar het gaat over de manieren die zij precies gebruiken in hun eigen communicatie.

Consent kan volgens de participanten veranderen. Het is mogelijk dat iemand eerst toestemming geeft, maar daarna deze toch terug intrekt of andersom. Ook kan het zijn dat iemand wel bepaalde handelingen wilt stellen en daarvoor toestemming geeft, maar niet verder wil gaan dan een bepaald punt. Mede hierdoor mag een 'ja' niet zomaar geïnterpreteerd worden als een akkoord om alles te doen. Eén participant gaf aan soms 'nee' te zeggen, maar later toch overtuigd te kunnen worden en toch te willen. Belangrijk vond zij wel dat ze dan nog een duidelijke 'ja' geeft. De participanten zeiden dan ook dat je op elk punt nog mag stoppen of van gedacht veranderen. Het is daarom belangrijk dat de toestemming op elk moment wordt

gevraagd of afgetoetst. Eén participant gaf bijvoorbeeld aan dat de seks ruiger was dan zij eigenlijk wou. Hierbij was het belangrijk geweest dat de ander meer had afgetoetst en er niet zomaar vanuit was gegaan dat ze hiervoor ook toestemming had gegeven:

Maar iets ruiger dan dat ik zelf misschien gewild had. En toen achteraf had ik daar wel zo een ja... slecht gevoel bij, van oei, dat was niet waar dat ik voor getekend had. Het is niet omdat ik zei seks, dat ik bedoelde beestachtige seks. (Participant 4)

Verder werd ook gezegd dat *sexual consent* vooral een aanvoelen is. Volgens een aantal participanten wordt er niet altijd letterlijk gezegd of iets oké is, maar moet je dat zelf aanvoelen bij je partner. Zo voel je bijvoorbeeld aan dat er een bepaalde sfeer in de lucht hangt en zou je ook kunnen zien of je partner het oké vindt. Dit gaat dan vooral over non-verbale methoden, maar het kan ook een aanvulling zijn op verbale technieken. Het is dan ook te verwachten dat een ander kenmerk van toestemming voor twee geïnterviewden stilzwijgend is.

Daarnaast zijn er nog een aantal kenmerken die steeds maar door één of een klein aantal participanten werden aangehaald. Zo gaf iemand aan dat het belangrijk voor haar is dat er wat vertrouwen is om echt toestemming te kunnen geven. Iemand anders zei expliciet dat je enkel volledige toestemming kan geven wanneer je nuchter bent. De reden hiervoor is dat je er niet meer helder over nadenkt en niet meer zo goed erover kan praten wanneer je alcohol gedronken hebt. Ook is het mogelijk dat je dan sneller dingen doet die je eigenlijk niet wil. Op de effecten van alcohol wordt verder ingegaan in 7.4.6.

Een belangrijke kanttekening bij de hele discussie rond consent werd gegeven door één participant. Zij gaf duidelijk aan dat ze soms zelf niet weet of ze iets wilt. Soms wilt zij bijvoorbeeld wel seks met iemand, maar weet ze dat dit rationeel gezien een slecht idee is. Dan is het natuurlijk moeilijk voor de andere persoon om te weten of hij verder mag gaan en kan toestemming verkeerd opgevat worden.

Ik vind dat iets heel moeilijk omdat je soms zelf niet helemaal beseft of dat het nu oké is of niet. En ik denk dat dat dan natuurlijk nog moeilijker is voor de persoon om te weten of het oké is. En dat het heel snel lijkt alsof dat het goed, allez oké is. (Participant 10)

7.3.2   *Communicatie toestemming*

In dit deel worden de resultaten weergegeven rond de verbale communicatie van de participanten en hoe zij dit doen in hun eigen ervaringen. Het derde deel beschrijft hoe de participanten zich voelen bij die communicatie.

Communicatie consent

De resultaten rond de verbale communicatie van toestemming lopen door elkaar. Op sommige momenten communiceren de participanten heel verbaal, terwijl het op andere momenten meer non-verbaal is. De meesten gaven echter aan het niet verbaal weer te geven wanneer ze instemmen met seks en dit ook niet letterlijk te vragen aan hun partner. Hier gaat het dan vooral over dat aftoetsen, aanvoelen en stap per stap verder gaan. Een participant zei daarover dat het niet veel uitmaakt hoe het wordt duidelijk gemaakt. Als je op een duidelijke manier non-verbaal kan laten zien dat je het wilt, is dit volgens haar even goed als het verbaal zeggen. Eén geïnterviewde gaf aan expliciete vragen van haar partner rond toestemming zelfs te negeren. Zij houdt het liever non-verbaal, zeker als het voor haar op die manier al duidelijk is geworden dat beide partijen verder willen gaan. Dit laatste werd door meer mensen in de interviews aangehaald.

Het gebeurt echter niet altijd dat er enkel op een non-verbale manier gecommuniceerd wordt. Door bijvoorbeeld apps als Tinder wordt er vooraf vaak al gepraat over onderwerpen als seksualiteit. Een andere opmerking die regelmatig terugkwam, is dat de partner vroeg om aan te geven wanneer hij te ver ging. Dit zorgt ervoor dat, door hierop instemmend te reageren, je onrechtstreeks ook toestemming geeft door niet nee te zeggen. Ook over eventuele gevoelens wordt, bij de meesten expliciet, verbaal gecommuniceerd.

In de interviews werd vooral duidelijk dat sommige personen explicieter en verbaler zijn dan anderen. Echter, op de open vraag reageerde ongeveer de helft van de participanten met dat ze het niet verbaal bespreken als ze ergens mee instemmen. Dit is niet voor iedereen het geval, de andere helft is heel expliciet in hun toestemming. Meestal betekent dit dat er letterlijk wordt gevraagd of iemand er oké mee is. Zo werd bijvoorbeeld in een interview gezegd dat de toestemming meestal expliciet wordt gevraagd als er in het verleden een keer 'nee' is gezegd tegen diezelfde persoon. Ook achteraf wordt er volgens sommige participanten nog gepraat over wat er gebeurd is en of dit voor beide betrokkenen oké was. Dit kan door sommigen als toestemming naar de volgende keer toe worden gezien.

De meeste participanten gaven aan dat er op een indirecte manier vaak toestemming wordt gevraagd of gegeven. Zo betekent de vraag of iemand mee naar huis/kot gaat voor hen dat ze daar seks gaan hebben. Instemmen met meegaan is dan instemmen met seks. Als het over een *fuckbuddy* of *friends with benefits* gaat, interpreteert iedereen een vraag om langs te komen als een vraag naar seks. Een andere indirecte manier om naar toestemming te polsen is vragen naar een condoom. In een korte relatie of meermalige seksrelatie werd door een paar participanten aangegeven dat hier expliciet een gesprek over heeft plaatsgevonden.

Communicatie non-consent

In tegenstelling tot de redelijk non-verbale communicatie rond consent, wordt non-consent bij bijna elke participant op een verbale manier weergegeven. Ongeveer de helft zei letterlijk dat ze gewoon verder gaan, zonder er verbaal over te zijn, tot ze iets niet goed vinden. Als de participanten bepaalde signalen of gedragingen opvangen bij hun partners die non-consent zouden kunnen inhouden, vraagt bijna iedereen letterlijk of het oké is. Zo wordt er door één participant gezegd dat het belangrijk is dat er, ook als er reeds toestemming is gegeven, nog altijd ruimte moet zijn om 'nee' te kunnen zeggen.

Toch is het ook hier vooral een mix van verbale en non-verbale technieken. Ongeveer de helft van de participanten gaf aan hun non-consent ook met non-verbale manieren duidelijk te maken en niet direct 'nee' te zeggen. Hierdoor komt soms ongewenste seks voor. Echter, verbaliteit lijkt bij non-consent belangrijker dan dit bij consent is. Eén participant gaf aan het moeilijk te vinden om iemand direct af te wijzen, maar ze vindt het wel belangrijk en probeert dit daarom ook altijd te doen. Een andere geïnterviewde gaf aan altijd direct te zijn omdat ze in eerdere ervaringen heeft gemerkt dat er meer wordt aangedrongen wanneer je een twijfelende 'nee' geeft.

Bij de meeste participanten is dit afwijzen niet altijd direct, het kan ook om indirecte verbale manieren gaan. Zo worden er bijvoorbeeld excuses gezocht als 'ik heb geen tijd'. Natuurlijk hangt dit ook van persoon tot persoon af, niet iedereen is even mondig. Drie participanten gaven met voorbeelden aan dat ze niet snel verbaal zijn in hun non-consent. Meestal werd hierbij wel gezegd dat ze weten dat dit beter en duidelijker zou zijn, maar het zelf te moeilijk vinden om te doen. Ook dit kan een oorzaak zijn van ongewenste seks (zie 7.6). Wat voor een aantal participanten als belangrijk wordt aangegeven, is dat je niet altijd direct verbaal moet zijn

in je non-consent, maar dat de ander wel moet letten op signalen die dit aangeven en daarop ingaan.

Gevoel bij communicatie

Iets meer dan de helft vindt haar manier van communiceren goed en gaf aan nog nooit grote problemen te hebben ondervonden. Wat voor evenveel geïnterviewden moeilijk is, is 'nee' zeggen. Zo gaven ze aan dat ze zich hier schuldig over voelen omdat ze schrik hebben de ander te kwetsen. Twee andere participanten zeiden het zelf moeilijk te vinden afgewezen te worden en dit daardoor ook niet graag te doen bij een ander. Vijf participanten gaven aan expliciete communicatie belangrijk te vinden. Het is volgens hen belangrijk om erover te praten, zowel over wat je niet wil als over wat je wel wil. Hoewel een aantal het dus belangrijk vinden, gaven vijf participanten aan dat expliciete communicatie raar is. Het niet letterlijk benoemen werd door sommigen spannend genoemd en het voelt raar, ongemakkelijk of vervelend om er expliciet over te communiceren. Zo gaven een aantal hiervan aan dat expliciete communicatie de sfeer verpest omdat je eventjes het hele seksuele gebeuren moet stoppen om erover te praten.

Ja, dat is zo wat raar. Omdat je zo, ja, twijfelt over de hele situatie en dan is dat iets dat eigenlijk wel een stop kan zetten op euh, het moment dat je in zit en die sfeer dat je in zit en dat verandert ook meteen naar praten in plaats van we zijn echt seksueel bezig met elkaar. (Respondent 1)

In tegenstelling met dat sommigen het raar vinden, gaven drie respondenten aan het helemaal niet raar te vinden om expliciet over toestemming te communiceren, vooral wanneer zij voorbeelden van hun eigen ervaringen vertelden. In de interviews kwam ook naar voren dat sommigen een expliciete vraag naar toestemming van de partner net respectvol vinden. Een aantal personen gaven aan het zowel raar als toch ook respectvol te vinden.

7.3.3 Gedrag toestemming

Naast expliciet een gesprek hebben over consent, gaven heel wat participanten aan ook met gedragingen op een non-verbale manier duidelijk te maken of ze iets willen of niet. Op die gedragingen wordt hier verder ingegaan.

Gedrag consent

Toen gevraagd werd naar de gedragingen die voor de participanten toestemming inhouden, bleken velen moeite te hebben met dit aan te geven. Elke respondent gaf aanrakingen en dichter bij elkaar komen staan aan als een vorm van toestemmend gedrag. Ook dit is iets aftoetsend en opbouwend. Als je de ander ergens op een bepaalde manier aanraakt of hij doet dat bij jou, geeft dit toestemming om een stap verder te gaan en verder af te toetsen.

Een ander gedrag dat voor bijna alle participanten consent inhoudt, is actief meedoen. Zo gaf iemand aan dat zij de stap meegaat die haar partner net zette als uiting van toestemming, bijvoorbeeld onder de kleren beginnen voelen als de partner dat net ook deed. Daarnaast werd kussen ook aangegeven als een vorm van consent. Dit is echter ook zoals bij het aanraken: dat iemand je kust of terug kust, betekent nog niet dat seks toegestaan is, maar het is wel toestemming om een stap verder te gaan. Hierbij gaat het ook om het soort kussen. Innigere, diepere tongkussen geven volgens de participanten toestemming voor meer en andere handelingen dan oppervlakkige kusjes. Iets wat vijf mensen in de interviews zeiden, is dat geen protest een vorm van toestemming is. De meesten gaan er hierbij vanuit dat iemand het wel zal zeggen wanneer het niet oké is.

Een andere gedraging die belangrijk is bij het toestemmen is oogcontact. Deze houdt op zich geen consent in, maar hiermee gaven vier participanten aan te kunnen aftoetsen of iemand het goed vindt om verder te gaan. Een ander belangrijk middel om toestemming te geven is natuurlijk zelf initiatief nemen. Beginnen kussen betekent dan niet dat je ook seks wil, maar het geeft wel al aan dat je wil kussen. Ook dingen zoals zelf je kleren uittrekken, horen hier bij. Eén participant zei dat, wanneer ze naakt is met een andere persoon en er al bijvoorbeeld voorspel is geweest, ze de partner op haar trekt om haar toestemming te laten zien. Dit kan ook worden gezien als een soort initiatief voor penetratieseks.

De volgende gedragingen werden door minder mensen aangehaald. Zo gaven twee vrouwen in de interviews aan mee naar huis gaan of iemand mee naar huis nemen te zien als een gedraging die toestemming inhoudt. Er werd ook aangegeven dat men toestemming kan geven door gedrag te vertonen dat plezier uitstraalt. Wat dit echter net is, werd niet geconcretiseerd. Wel gaf iemand hierbij specifiek aan dat kreunen een vorm van consent kan zijn. Een andere participant vertelde dat elkaar plagen en op een bepaalde manier dansen (vooral dicht bij elkaar) op voorhand een teken kan zijn dat je verder wil gaan.

Gedrag non-consent

De manieren om non-consent te laten zien die door de meeste participanten werden aangegeven, zijn wegduwen en weggaan. Wegduwen gaat over het wegduwen van de hand als je een bepaalde aanraking niet wil of het wegduwen van de hele persoon. Ook wegslaan kan hieronder vallen, maar de meesten proberen het eerst op een zachtere manier duidelijk te maken. Afstand nemen gaat over het fysiek weggaan. Deze afstand kan ver zijn, zodat hij je niet meer kan aanraken, maar dit kan ook gaan om kleinere bewegingen, zoals bijvoorbeeld je hoofd wegdraaien of in bed opschuiven naar de andere kant. Een aantal van de participanten die dit aangaven, zeiden ook dat ze hoopten dat hun partner deze non-verbale signalen oppikte.

Een ander gedrag dat non-consent toont, is stoppen en niet meedoen. Wanneer je stopt met de handelingen waar je mee bezig bent, niet actief meedoet of niet ingaat op het initiatief van de ander, is dit voor zes participanten een teken dat er geen consent is. Hier moet de partner dan oog voor hebben. Ook het wegvallen van de erectie werd door één vrouw aangehaald. Zij praat er met die jongen dan over om te weten of dit gaat over non-consent of dat het een andere reden heeft.

Zoals hierboven werd aangehaald, is oogcontact eveneens belangrijk bij non-consent. Een aantal participanten gaven namelijk aan dat twijfel duidelijk kan worden uit iemands blik. Ook als iemand jouw oogcontact niet beantwoordt, is dit een teken van non-consent. Drie geïnterviewden zeiden ook dat ze zich soms echt boos maken. Dit gebeurt echter pas nadat ze eerst al op een rustigere, manier hebben duidelijk gemaakt dat ze geen toestemming geven en hier niet naar werd geluisterd. Het valt op dat er minder gedragingen voor non-consent dan voor consent werden aangegeven door de participanten. De reden hiervoor is dat ze zelf zeiden bij non-consent verbaler te zijn.

Gevoel bij gedrag

Op de vraag hoe het gedrag voelt, werd weinig antwoord gegeven. Er werd vooral gereageerd op het communicatieve, verbale aspect en minder op de gedragingen die non-verbaal zijn. Toch gaven een aantal participanten aan dat het gedrag goed en natuurlijk aanvoelt. Eén participant vindt het vooral handig eerst bovenstaande gedragingen te kunnen gebruiken voordat zij verbaal moet aangeven wat zij wel of niet wilt.

Natuurlijk. Ja, dat voelt voor mij natuurlijker aan dan ergens te gaan zitten en erover te praten. Maar ja, hoe raar het misschien ook is, dat voelt voor mij wel iets natuurlijker aan om daar non-verbaal, met aanrakingen. (Participant 5)

7.3.4 Verwachtingen

In de interviews hadden de studentes het over verwachtingen die zij hebben wanneer zij iemand leren kennen en denken aan seks met deze persoon. De verwachting die het meest werd aangehaald, met name door de helft van de participanten, is dat men expliciet is in de non-consent. Zij gaven aan zelf expliciet hierin te moeten zijn, maar ook te verwachten dat de partner dit doet. Dit staat in tegenstelling tot een aantal andere participanten, die zelf aangaven niet zo expliciet te zijn. Als non-consent op een of andere manier wordt aangegeven, verwachten de participanten ook dat hun partner stopt met de handelingen. Echter, maar twee gaven dit letterlijk aan in de interviews. Een aantal zei zelfs niet te verwachten dat ze stoppen, ingegeven door eerdere slechte ervaringen hiermee.

Hoewel heel wat participanten aangaven te verwachten dat men expliciet is in non-consent, ligt dit anders wanneer het over consent gaat. Hierbij vermeldden twee geïnterviewden dat ze een impliciete communicatie verwachten. Twee anderen gaven net wel aan dat ze verwachten dat erover wordt gepraat, zodat men weet wat kan en wat niet. Twee participanten gaven aan niet te snel tot seks te willen overgaan wanneer ze iemand leren kennen, maar eerst een emotionele band te willen opbouwen. De participanten die dit zeggen, hebben dan ook liever geen eenmalige seks. Ten slotte gaf één participant aan dat zij van de ander verwacht dat hij haar toestemming vraagt. Ze zei hierbij zelf niet zo mondig te zijn, maar toch echt te willen dat de ander dit bij haar goed aftoetst. Dat anderen het zouden vragen, maakt het voor haar makkelijker om haar consent of non-consent kenbaar te maken.

Ja, ik ben zelf gewoon niet zo'n heel mondig iemand en dan, dan hangt ge vaak af van andere mensen hun uitstraling. Ik denk dat dat vooral daardoor komt. En dan zie ik het eerder als een hulpmiddel voor mezelf als anderen het gewoon meteen zouden vragen zonder dat die ook afhangen van mijn non-verbale signalen. (Participant 7)

7.4 Verschillen naargelang situatie

Bijna alle participanten gaven in de interviews aan dat de manier waarop consent of non-consent gecommuniceerd wordt afhankelijk is van de persoon, de situatie, waar ze zijn en

dergelijke. Hieronder worden de verschillen die werden genoemd in de verschillende interviews ingedeeld in zes titels.

7.4.1   *Verschillen tussen mannen en vrouwen*

Wanneer werd gevraagd naar genderverschillen gaven de meeste geïnterviewden aan geen echte verschillen tussen mannen en vrouwen te zien. Ze zien echter wel verschillen tussen mensen, waarbij persoonlijkheid en ervaring belangrijk zijn dan geslacht. Zes participanten zeiden dat hun partners op ongeveer dezelfde manier hun toestemming communiceren als zichzelf. Ook reageren mensen anders wanneer ze met een andere partner geconfronteerd worden. Bijvoorbeeld als je seksuele handelingen stelt met een partner die zelf veel initiatief neemt, wordt het ook meer als diens verantwoordelijkheid gezien om consent af te toetsen en ga je zelf anders reageren dan wanneer jij zelf initiatief neemt.

Regelmatig werden wel verschillen tussen henzelf en hun mannelijke partners aangehaald. Dit kwam naar voor door voorbeelden. Wanneer we specifiek kijken naar communicatiemethoden, werd in de interviews vooral duidelijk dat mannen minder expliciet communiceren, maar zij doen dit op een meer non-verbale manier. Daar tegenover staat wel dat drie vrouwen aangaven dat de mannen sneller expliciet naar hun toestemming vroegen en dus net verbaler waren. Voor twee van die participanten was dit maar één partner, terwijl de rest wel impliciet was. Dit laat ook zien dat het verschil tussen mannen en vrouwen onderling groter is dan de verschillen tussen de twee groepen.

Qua gedrag kwam in de interviews naar voren dat vooral mannen seksualiteit initiëren en vrouwen passiever zijn. Dit werd gezegd door zeven participanten, maar een paar anderen gaven net duidelijk aan zelf ook regelmatig te initiëren. Dit werd vooral duidelijk bij vrouwen die zelf aangaven al wat ervaring te hebben en zich daarom comfortabeler te voelen in de rol van initiator. De meeste participanten haalden aan dat de initiator de verantwoordelijkheid heeft om af te toetsen of de ander toestemt. Hiermee samenhangend zouden het volgens zes participanten vooral de meisjes zijn die passiever zijn. Dit komt echter vooral voor wanneer de vrouwen zelf minder seksuele ervaring hebben dan de man.

Een ander aspect dat door zeven participanten werd aangehaald, is dat consent van een man snel wordt verondersteld. Zo verwachten ze vaak dat een man sowieso wil overgaan tot seks. De participanten zelf gingen nog meer uit van consent als de partner in kwestie ouder was en

meer ervaring had. Hiermee samenhangend zeiden vier participanten dat mannen volgens hen sneller meegaan in seks. Een aantal geïnterviewden zeiden dan ook te verwachten dat een man niet goed zou reageren wanneer zij aangaven geen seks te willen. Twee participanten zeiden ook te veronderstellen dat de man seks wilt wanneer hij een stijve penis heeft. Een ander verschil dat door twee mensen in de interviews werd genoemd, is dat vrouwen een emotionele band willen. Zij gaven vooral aan dit zelf te willen en dit nog niet of veel minder te hebben gezien bij hun mannelijke bedpartners. Ook achteraf gevoelens krijgen voor de persoon waar ze seks mee hadden, komt volgens hen meer voor bij vrouwen.

Een klein aantal participanten gaf aan dat mannen makkelijker 'nee' zouden kunnen zeggen als ze geen seks willen. Als reden hiervoor werd gezegd dat mannen geen seks kunnen hebben als ze geen zin hebben omdat ze hiervoor een stijve penis nodig hebben. Bij vrouwen wordt niet nat zijn volgens hen minder gezien als een reden om geen seks te hebben. Voor een man is het dan ook makkelijker om ongewilde seks te forceren op een vrouw, terwijl andersom moeilijker is. Vrouwen zouden zich ook vaker verplicht voelen om mee te gaan in seks, mede door voorgaande redenen. Twee participanten gaven daarentegen aan dat mannen het soms ook net moeilijker kunnen hebben om hun non-consent duidelijk te maken. Hiervoor werd de reden aangehaald dat er wordt verondersteld dat mannen altijd zin hebben in seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag bij mannen nog meer taboe is.

Wat de toestemming zelf betreft, gaven drie participanten aan dat de vrouw degene is die meestal toestemming geeft en de man degene die de toestemming bij de vrouw moet vragen of afoetsen. Dit is vooral het geval bij diegenen die ook zeiden het initiatief van de man te laten komen. Eén vrouw zei in de interviews dat mannen niet snel toestemming moeten geven, door de bovenstaande redenen van de stijve penis. Daarom is het volgens haar belangrijk dat dit bij vrouwen wel beter wordt afgetoetst.

7.4.2   *Verschillen naargelang de soort handeling*

In de interviews viel op dat er voor heel wat participanten een verschil is in hoe consent of non-consent wordt gevraagd en gegeven naargelang de betrokken handeling. Soms werd dit aan de hand van voorbeelden aangehaald door de participanten en werd er later op doorgevraagd, maar bij een paar mensen werd de vraag ook gesteld zonder dat er een voorgaande verwijzing naar was. Maar liefst zeven geïnterviewden zeiden dat toestemming bij kussen niet belangrijk is en dat er snel vanuit wordt gegaan dat dit goed is of men probeert het gewoon te doen om dan

de reactie van de ander te zien. Kleine handelingen als dichter bij elkaar komen worden volgens hen al snel opgevat als toestemming om te kussen. Wanneer het over non-consent gaat, reageren een aantal mensen wel op een ongewenste kus door die persoon weg te duwen of te zeggen dat ze dit niet willen, maar een aantal participanten gaven ook aan niets te doen en het gewoon te laten gebeuren omdat het 'toch maar een kus is'.

Vanaf het moment dat het intiemer wordt, is meer consent vereist. Voor de meesten betekent dit 'intiemere' dat men onder de kleren gaat, de kleren uit doet of wanneer men de geslachtsorganen betreft. Orale seks werd door drie participanten als nog intiemer gezien dan voorspel of penetratieseks. Voor sommigen wordt hier nog geen expliciete toestemming gevraagd zoals dat bij penetratieve seks gebeurt, maar voor één geïnterviewde is dit net explicieter.

Ongeveer de helft van de participanten gaf aan dat hun toestemming voor voorspel ook toestemming voor seks inhoudt in de meeste gevallen. De grootste grens waarbij toestemming cruciaal is, lijkt dan toch te liggen op het moment waarop men de kleren uitdoet of dat men onder de kleren begint te voelen. Dit is echter niet voor iedereen het geval: anderen vinden dan weer dat de grootste grens ligt op het moment dat je penetratieve seks hebt. Wanneer zij vaginale penetratie het meest intieme vinden, vinden zij ook dat hierbij het meest consent moet worden afgetoetst. Of vaginale penetratieseks volgt op voorspel hangt af van een aantal factoren. Zo vernoemt één participant er verschillende: je eigen zin in seks, of de jongen initiatief neemt tot penetratie of je maandstonden hebben.

Wanneer het over specifieke wensen gaat om dingen uit te proberen, moet dit volgens twee participanten worden besproken op voorhand. Dan gaat het over dingen die buiten het traditionele patroon van seks vallen, zoals bijvoorbeeld doucheseks, iemand vastbinden of het gebruik van speeltjes. Ook anale seks kan worden gezien als een specifieke wens. Dit is voor de participanten ook een nog intiemere handeling dan vaginale penetratie. In het algemeen lijkt het er dus op dat hoe intiemer de handeling voor iemand is, hoe meer consent moet worden afgetoetst. Ook als men een bepaalde handelingen nog niet samen heeft gedaan, gaven een aantal participanten aan dat het nodig is de eerste keer duidelijk af te toetsen. Kussen valt voor de meesten wel wat buiten deze regeling.

7.4.3 Verschillen naargelang de plaats

De meesten van de geïnterviewden gaven aan hun casual sekspartners te hebben leren kennen in het uitgaansleven of ermee verder te zijn gegaan in die setting. Vooral voor de eenmalige sekspartners is dit het geval. Volgens de participanten wordt er dan minder gepraat dan wanneer je de partner op een andere manier leert kennen. Een aantal vrouwen gaven ook aan dat mannen minder aftoetsen of iets oké is tijdens het uitgaan. Vaak is er in het uitgaansleven ook alcohol bij betrokken.

Daarnaast leerden vier participanten hun partners via Tinder kennen. Deze datingapp zorgt ervoor dat er op voorhand al meer wordt besproken omdat chatten door de meesten als laagdrempeliger wordt gezien. Tinder lijkt de communicatie rond consent dus verbaler te maken. Wat hiervan een neveneffect is, is volgens een andere participant dat er meer verwacht wordt wanneer je op Tinder zit. Mensen verwachten vaak al seks, zonder dat hiertoe aanleiding was in een gesprek of dergelijke. Het feit dat je op deze app zit, is voor sommigen al voldoende om uit te gaan van een soort consent. Wanneer je een gesprek over seks begint, is deze verwachting volgens één participant nog hoger. Dit kan ertoe leiden dat het expliciete mogelijkheden van Tinder toch niet worden benut.

Ik zoek niet op voorhand naar seks, wacht, ik sta momenteel ook niet echt open voor een vaste relatie dus ik wil wel seks, maar ik hou er niet van om het op voorhand over seks te hebben, want vanaf dat er iemand seks ter sprake brengt, weet jij op voorhand al dat er iets van u wordt verwacht, ook al zegt ge van ik wil geen seks. [...] Dus op voorhand heb ik nog nooit over seks gebabbeld omdat ik weet dat dat anders ook wordt verwacht. En ik weet niet op voorhand of ik mij oké ga voelen bij die persoon.
(Participant 9)

Wanneer je iemand via via leert kennen of op een private plaats afspreekt, verloopt het proces volgens twee participanten trager en wordt er meer afgetoetst. Een mix van meerdere plaatsen is ook mogelijk. Volgens de participanten gebeurt het namelijk regelmatig dat je iemand leert kennen in het uitgaansleven en er daarna op een private plaats nog eens mee afspreekt of andersom. Sommige vrouwen gaven aan niet op hun kot te willen afspreken voor twee redenen. Ten eerste is het te intiem voor sommigen dat anderen weten waar ze wonen en ten tweede leidt dit ertoe dat men niet weg kan wanneer er iets zou gebeuren. Ze zeiden liever op een neutrale plaats af te spreken of thuis bij de jongen, zodat ze nog steeds weg kunnen. Als ze

toch afspreken op een plaats waar zij of hun partner niet weg kunnen, gaven ze aan minder expliciet te zijn, vooral in hun non-consent. Dit doen ze omdat de sfeer daardoor zou veranderen.

7.4.4 Verschillen naargelang de soort relatie

Hier werd de vraag gesteld of zij een verschil merken tussen de relaties die de participanten hebben gehad. Deze antwoorden werden niet op een open vraag gegeven, maar soms werd het al eerder duidelijk door middel van voorbeelden uit eigen ervaringen. Zo gaven vier participanten aan dat het proces om over te gaan tot seks sneller verloopt bij eenmalige sekspartners. Dit gaat vaak over iemand die je leert kennen tijdens het uitgaan en waar je de avond zelf nog seks mee hebt. Er zou dan volgens de participanten minder worden nagedacht of je wel echt seks wilt met deze persoon. Mede daardoor is de communicatie rond consent minder expliciet. Eén participant zei ook dat expliciete communicatie minder belangrijk is, want zij vindt dat dit vooral moet wanneer je iets nieuw wilt proberen of experimenteren en dit gebeurt niet snel met een eenmalige sekspartner. Hoewel de communicatie over consent minder expliciet is, gaven twee participanten wel aan makkelijker 'nee' te kunnen zeggen bij een eenmalige sekspartner. Dit omdat ze weten dat ze die persoon niet nog eens moeten zien en het hen minder kan schelen wat die persoon denkt of voelt.

De meeste participanten gaven aan explicieter te zijn bij meermalige seksuele contacten. De reden die hiervoor werd gezegd is dat er met meermalige partners een band wordt opgebouwd. Door dit vertrouwen zeiden ook een aantal participanten dat er verwarring ontstaat omdat het mogelijk is dat de ene liefdesgevoelens krijgt voor de ander. De explicietere communicatie bij meermalige contacten wordt ook duidelijk in het feit dat er sneller regels worden afgesproken over wat kan en wat niet kan, bijvoorbeeld over het nog op date gaan met anderen. Voor sommigen zijn deze soorten relaties explicieter, enkel doordat deze participanten hun partners via Tinder leerden kennen en ze daardoor al explicieter communiceerden. Tegelijk wordt er vanaf de tweede keer meer verwacht dat er seks zal volgen. Een aantal participanten gaven aan dat er minder wordt afgetoetst wanneer ze al seks hebben gehad, zonder te communiceren over consent.

De participanten die reeds korte relaties hebben gehad, gaven aan dat het proces hierbij trager gaat en dat er meer aftoetsing gebeurt. Over het algemeen is men bij korte relaties minder expliciet dan bij lange relaties en ligt zo'n korte relatie dicht bij meermalige seks. Doordat er

een band wordt opgebouwd, kan men namelijk meer aftoetsen hoe het met toestemming zit. De relatie draait niet enkel om seks, maar er wordt ook gepraat. In tegenstelling tot bij meermalige contacten komen er bij korte relaties ook liefdesgevoelens aan te pas. Eén participant gaf aan hierdoor moeite te hebben met explicieteit omdat dit het spannende dat die gevoelens met zich meebrengen wegwerkt. Ook zorgt het feit dat je in een relatie zit ervoor dat je elkaar normaal al wat beter kent en daardoor non-verbale communicatie reeds voldoende is om te weten wat de ander wel en niet wil.

Aangezien een aantal participanten weergaven dat sommige meermalige contacten of korte relaties begonnen als een *one night stand* werd duidelijker dat er vooral een verschil is tussen de eerste en tweede keer dat men seks heeft. Dit verschil is groter dan de verschillen tussen de verschillende soorten relaties. Zo zeiden de geïnterviewden vooral dat men minder expliciet is nadat men reeds een keer seks heeft gehad met iemand en het proces dan sneller verloopt. Eén participant gaf aan na een eerste 'nee' altijd expliciet te blijven in een bepaalde relatie. Een paar participanten zeiden ook te bespreken of men vaker seks wilt. Zo kan er dus volgens hen toestemming worden gegeven voor een volgende keer of keren. Er wordt op die manier sneller uitgegaan van consent. Eén participant zei dan ook dat een keer seks hebben met iemand voor haar niet betekent dat ze dat een volgende keer nog eens wilt. Een andere participant gaf aan dat zij het nodig vindt dat er nog steeds ruimte is om 'nee' te zeggen. Voor nog iemand anders is het makkelijker om de tweede keer 'nee' te zeggen, omdat je dan al een band opbouwt en je jezelf dan beter kan uiten.

7.4.5 Verschillen naargelang de soort persoon

Wanneer men seksuele handelingen stelt met een partner die men niet kent op voorhand, maar net heeft leren kennen, gaven drie participanten aan explicieter te zijn in hun communicatie. Zij vinden dit makkelijker omdat ze die persoon niet kennen en daardoor minder nadenken over het eventueel kwetsen of wat het betekent voor hun relatie. Vooral de non-consent is hierbij explicieter en verbaler.

Ja, ik denk wel dat er een verschil is als ge die kent of niet, want ja, met iemand die ge niet kent, trekt ge u minder hard aan denk ik wat dat die van u denkt. (Participant 8)

Twee andere participanten daarentegen vermeldden net minder expliciet te zijn. Zij gaven aan meer er vanuit te gaan dat seks volgt wanneer je iemand leert kennen en in het proces terecht

komt dat normaal leidt tot seksuele handelingen. Eén participant gaf ook aan het moeilijker te hebben om 'nee' te zeggen in zo'n situatie omdat ze zich schuldig voelt en schrik heeft om hem te kwetsen. Volgens haar komt dit bij een vreemde sneller over als iets van de persoon zelf dat je afwijst, terwijl je dit beter kan uitleggen wanneer je de persoon al beter kent. Twee geïnterviewden zeiden ook dat het proces trager verloopt bij onbekende partners omdat men meer moet aftoetsen. Twee anderen vertelden net het tegenovergestelde. In de twee situaties waarover zij praatten, ging het telkens om iemand die ze tijdens het uitgaan leerden kennen. Dan gaven ze aan de avond zelf nog tot seks over te gaan. De gevoelens die mensen hebben rond consent bij een partner die zij pas net hebben leren kennen, zijn uiteenlopend. Twee participanten gaven aan het gevaarlijk te vinden seksuele handelingen te stellen met iemand die je niet kent. Dit is iets intiem en omdat men elkaar nog niet goed kent, kan er op vlak van consent veel mislopen. Tegelijkertijd gaf een andere participant aan dit net spannender te vinden.

Over de snelheid van het proces zijn ook de meningen verdeeld wanneer het gaat over seks met iemand die men daarvoor al kent. Vier mensen zeiden dat het proces dan trager gaat. Hierbij werd vooral aangehaald dat men elkaar beter leert kennen. Zo wordt er eerst een band opgebouwd. Drie participanten zeiden daarentegen dat het proces bij een bekende sneller gaat. In de interviews werd bij dit onderwerp vooral gesproken over goede vrienden waarmee wordt afgesproken om seks te hebben. Ook werd gezegd dat de vrouwen in deze studie sneller seks hebben met iemand waarmee ze een band hebben en het proces daardoor sneller verloopt.

Wanneer men iemand al goed kende, gaven vier participanten aan dat de communicatie rond consent explicieter was. Dit komt volgens henzelf doordat ze een band hebben met die persoon en daarom uit respect beter willen aftoetsen. Er wordt in zo'n relatie ook soms al eerder over het onderwerp 'seks' gesproken, waardoor dingen rond toestemming sneller ter sprake kunnen komen. Wanneer communicatie in het algemeen beter is, gaven de participanten aan ook makkelijker de reden van hun non-consent te kunnen uitleggen, waardoor ze ook hierover explicieter konden zijn. Daartegenover staan twee participanten die zeiden net minder expliciet te communiceren met iemand die ze kenden. Een reden hiervoor was denken dat je elkaar al genoeg kent om consent op een non-verbale, impliciete manier af te toetsen. Ook schrik om iemand te kwetsen of om de vriendschapsrelatie te veranderen, kan een reden zijn om niet expliciet te zijn, zeker wanneer het gaat over het aangeven van non-consent. Ook gaf één

participant aan meer te tolereren van vrienden en minder snel te denken dat het nodig is om non-consent aan te geven.

De communicatie bij een bekende is volgens de helft van de participanten vooral anders doordat je de ander vertrouwt. Eén geïnterviewde gaf aan het proces dan minder spannend te vinden. Daarnaast vertelden twee participanten sneller spijt te hebben wanneer het gebeurde met iemand die men al op voorhand kende. De hoofdreden die hiervoor werd gegeven, was dat de vriendschapsband verandert en dit ongemakkelijk kan worden.

Een ander kenmerk van de persoon dat in de interviews belangrijk leek, ging over de seksuele ervaring. Wanneer de ervaring van één van de partners beperkt is of iemand nog maagd is, gaven drie participanten aan explicieter over consent te communiceren. Ook zei één participant dat het voor haar anders was wanneer zij seksuele handelingen stelde met iemand die normaal op de eerste date geen seks had. Eén participant sprak eveneens over gevoelens hebben voor de ander. Volgens haar gebeurt de communicatie rond toestemming op een implicietere manier wanneer er gevoelens in het spel zijn omdat je dan niet volledig open kaart wilt spelen. Tegelijk gaf zij aan sneller toe te stemmen met seks wanneer ze gevoelens heeft. Voor haar betekent zo'n toestemming niet per se hetzelfde omdat er ook kan worden toegestemd met seks wanneer je hoopt dat het dan meer kan worden: "Een toestemming met gevoelens of een toestemming, een rationele toestemming is iets anders" (Participant 10).

7.4.6   *Verschillen als middelen gebruikt*

Een laatste factor die zorgt voor verschillen in communicatie rond consent is het gebruik van middelen. Het meest aangehaald hieromtrent is alcohol. Bijna alle participanten gaven aan wel eens alcohol te hebben gedronken wanneer ze seksuele handelingen stelden. Zij vertelden ook allemaal dat het proces om op te bouwen naar seks dan sneller verloopt. De meesten zeiden dat dit komt doordat je sneller toestemt met seks wanneer je dronken bent, zonder hier altijd goed bij na te denken. Hierover werd ook gezegd dat sommige participanten meer zin in seks hebben en sneller flirten wanneer zij wat gedronken hebben. Daarnaast loopt het proces sneller doordat er minder wordt afgetoetst. Er wordt dan volgens de participanten vooral minder expliciet gepraat, maar men kijkt eerder naar non-verbale signalen. Echter, door de alcohol is het mogelijk dat iemands beoordeling van deze signalen niet volledig correct is, maar twee participanten gaven ook aan verkeerde signalen te sturen wanneer ze dronken zijn.

Hoewel de meeste participanten aangaven minder af te toetsen en te communiceren wanneer men gedronken heeft, zeiden ook twee anderen dat er net meer wordt gecommuniceerd met bepaalde partners. Bij hen is het al voorgevallen dat iemand zei dat hij geen seks met haar wou wanneer ze gedronken had. Dit opent in sommige gevallen een gesprek, vaak achteraf. Een ander aspect van alcohol, dat door vijf participanten werd genoemd, is dat men meer durft erdoor. Zo nemen die vrouwen sneller initiatief of laten ze sneller zien dat ze geïnteresseerd zijn. Dit is ook een reden waarom het proces sneller verloopt. Eén participant gaf echter aan dat ook afwijzen hierdoor makkelijker gaat. Een andere geïnterviewde zei hierover dat ze sneller seks heeft als ze dit wil, maar ook sneller boos en agressief reageert wanneer ze ongewenst wordt aangeraakt. Iets wat ook door twee participanten expliciet werd genoemd, was dat men vaker spijt heeft wanneer er alcohol mee gepaard ging. Dit gaat vooral over situaties waarin zij geen seks zouden hebben gehad wanneer ze nuchter waren. Hierin kan wel toestemming zijn gegeven, maar achteraf gezien zeiden ze dat ze dit beter niet hadden gedaan. Ook kan dit ervoor zorgen dat iemand zich gebruikt voelt, zeker wanneer de partner niet dronken was.

Eén participant gaf aan ook reeds drugs te hebben gebruikt bij seksuele handelingen. Zij zegt hierover dat er dan nog minder over toestemming wordt gecommuniceerd en het proces nog sneller gaat dan bij alcoholgebruik.

P: Dan is de toestemming er wel helemaal niet. Allez, niet dat ik daar spijt van heb, he, daar niet van. Maar ik bedoel...

I: Dus dan wordt dat niet gevraagd, wordt dat niet afgetoetst?

P: Nee, dat gebeurt gewoon. Dan is de drempel gewoon nog lager dan met alcohol.
(Participant 9)

7.5 Ideaalbeeld toestemming

Wanneer werd gevraagd naar wat de participanten ideale communicatie rond consent zouden vinden, zeiden evenveel mensen verbaal als non-verbaal. In 7.3 werd reeds duidelijk dat men zowel op verbale als non-verbale manier communiceert wanneer het om toestemming gaat. De meesten gaven dan ook aan dat de manier waarop ze nu hun consent lieten communiceren voor hen goed is. Een aantal zei wel te vinden dat het iets verbaler mag. De reden hiervoor is vooral dat het duidelijker is. Zeker voor penetratieseks en wanneer ze de eerste keer samen iets doen, vinden de geïnterviewden dit beter. De andere helft van de participanten vindt non-verbale consent dan weer beter. Zij zouden het onnatuurlijk of ongemakkelijk vinden om hier

expliciet over te zijn. Een paar participanten zeiden dat het best zowel verbaal als non-verbaal moet en deze ook met elkaar congruent moeten zijn. Ook het opbouwende komt terug wanneer er over het ideaalbeeld werd gesproken.

Meegaan omdat je het echt wilt, he. Ik vind gewoon, als je zo, ik vind voor mij persoonlijk, als ge zo intiem gaat zijn met elkaar of ge zijt intiem, vind ik het zo wat, vind ik dat ge ook op uw manier van spreken dat ook wat intiem moet houden. Dus dan zo echt met woorden beginnen van 'ja, ik wil' of, dat is zo een beetje het moment breken, denk ik. (Participant 2)

Wanneer werd gevraagd wat hun ideaal is qua non-consent waren de antwoorden anders. Hier vindt bijna elke participant dat dit op een verbale manier moet worden gecommuniceerd. Dit leunt ook dicht aan bij de manier waarop participanten reeds aangaven te communiceren in hun eigen ervaringen. Degenen die zeiden minder verbaal te zijn in hun eigen communicatie, zeiden later dat dit eigenlijk beter zou zijn om wel te doen. Ideaal zeiden twee participanten ook dat ze zouden willen 'nee' te kunnen zeggen en zich daar niet schuldig over voelen. Ook is het beste dat de ander direct naar de non-consent luistert. Maar een heel kleine minderheid vindt non-verbaal een ideale manier om non-consent te tonen. Het argument dat een participant daarvoor gaf, was dat ze het moeilijk vindt om expliciet iemand af te wijzen. Ideaal zou zijn wanneer de partner doorheeft dat ze iets niet wil, waardoor ze hier niet verbaal over moet zijn.

7.6 Ambivalentie toestemming

Uit de interviews bleek dat de communicatie rond toestemming niet altijd even duidelijk is en hier ambivalentie in terug te vinden was. Hieronder wordt ingegaan op situaties waarin participanten toestemden met seks die ze eigenlijk niet wilden en situaties waarin ze seks afwezen die ze net wel wilden. Ten slotte wordt er ook ingegaan op situaties waarin de partner niet luisterde naar de non-consent van de participant.

7.6.1 *Instemmen terwijl ze niet willen*

Ongeveer de helft van de participanten gaf aan al eens seks te hebben gehad die ze eigenlijk niet wilden. Instemmen met seks terwijl ze niet willen, komt volgens de participanten vooral voor in langere relaties. Het is al gebeurd dat ze hadden ingestemd, meestal non-verbaal, en dan hun non-consent niet meer duidelijk laten merken. Meestal zeiden de participanten dit gewoon te laten gebeuren. Dit kan om verschillende redenen: een paar vrouwen gaven aan niet 'nee' te

durven zeggen. Eén participant zei dat het de situatie ongemakkelijker zou maken om af te wijzen dan om gewoon seks met die persoon te hebben.

Meestal als ik de twee afweeg, vind ik seks hebben tegen mijn goesting minder ambetant dan het *awkward* maken. Ik weet dat dat niet logisch is. Ja, ik weet niet. Tenzij dat die, allez, ik weet niet wat wilt, maar dat dat echt pijn doet ofzo, dan ga ik het wel zeggen, maar anders. Dan heb ik zoiets van doe uw ding. (Participant 9)

Een andere reden die een participant in het interview aangaf, was dat het te snel ging en haar partner niet voldoende aftoetste of zij eigenlijk wel wou. Een andere geïnterviewde zei dat ze niet altijd volledig besepte waar ze mee bezig was. Volgens haar had ze het soms pas te laat door dat ze iets eigenlijk niet wilde.

De meeste vrouwen in deze studie zeiden dat ze zich niet goed voelden bij het feit dat zo'n ongewilde seks is voorgevallen of hebben er spijt van. Eén participant vermeldde dat ze zich gebruikt voelde door de jongen. Ze zag het als haar eigen schuld dat ze het zo ver had laten komen en vond dat ze eerder had moeten doorhebben dat de jongen verder zou willen gaan en duidelijker haar non-consent had moeten communiceren. Toch hadden drie participanten in sommige situaties geen spijt hiervan. Ze zouden het niet gedaan hebben als de jongen geen initiatief had genomen, maar ze zeiden het ook niet erg te vinden dat het was gebeurd. Eén vrouw vond het vooral spijtig dat het zo snel was gegaan. In een andere situatie had iemand geprobeerd haar te penetreren terwijl ze sliep. Dit vond zij niet oké en was hierdoor geschrokken. Het gaf haar een beklemmend gevoel en angst dat zoiets met haar kon gebeuren.

7.6.2 Afwijzen terwijl ze wel willen

Zeven participanten vertelden dat ze al eens seks hadden afgewezen die ze eigenlijk wel wilden. Een reden die door de meesten werd aangehaald, was dat het de verkeerde persoon was. Dit gaat vooral over *break up* seks, seks met een goede vriend of met iemand waar men nog mee moet samenwerken. Wat ook mogelijk is, zoals een participant zei, is dat men nog geen band heeft met die persoon en daarom liever wacht. Een andere vrouw gaf aan geen *one night stands* te willen, terwijl ze puur lichamelijk wel seks wou. Een andere reden die twee participanten aangaven, was het hebben van hun menstruatie of omdat er iemand in de buurt was die hen kon betrappen. Ook niet willen toegeven, bijvoorbeeld na een ruzie, kan een reden zijn om 'nee' te zeggen, terwijl je eigenlijk wel wilt. Eén participant gaf aan dat haar lichaam

soms niet mee wilt en ze dan niet nat genoeg wordt of dat het pijn doet. Dan wijst ze seks ook af tijdens het voorspel, terwijl ze eigenlijk wel graag verder zou gaan.

Een andere mogelijkheid die door een participant werd aangegeven, is dat ze op dat moment geen tijd heeft, maar wel 'ja' zou zeggen wanneer er meer tijd was. Twee andere participanten zeiden dan weer iemand te hebben afgewezen omdat ze een vaste vriend hadden of iemand anders aan het daten waren. Dit kan ook voorvallen wanneer een vriendin van de participant verliefd is op de potentiële partner en zij de jongen afwijzen om de vriendin niet te kwetsen. Het gevoel dat het meest in de interviews naar voren kwam, was dat ze het jammer vonden om 'nee' te moeten zeggen. Dit komt vooral omdat ze wel zin hadden, maar het gewoon geen goed idee was. Naargelang de situatie kan het ook pijnlijk zijn. De participant die praatte over de *break up* seks vond het pijnlijk om die jongen af te wijzen omdat ze hem nog steeds graag zag.

7.6.3 Niet luisteren naar afwijzing

Wanneer werd gevraagd of ze al een situatie hadden meegemaakt waarin niet naar hun afwijzing werd geluisterd, gaf maar liefst elke participant aan dat dit reeds voorgevallen is. Bij de meesten gaat dit gewoon over nog eens proberen aanraken of wat dichterbij zitten, maar één participant vertelde over een voorval waarbij de jongen op een gewelddadige manier haar polsen vastpakte. Zij maakte ook reeds mee dat iemand haar chanteerde om seks met hem te hebben.

Dit geeft aan dat alle tien de vrouwen die geïnccludeerd werden in dit onderzoek al minstens één situatie hadden meegemaakt waarin hun partner bleef aandringen nadat zij hun non-consent hadden duidelijk gemaakt. In de meeste gevallen stopt het proces wel, maar blijft het langer duren dan de participant zelf wou of moest ze harder op haar strepen staan dan gedacht. Een paar participanten zeiden dat ze echt duidelijk moeten zijn in non-consent omdat de partners anders niet door hebben dat ze niet willen. Vooral bij alcoholgebruik doet dit probleem zich voor, werd door de vier participanten vermeld. Voor sommige meisjes is dit moeilijk omdat zij moeite hebben met verbaal en expliciet 'nee' te zeggen.

Ge moet dat echt zo, ge moet echt precies zo keiduidelijk zijn en echt zo kortaf van 'nee, ik wil dat niet'. Als ge zo twijfelend 'hm, nee', dan denken ze van die is maar aan het lachen, ik kan dat nog wel doen. Maar ze snappen niet, ge moet echt zo precies, allez,

echt zo bijna boos worden voordat die zo snappen van 'ah, die meent dat echt'. En dat vind ik jammer. (Participant 6)

Voor de meeste voelt zo'n aandringen vooral ongemakkelijk aan. Het moeilijke is opnieuw 'nee' zeggen en duidelijker zijn. Dit aandringen zorgt ook voor frustraties bij de geïnterviewde vrouwen en een aantal vond dat zulke situaties echt niet oké zijn. Een meisje vertelde over een voorval waarbij zij bij zijn thuis was en hij bleef aandringen. In dit geval vond zij het nog moeilijker dan normaal om hem af te wijzen omdat zij er niet zomaar weg kon, gezien zij geen vervoer had. Twee participanten zeiden ook dat ze zich niet gerespecteerd voelden. Zij voelden zich verplicht om dingen te doen die ze niet wilden en hadden een fout gemaakt door die persoon te vertrouwen. Eén participant vermeldde eveneens lichte paniek omdat ze niet direct wist wat ze moest doen. Twee anderen zeiden dat ze kwaad waren op zichzelf dat ze het zo ver hadden laten komen.

DEEL III: DISCUSSIE

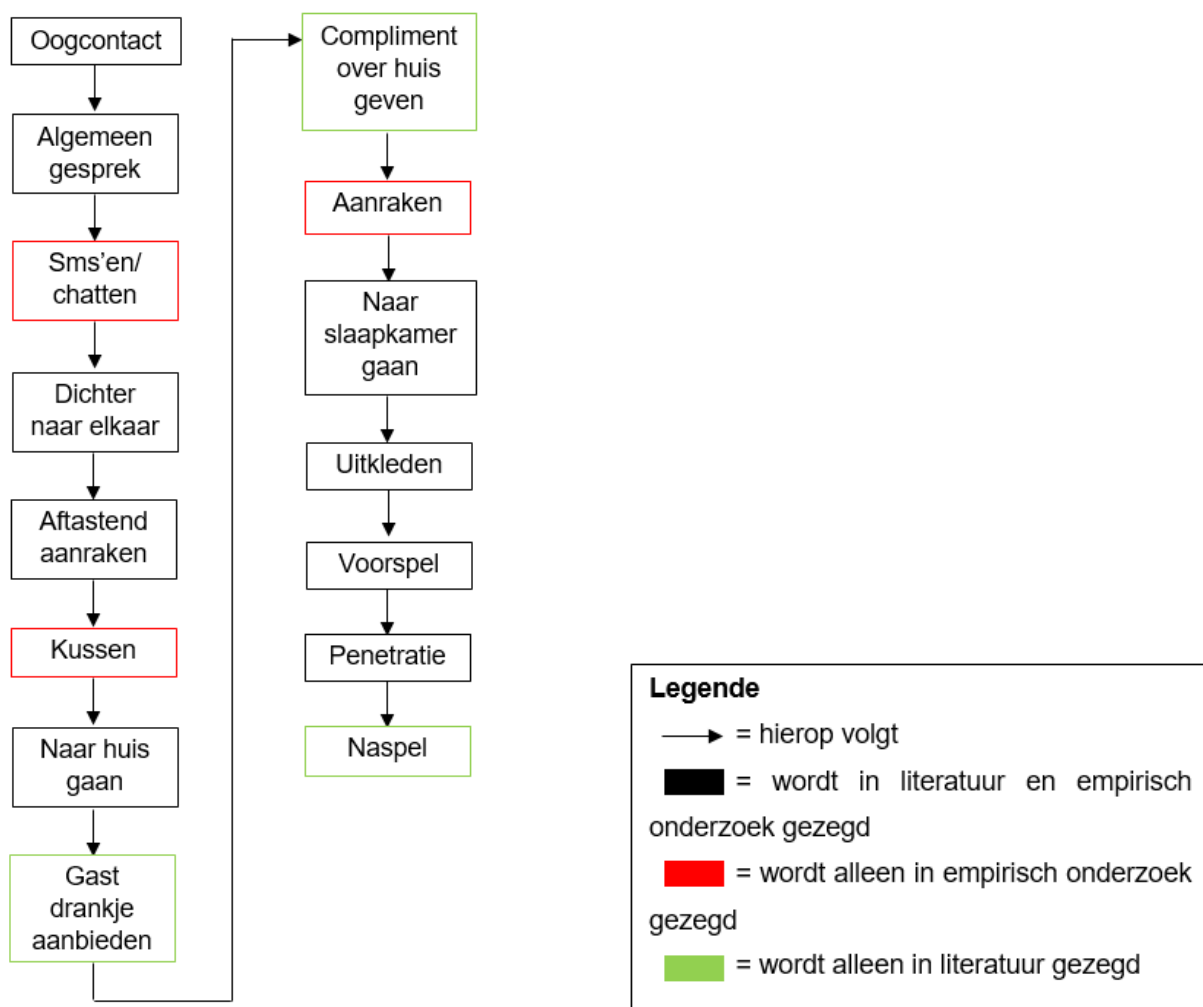
Hieronder worden de resultaten op een dieper niveau geanalyseerd en verbonden met de eerder gevonden literatuur. Eerst wordt ingegaan op de eerste onderzoeksvraag: het begin van seksuele handelingen met een partner. Daarna volgt een deel over de plaats van *sexual consent* binnen dit proces, wat de tweede onderzoeksvraag dekt.

HOOFDSTUK 8: Begin seksuele handelingen

In het onderzoek werd gevonden dat het proces tot seksuele handelingen met een partner erg afhankelijk is van de persoon, de sfeer en de zin in seks van beide partners. Ook in de literatuur werd duidelijk dat het proces afhankelijk is van culturele, intra- en interpersoonlijke scripts (Edgar & Fitzpatrick, 1993). De participanten in de interviews zeiden vooral dat het een opbouwend en aftoetsend proces is. In de literatuur werd dit niet letterlijk gevonden, maar het kan wel worden afgeleid wanneer men naar de beschikbare scripts kijkt. De scripts die in dit onderzoek duidelijk werden, gelijken erg op diegenen die reeds in de literatuur werden gevonden. In figuur 2 wordt dit script schematisch voorgesteld. In zowel de literatuur als in het empirisch onderzoek kwam naar voren dat het proces vaak begint met oogcontact en een gesprek, waarbij over algemene zaken wordt gepraat (Edgar & Fitzpatrick, 1993). In het onderzoek werd ook aangehaald nog te sms'en of chatten wanneer de situatie dit toelaat. In de literatuur werd dit niet gevonden, mede doordat de scripts die beschikbaar zijn in de literatuur alleen handelen over *one night stands* en mensen waarmee snel wordt overgegaan tot seks (Edgar & Fitzpatrick, 1993). De stap die daarna werd gevonden, zowel in de literatuur als in het onderzoek, is dichter naar elkaar komen en elkaar aftastend aanraken (Edgar & Fitzpatrick, 1993). Dit begint met aanrakingen op niet-intieme plaatsen en loopt later verder naar intiemere plaatsen. In de literatuur werd gezegd dat kussen hierbij kan voorvallen, maar uit het onderzoek bleek dat dit een essentieel onderdeel is van het proces om tot seksuele handelingen te komen.

Zowel in de literatuur als in het onderzoek werd gevonden dat de volgende stap is iemand meevragen naar een private plaats, zoals een kot of een huis (Edgar & Fitzpatrick, 1993; La France, 2010). Het script dat op die private plaats gebeurt, werd minder gedetailleerd beschreven in het onderzoek. De scripts uit de literatuur lijken minder belangrijk te zijn voor de mensen die in dit onderzoek werden bevraagd, want niemand gaf stappen aan als de gast een drankje aanbieden of complimenten geven over het huis (Edgar & Fitzpatrick, 1993; La France, 2010). De stappen die wel werden verteld, waren degenen die ook reeds voor een deel in de

publieke plaats kunnen voorvallen. Hierbij gaat het om dichters naar elkaar toe gaan en elkaar aanraken (Edgar & Fitzpatrick, 1993; La France, 2010). Eens ze op het bed liggen, begint het uitkleden. In de literatuur werd soms direct overgegaan tot penetratie, terwijl in het onderzoek duidelijk werd dat er vaak ook voorspel bij komt kijken (Edgar & Fitzpatrick, 1993; La France, 2010). Andere auteurs vernoemen echter ook dit voorspel (Landgraf et al., 2018). Het naspel of de postpenetratiefase werden ook zowel in de literatuur als in het onderzoek benoemd, hoewel dit in deze masterproef minder belangrijk leek (Landgraf et al., 2018). Mogelijks werd dit in dit onderzoek minder genoemd omdat het na de seksuele handelingen plaatsvindt.

Figuur 2. Seksueel script

Aangezien in de literatuur enkel werd gesproken over scripts bij *one night stands* waarbij seks snel volgt, kwamen er in dit onderzoek meer verschillende processen naar voren. Zo kan er nog

worden gesms't en een aantal keer met iemand worden afgesproken, wanneer het niet gaat over iemand waarmee men de avond zelf al seks heeft. Ook door Tinder kan er op een snellere manier het script worden doorlopen, aangezien men op voorhand al kan praten over seksualiteit.

HOOFDSTUK 9: Plaats sexual consent

Dit hoofdstuk beantwoordt de tweede onderzoeksvraag rond de plaats van *sexual consent* in het hierboven beschreven proces. Eerst wordt de definitie van consent besproken, om later verder te gaan met de communicatie en het gedrag dat consent of non-consent aanduidt. Daarna gaan we in op verschillende situaties die invloed kunnen hebben op deze communicatie. Ten slotte handelt het derde deel over ambivalentie in de communicatie, waarbij wordt ingegaan op ongewilde seks, afwijzen terwijl men wel wil en niet luisteren naar non-consent.

9.1 Definiëring consent

Uit het onderzoek blijkt dat *sexual consent* voor de meesten gaat om een opbouwend en aftoetsend proces. Daarnaast bleek het vooral nodig om toestemming op een duidelijke manier te geven. Dit kan zowel verbaal als non-verbaal, maar de partner moet goed weten wat de persoon wil. Hierbij is ook het aanvoelen van de ander belangrijk. Dit komt overeen met het *Affirmative Consent*-definitie (AC), waarbij duidelijk moet worden aangegeven dat je toestemt (Curtis & Burnett, 2017; Klement et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016). Echter, een belangrijk verschil hiermee is dat bij AC een afwezigheid van 'nee' niet voldoende is om van toestemming te kunnen spreken (Brady et al., 2017), terwijl in dit onderzoek veel mensen zich wel op die manier gedragen.

Uit de interviews van dit onderzoek kwam ook naar voren dat mensen consent geen eenmalig event vinden, maar je mening rond toestemming altijd kan veranderen. Hierdoor is het mogelijk dat men consent terug intrekt of na non-consent toch nog 'ja' zegt. Toestemmen met een bepaalde handeling betekent dan ook niet dat men met alles instemt. Ook dit zijn onderdelen van AC (Brady et al., 2017; Curtis & Burnett, 2017; Gray, 2015; Muehlenhard et al., 2016; Viola, 2015). In de literatuur werd vermeld dat studenten in eerder onderzoek dit herhalende karakter van AC moeilijk in de praktijk te brengen vinden (Curtis & Burnett, 2017). In dit onderzoek leek het geen probleem, maar werd de communicatie rond consent eerder gezien als een proces waarbij steeds oog moet zijn voor signalen, niet dat het constant moet worden gevraagd.

Echter, in de praktijk is het moeilijk om altijd AC te gebruiken omdat vrouwen door de traditionele rolpatronen niet snel een enthousiaste 'ja' geven, uit schrik voor een negatieve reputatie (Jozkowski et al., 2017). Dit kwam op een subtiele manier ook aan het licht in dit

gevoerde onderzoek, want weinig participanten gaven aan snel en duidelijk consent te geven. Om op die manier toestemming te kunnen geven, is het voor studenten ook nodig dat men nuchter is. Volgens een aantal auteurs is het kenniscomponent van consent –het volledig en bewust weten waarmee je instemt– niet meer volledig aanwezig wanneer je alcohol gedronken hebt (Cowling, 1998; Humphreys & Herold, 2007). Wat niet in eerdere literatuur naar voren kwam, maar wel belangrijk leek in dit onderzoek, is dat een aantal vrouwelijke studenten zelf niet altijd goed weten of ze iets willen of niet. Dit is een belangrijk punt, omdat de hele discussie rond toestemming en hoe de communicatie hierrond moet zijn, ondermijnd wordt wanneer mensen –en dan vooral vrouwen– niet wordt aangeleerd te weten wat ze zelf willen.

9.2 Communicatie en gedrag consent

Zoals reeds eerder werd aangehaald, is goede communicatie het belangrijkste om misverstanden te voorkomen (Viola, 2015). Ook in dit onderzoek bleek dit zo te zijn. Echter, vooral rond consent en het aangeven dat je iets wil, bleek niet iedereen op een verbale manier te communiceren. Deze communicatie is soms heel verbaal en op andere momenten dan weer non-verbaal. Veel studenten zien dit ook als een ideale manier om hun consent te communiceren. Ook in de literatuur werd gevonden dat zowel verbale als non-verbale signalen belangrijk zijn (Beres, 2010; Beres et al., 2004; Brady et al., 2017; Burkett & Hamilton, 2012; Cowling, 1998; Curtis & Burnett, 2017; Fileborn, 2016; Humphreys, 2007; Humphreys & Herold, 2007; Hust et al., 2013; Hust et al., 2017; Jozkowski & Peterson, 2012; Lofgreen et al., 2017; McGovern, 2017; Viola, 2015). In eerder onderzoek werd reeds aangegeven dat communicatie rond consent vooral gaat over *tacit knowledge*, het gewoon weten en aanvoelen (Beres, 2010; Brady et al., 2017; Lofgreen et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016). Zeker wanneer het op een non-verbale manier al duidelijk werd dat de ander verder wil gaan, wordt het niet meer verbaal bevraagd. Volgens eerdere onderzoekers (Beres et al., 2004; Curtis & Burnett, 2017) zijn er heel wat sociale normen die ons tegenhouden verbaal en expliciet te communiceren over consent. Toch zijn er ook studenten die zeggen dat de communicatie voor hen explicieter en verbaler mag. Echter, door meer sociale media en apps als Tinder zijn er tegenwoordig meer mogelijkheden om ook verbaal op een laagdrempeligere manier te communiceren over seksuele dingen.

Naast verbale of non-verbale methoden, kan er ook een onderscheid worden gemaakt naar de directheid van de communicatie (Brady et al., 2017; Cowling, 1998; Curtis & Burnett, 2017; Fantasia et al., 2015; Fileborn, 2016; Humphreys & Herold, 2007; Lofgreen et al., 2017;

McGovern, 2017). In dit onderzoek werd duidelijk dat er soms heel direct gecommuniceerd wordt. Dit kan zowel verbaal (bijvoorbeeld vragen om seks te hebben) als non-verbaal zijn (bijvoorbeeld iemand zijn kleren uitdoen). Ook indirecte vragen, zoals vragen naar een condoom, zijn uitingen van communicatie rond toestemming. Uit dit onderzoek blijkt ook dat niet iedereen het even makkelijk heeft met verbaal te zeggen wat men wel of niet wil. Muehlenhard et al. (2016) gaven al eerder aan dat heel wat mensen expliciete communicatie rond toestemming onrealistisch vinden. Toch is het volgens de literatuur belangrijk dat men assertief is om consent op een goede manier te communiceren (Shafer et al., 2017). Of de studenten in dit onderzoek die moeite hebben met verbaliteit ook effectief meer problemen ervaren, werd niet duidelijk. De resultaten van de verschillende interviews wezen hierbij in verschillende richtingen.

Wanneer het over non-consent gaat, blijkt uit dit onderzoek dat de communicatie verbaal en explicieter verloopt en dit ook als ideaal wordt gezien door velen. Dit werd ook reeds in eerder onderzoek gevonden (Fileborn, 2016, La France, 2010) en kan zowel op een directe als op een indirecte manier gebeuren. Meestal verloopt alles processueel verder op een redelijk non-verbale manier, tot men non-consent verbaal toont. Wanneer het niet duidelijk is, wordt hierover letterlijk gevraagd of er consent is (Burkett & Hamilton, 2012; Muehlenhard et al., 2016). Uit dit onderzoek en uit eerdere literatuur kwam naar voren dat geen protest voor veel studenten toestemming is (Jozkowski et al., 2017). Fileborn (2016) vermeldde ook reeds dat dit betekent dat er een *opt-out* is waarbij je sowieso toestemt, tenzij er een expliciete 'nee' komt. Beter zou zijn om volgens het *opt-in*-principe te werken. Dit betekent dat je duidelijke toestemming moet geven vooraleer je ergens aan begint.

Studenten blijken het belangrijk te vinden expliciet te zijn over hun consent en vooral over hun non-consent, maar dit is volgens hen niet altijd even gemakkelijk. Ook werd gevonden dat studenten expliciete communicatie als raar beschrijven of dat ze vinden dat het de sfeer verpest. Dit geldt natuurlijk niet voor iedereen. Sommigen vinden het net niet raar en respectvol om expliciet hierover te communiceren.

Zulke non-verbale signalen en gedragingen werden zowel in de literatuur als in dit onderzoek aangehaald. Een gedraging is natuurlijk subtieler, waardoor niet altijd kan worden afgeleid of er toestemming is (Muehlenhard et al., 2016), maar het kan wel aanleiding geven tot een stap verder gaan of een gesprek. Gedragingen die een signaal geven van waarschijnlijke consent

zijn volgens zowel de literatuur als dit onderzoek aanrakingen, dichter naar elkaar toe gaan, initiëren en actief meedoen (Beres, 2010). Kussen blijkt eveneens in te houden dat iemand toestemming geeft om een stap verder te gaan, al wordt in dit onderzoek in vraag gesteld of dit wel een goed signaal is om consent mee af te wegen. Ook in de literatuur werd reeds aangegeven dat kussen niet direct toestemming geeft om seks met iemand te hebben (Gray, 2015). Indirectere gedragingen die consent aangeven, zijn bijvoorbeeld meegaan naar een private plaats als een kot of huis (Gray, 2015).

Daarnaast zijn er gedragingen die non-consent uitdrukken en waarbij meer moet worden afgetoetst of de ander de handelingen oké vindt. Hierbij gaat het vooral om wegduwen, weggaan of fysiek afstand nemen. Ook stoppen met het meedoen aan de activiteit is een belangrijk signaal, dat ook reeds in eerdere literatuur werd vernoemd (Beres, 2010). Vrouwelijke studenten lijken eerst te proberen hun non-consent op een subtiele manier duidelijk te maken, voordat ze overgaan tot boos worden of duidelijk 'nee' zeggen. Wanneer men op die manier non-consent toont, hopen veel studenten dat hun partner dit opmerkt en ze niet op een expliciete manier moeten communiceren. Mogelijks is de reden hiervoor dat er wordt verondersteld dat vrouwen vriendelijk zijn en daardoor moeite kunnen hebben met het duidelijk maken van hun non-consent (Fileborn, 2016; Jozkowski et al., 2017). Een probleem hierbij kan zijn dat mannen passiviteit niet altijd zien als een weigering en dus sneller doordoen (Beres et al., 2004; Lofgreen et al., 2017). Dit toont het belang aan van de focus van preventie te verleggen en niet enkel te kijken naar verbale manieren om (non-)consent aan te geven.

Wat ook belangrijk is in de communicatie tussen twee partners zijn de verwachtingen die ze hebben, omdat dit de toestemming mee kleurt (Viola, 2015). Uit dit onderzoek bleek dat veel studenten verwachten dat de ander expliciet is in zijn non-consent. Dit hangt samen met het idee dat er toestemming is totdat er een 'nee' volgt. Dan verwacht men ook dat men stopt en niet aandringt. Qua consent worden verschillende dingen verwacht: sommigen verwachten expliciete communicatie, anders zien het eerder impliciet. Deze laatste groep kan het raar vinden wanneer er toch op een expliciete manier wordt gecommuniceerd.

De manier van communiceren en de verwachtingen wanneer het gaat over consent of non-consent verschilt dus hard van persoon: sommigen zijn heel verbaal en direct, anderen niet. Dit kan ervoor zorgen dat communicatie tussen verschillende partners niet altijd even makkelijk verloopt (Beres, 2010).

9.3 Consent naargelang de situatie

De seksuele scripts die in interactie met een partner worden gebruikt, kunnen verschillen naargelang de situatie (Fileborn, 2016). In de interviews en eerder gevonden literatuur werden een aantal verschillen gevonden, die hieronder één voor één worden weergegeven.

Consent naargelang gender

Om te beginnen kwamen er verschillen tussen mannen en vrouwen naar voor. Hierbij moet worden opgemerkt dat persoonlijkheid waarschijnlijk een grotere invloed heeft dan geslacht, maar dit toch invloedrijk kan zijn. In dit onderzoek werd duidelijk dat mannen volgens de vrouwelijke studenten meestal minder expliciet communiceren. Dit geldt niet voor iedereen, maar ook in voorgaande literatuur werd reeds gevonden dat mannen vooral impliciete en non-verbale methoden gebruiken (Beres et al., 2004; Curtis & Burnett, 2017; Humphreys & Herold, 2007; Hust et al., 2017; McGovern, 2017; Muehlenhard et al., 2016).

Zoals ook reeds in de literatuur werd gezegd, werd gevonden dat mannen vooral lijken seksualiteit te initiëren en vrouwen passiever zijn (Beres, 2010; Beres et al., 2004, p; Brady et al., 2017; Burkett & Hamilton, 2012; Cowling, 1998; Curtis & Burnett, 2017; Fileborn, 2016; Gray, 2015; Humphreys, 2007; Humphreys & Herold, 2007; Hust et al., 2017; Jozkowski et al., 2017; Jozkowski & Peterson, 2012; Klement et al., 2017; Landgraf et al., 2018; Muehlenhard et al., 2016; Warren et al., 2015). Soms zijn deze rolpatronen wel net omgekeerd. Aangezien het vooral de rol van de initiator is om af te toetsen of zijn/haar partner mee wil doen, is het vooral de man die toestemming vraagt. Dit kwam naar voren uit zowel dit onderzoek als reeds uit eerder gevonden literatuur (Burkett & Hamilton, 2012; Jozkowski et al., 2017). Vrouwen blijken het soms echter moeilijk te hebben met expliciet te zijn in hun non-consent. Dit bleek zo te zijn bij een aantal studenten uit deze studie. Ook in eerder onderzoek werd gezegd dat vrouwen niet steeds de vrijheid hebben om volledig open te communiceren door de rolpatronen in onze samenleving (Burkett & Hamilton, 2012; Fileborn, 2016; Jozkowski et al., 2017). Het is mogelijk dat zij druk voelen door bestaande machtsrelaties om bepaalde sociale rollen te vervullen en aan bepaalde seksuele plichten te voldoen (Beres et al., 2004; Brady et al., 2017; Burkett & Hamilton, 2012; Hust et al., 2013; Jozkowski et al., 2017).

Een ander gevolg van de traditionele rolpatronen is dat consent van een man snel verondersteld wordt. Veel vrouwelijke studenten verwachten dat mannen meegaan in seks. Ook dit wordt bevestigd door eerder onderzoek (Beres, 2010; Fileborn, 2016; Jozkowski & Peterson,

2012; Muehlenhard et al., 2016). Vrouwen daarentegen lijken vaker een emotionele band te willen opbouwen. Doordat zin in seks bij mannen wordt verondersteld, is het mogelijk dat zij meer moeite hebben met het aangeven van non-consent, maar tegelijk kan het voor mannen ook makkelijker zijn om dit te doen. In het onderzoek kwam naar voren dat dit het geval is omdat mannen geen seks kunnen hebben zonder stijve penis, waarbij een stijve penis wordt gelijkgesteld aan zin in seks. Ook kunnen vrouwen zich niet zo snel forceren op mannen en seks opdringen. In de literatuur werd ook aangehaald dat mannen meer vrijheid hebben op vlak van seksualiteit (Burkett & Hamilton, 2012; Fileborn, 2016; Jozkowski et al., 2017).

Consent naargelang soort handeling

Ook voor bepaalde handelingen kan de manier waarop consent wordt gegeven verschillen. Uit dit en vorig onderzoek kunnen we concluderen dat hoe intiemer de handeling is, hoe meer, explicieter en verbaler er wordt gecommuniceerd over toestemming (Humphreys, 2007; Humphreys & Herold, 2007; Muehlenhard et al., 2016). Volgens de literatuur gaat het dan vooral over vaginale en anale penetratie, maar uit dit onderzoek blijkt dat een aantal studenten orale seks intiem vinden. Het gaat dus niet per se over de handeling, maar eerder over hoe intiem deze is voor de betrokken personen.

Er wordt ook aangegeven dat consent niet constant gevraagd kan worden, maar vooral moet worden afgetoetst wanneer men overgaat tot een andere, intiemere activiteit (Curtis & Burnett, 2017). Problemen kunnen zich voordoen wanneer de grens van intimiteit en noodzaak voor duidelijke consent voor verschillende partners op een ander punt ligt. Daarnaast kwam naar voren dat toestemming meer moet worden gevraagd wanneer het gaat om specifieke wensen en handelingen die niet in het standaard seksueel script vervat zitten. Dit wordt door velen ook als intiemer gezien.

Consent naargelang plaats

Volgens Fileborn (2016) lopen vrouwen het grootste risico om slachtoffer te worden van seksueel grensoverschrijdend gedrag in het uitgaansleven, maar toch is dit de plaats waar de meeste studenten uit dit onderzoek hun casual sekspartners leerden kennen. Mensen komen in pubs en clubs samen met seksuele doelen en er wordt minder over consent gepraat (Fileborn, 2016). Ook is hier vaak alcohol bij betrokken. In deze contexten leven regelmatig stereotype ideeën over seksualiteit en mannelijkheid, waarbij mannen worden verondersteld te 'jagen' op vrouwen (Fileborn, 2016). Dit leidt vaak tot miscommunicatie.

Een ontmoetingsplaats die in de literatuur nog onderbelicht is, zijn datingsapps als Tinder. Heel wat studenten leren hun casual sekspartners kennen via deze nieuwe kanalen en dit krijgt een belangrijkere rol in de communicatie rond consent. Tinder geeft de mogelijkheid om op een laagdrempelige manier met elkaar te praten, waardoor er vaak al over seks, en dus *sexual consent*, werd gesproken. Tegelijk wordt er ook verwacht dat je wil overgaan tot seks wanneer dit onderwerp wordt aangesneden, wat deze expliciete capaciteiten misschien overschaduwet. Rond Tinder en communicatie rond consent zou nog meer onderzoek moeten gebeuren.

Het is ook mogelijk iemand via via te leren kennen of af te spreken op een private plaats. Dan verloopt het proces trager en wordt consent beter afgetoetst dan wanneer er andere mensen in de buurt zijn. Een aantal vrouwelijke studenten wil niet met een onbekende bij haar thuis of op haar kot afspreken, uit angst dat er iets zou gebeuren en ze niet weg kan. Het lijkt erop dat dit een socialisatieproces is waarbij vrouwen wordt aangeleerd op hun hoede te zijn voor mannen die seks willen.

Consent naargelang soort relatie

Als men kijkt naar verschillende relaties, valt op dat bij eenmalige seksuele contacten het proces tot seks snel gaat en er minder over consent wordt gecommuniceerd. Tegelijk zou het dan makkelijker zijn om non-consent duidelijk te maken. Zulke ontmoetingen zijn dan ook meer gericht op seks en minder op intimiteit of liefde (Burkett & Hamilton, 2012). Hoe meer een band met de ander wordt opgebouwd, hoe explicieter de communicatie rond consent wordt. Hierbij kunnen ook liefdesgevoelens ontstaan, die voor verwarring zorgen en ervoor kunnen zorgen dat men minder expliciet communiceert omdat men niet volledig open kaart wil spelen. Bij korte relaties is dit nog meer uitgesproken en lange relaties staan nog een stap verder. Hierbij draait het dus niet alleen rond seks, maar is ook intimiteit en liefde belangrijker (Burkett & Hamilton, 2012). In dit onderzoek gaf men dit ook aan door te zeggen dat er met die partners meer kan worden gepraat.

Een ander element, dat net zorgt voor een implicietere communicatie, is dat er vanaf dat er eenmaal seks heeft plaatsgevonden, men er meer vanuit gaat dat er de tweede keer ook wel toestemming zal zijn. Toch zijn niet alle vrouwelijke studenten ermee akkoord dat er zo over wordt gedacht. Er moet op zijn minst nog ruimte zijn om 'nee' te kunnen zeggen. Daarnaast kan de communicatie in een (lange) relatie ook implicieter zijn omdat men elkaar beter kent en men

meer aftoetst aan de hand van non-verbale signalen. Dit wordt eveneens bevestigd door eerder onderzoek, waarbij vooral intimiteit een belangrijke mediërende factor blijkt (Beres et al., 2004; Brady et al., 2017; Humphreys, 2007; Lofgreen et al., 2017). Het grootste verschil zou liggen vanaf een relatie die langer duurt dan drie maanden. Toch blijkt er reeds een groot verschil te zitten tussen de eerste en de tweede keer dat twee partners seks hebben met elkaar.

Consent naargelang soort persoon

Over hoe de communicatie rond consent kan verschillen naargelang de persoon waarmee je seks hebt, werd niets gevonden in de literatuur. Uit dit onderzoek bleken de resultaten uiteenlopend: rond veel dat er werd verteld kan geen samenhangende conclusie worden geschreven. Bij onbekenden blijkt het wel vooral makkelijker te zijn non-consent op een expliciete en verbale manier duidelijk te maken omdat men minder nadenkt over het eventueel kwetsen van deze persoon. Over consent wordt dan net minder expliciet gepraat bij een onbekende, maar gaat men sneller doorheen het proces dat aanloopt naar seks.

Wanneer we het hebben over seks met een bekende lijkt het net andersom te zijn: de communicatie rond consent kan op een explicietere manier gebeuren omdat men al een band heeft met deze persoon waardoor men meer en beter met elkaar kan praten. Daarentegen is het voor sommigen moeilijker hun non-consent aan te geven, uit angst de ander te kwetsen en omdat men verwacht dat de ander de non-verbale signalen wel begrijpt. Dit laatste werd echter tegengesproken door anderen, die net gemakkelijker kunnen uitleggen waarom ze iemand afwijzen, waardoor het minder kwetsend is.

Een aantal vrouwelijke studenten vinden seks hebben met een onbekende gevaarlijker omdat ze niet weten wat er kan gebeuren. Op vlak van consent kan er heel wat mislopen omdat ze elkaar niet goed kunnen aanvoelen. Dit is nogmaals een voorbeeld van socialisatie van vrouwen, waarbij wordt gefocust op het niet vertrouwen van mannen die seks willen. Het verschil tussen bekende of onbekende sekspartners is vooral dat men met een bekende al een band heeft, waardoor er meer vertrouwen ontstaat. Seks kan de band ook veranderen. Dan kan er achteraf meer spijt volgen bij seks met een bekende.

Een ander belangrijk kenmerk is de ervaring van de partner. Wanneer deze nog maar weinig seksuele ervaring heeft of nog maagd is, gebeurt de communicatie rond toestemming op een explicietere manier. In de literatuur werd aangehaald dat mensen met nog geen seksuele

ervaring meer nood aan *sexual consent* rapporteren (Humphreys & Herold, 2007; McGovern, 2017). Op basis van dit onderzoek kunnen we voorzichtig concluderen dat die nood ook lijkt te worden ingevuld in de praktijk.

Consent bij middelengebruik

Ten slotte blijken alcohol en drugs een invloed te hebben op de communicatie rond *sexual consent*. Vooral alcohol blijkt in zowel dit onderzoek als in eerder gevonden literatuur van belang (Curtis & Burnett, 2017; Fantasia et al., 2015; Fileborn, 2016; Gray, 2015; Hust et al., 2013; Lofgreen et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016). Door alcoholgebruik wordt er minder nagedacht over toestemming. Hierdoor wordt er sneller ingestemd, maar toetsen anderen ook minder consent af. Dit werd ook in eerder onderzoek gevonden (Neville et al., 2014). Men communiceert meestal minder expliciet, maar door de alcohol worden non-verbale signalen ook regelmatig verkeerd geïnterpreteerd (Muehlenhard et al., 2016). Zo kunnen er sneller grensoverschrijdende dingen gebeuren (Neville et al., 2014). Achteraf wordt dit vaak genormaliseerd door de verkrachtingsmythe dat een dronken vrouw zelf (deels) verantwoordelijk is voor de grensoverschrijding (Fileborn, 2016).

Daartegenover staat dat alcohol ervoor zorgt dat men meer durft. Iemand gaat misschien sneller initiatief nemen of meegaan in seks, maar tegelijk durven de meeste studenten ook sneller 'nee' zeggen. Dit sneller meegaan geeft echter ook aanleiding tot spijt achteraf. Dan was er op het moment zelf vaak wel toestemming, maar deze zou niet zijn gegeven wanneer er geen alcohol bij betrokken was. Dit haalt de vraag naar boven of toestemming met alcohol kan worden gezien als bewuste toestemming. Natuurlijk hangt het ook af van de hoeveelheid alcohol die werd geconsumeerd. Het moeilijke hierbij is dat men geen grens kan vastleggen vanaf welke hoeveelheid toestemming niet meer bewust kan worden gegeven (Curtis & Burnett, 2017; Muehlenhard et al., 2016). In de literatuur werd niet gepraat over drugs, maar in dit onderzoek werd dit wel door één studente naar voren gebracht. Dit proces is hetzelfde als dat bij alcohol, maar nog extremer: er is dan nog minder sprake van consent.

9.4 Ambivalentie in communicatie

In dit laatste deel van de discussie wordt ingegaan op ambivalentie in de communicatie, waarbij de communicatie niet altijd overeenkomt met wat iemand wil of met wat er in het gedrag gebeurt. Het eerste deel handelt over de opdeling tussen willen en toestemmen, waarbij wordt

ingegaan op toestemmen met ongewilde seks en afwijzen van gewilde seks. Ten slotte gaan we dieper in op niet luisteren of aandringen na een afwijzing.

Opdeling tussen willen en toestemming

Peterson en Muehlenhard (2007) maakten reeds het onderscheid tussen willen en toestemmen. Volgens hen is seks met toestemming niet steeds gewild en is seks zonder toestemming ook niet altijd volledig ongewild (Beres, 2010; Lofgreen et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016; Peterson & Muehlenhard, 2007). Vaak kan men tegelijk willen en niet willen. In dit onderzoek werd duidelijk dat deze twee inderdaad niet per se samenhangen. Zo hebben heel wat vrouwelijke studenten ongewilde seks, waarvoor zij wel toestemming gaven (Peterson & Muehlenhard, 2007). Meestal komt dit voor in relaties: daarbij zou maar liefst 50% van de vrouwen sociale druk voelen om mee te doen in seks (Beres, 2010; Brady et al., 2017; Conroy, Krishnakumar & Leone, 2015; Fileborn, 2016; Hust et al., 2013; Lofgreen et al., 2017; Peterson & Muehlenhard, 2007; Warren et al. 2015). Dit kan echter ook gebeuren bij casual seks.

De redenen die in dit onderzoek naar voren kwamen, verschillen van deze die in de literatuur werden gevonden. Zo gaven eerdere auteurs aan dat het vooral is om aan de nood van de partner tegemoet te komen, te zorgen voor meer intimiteit of relatiespanningen tegen te gaan (Burkett & Hamilton, 2012; Conroy et al., 2015; Peterson & Muehlenhard, 2007). In dit onderzoek gelden die redenen minder, aangezien het handelt over casual seks. Een reden die hier werd aangehaald, was niet 'nee' durven zeggen. Dit kan omdat het ongemakkelijk zou worden, omdat men schrik heeft om de ander te kwetsen of omdat men zich niet zeker genoeg voelt. Wat dit laatste betreft, werd ook gevonden dat sommige studenten verwachten dat de partner meer aftoetst. Dit toont het belang aan van educatie die ook focust op non-verbale handelingen en niet enkel op een verbale, expliciete (non-)consent. Deze ongewilde seks wordt door bijna niemand seksueel geweld genoemd, zowel niet in dit onderzoek als in eerdere literatuur (Brady et al., 2017; Hust et al., 2013; Lofgreen et al., 2017; Peterson & Muehlenhard, 2007; Warren et al., 2015). Het is opvallend dat dit door de publieke opinie dus lijkt te worden goedgekeurd, terwijl het wel gaat om seks die niet gewild is.

Nadat ze ongewilde seks hebben gehad, voelen vrouwen zich vaak slecht en hebben ze regelmatig spijt. Sommigen voelen zich dom omdat ze het zo ver hebben laten komen en het als hun eigen verantwoordelijkheid zagen om eerder in te grijpen. Ook in eerder onderzoek werd aangegeven dat deze vrouwen zich vaak minderwaardig voelen (Conroy et al., 2015). In

dit onderzoek kwamen echter ook andere gevoelens naar voren, die niet door de literatuur werden benoemd. Afhankelijk van de situatie gaven een aantal studenten aan geen spijt te hebben en zich niet slecht te voelen. Dit blijkt echter niet het geval te zijn voor de meerderheid van de vrouwen. Daarom is het belangrijk hier rekening mee te houden bij preventie en educatie. Het alternatieve model van Peterson en Muehlenhard (2007), dat een onderscheid maakt tussen willen en toestemmen en elke seksuele handeling zonder toestemming als seksueel grensoverschrijdend gedrag bekijkt, kan hierbij helpen.

Naast instemmen met seks die men niet wilt, zijn er ook heel wat vrouwen die seks afwijzen terwijl ze wel willen. Meestal hebben ze ook dan tegelijk redenen om het wel en niet te willen. Volgens de literatuur zijn redenen om wel te willen lichamelijke opwinding, het verbeteren van de relatie of een betere reputatie (Peterson & Muehlenhard, 2007). In dit onderzoek kwamen vooral redenen naar voor om gewilde seks af te wijzen, wat een ander perspectief is. Daarbij wezen studenten seks af omdat ze geen seks willen met die persoon, ze eerst nog een band willen opbouwen, ze menstrueerden, de kans groot was dat ze konden worden betraapt of er op dat moment niet voldoende tijd was. De meeste vrouwelijke studenten vonden het dan jammer om deze seks te moeten afwijzen.

Dwang, overtuiging of niet vrij gegeven toestemming

In dit onderzoek bleek iedereen minstens één keer te hebben meegemaakt dat er werd aangedrongen of niet werd geluisterd naar non-consent. Hoewel dit niet altijd over ernstige grensoverschrijding gaat, is het toch opvallend dat dit zo vaak gebeurt. Er wordt in preventiecampagnes vaak gefocust op verbale, expliciete communicatie om zo duidelijk mogelijk te zijn, maar hiernaar wordt dus niet altijd geluisterd (Gray, 2015). De reden die hiervoor kan worden aangehaald, is de mythe van *token resistance* of dat vrouwen 'ja' bedoelen wanneer ze 'nee' zeggen (Beres, 2010; Brady et al., 2017; Curtis & Burnett, 2017; Fileborn, 2016; Humphreys, 2007; Humphreys & Herold, 2007; Hust et al., 2017; Jozkowski et al., 2017; Jozkowski & Peterson, 2012; Lofgreen et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016; Shafer et al., 2017). Dit geeft legitimatie aan overtuigen of dwingen van de vrouw (Humphreys & Herold, 2007; Jozkowski et al., 2017; Muehlenhard et al., 2016; Shafer et al., 2017). Vooral wanneer er ook alcohol mee gemoeid is, lijkt dit probleem zich voor te doen in dit onderzoek, omdat veel studenten dan moeite hebben met duidelijk zijn. Ook dit kwam reeds naar voren in eerder onderzoek (Neville et al., 2014).

Meestal zorgt zo'n aandringen niet voor blijvende schade. Volgens de studenten in dit onderzoek voelde het vooral ongemakkelijk aan en is het moeilijk om telkens opnieuw 'nee' te moeten zeggen. Regelmatig zorgt dit ook voor frustraties omdat de meesten zulke situaties vaker meemaakten. Hierdoor voelen studenten zich niet gerespecteerd en verplicht om dingen te doen die ze niet willen. Een andere reactie is dat vrouwen kwaad op zichzelf worden en zichzelf de schuld geven dat ze het zo ver hebben laten komen.

DEEL IV: CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Als afsluiting van dit rapport worden hier de belangrijkste bevindingen samengevat en een conclusie geformuleerd. Daarna vindt u een aantal aanbevelingen naar beleid en volgend onderzoek toe.

HOOFDSTUK 10: Conclusies

Met dit onderzoek werd getracht een antwoord te vinden op twee onderzoeksvragen. De eerste luidt “Hoe beginnen vrouwelijke universiteitsstudenten zonder relatie aan seksuele handelingen met een partner?”. We kwamen tot de conclusie dat dit proces hard verschilt van persoon tot persoon en van situatie tot situatie. Terugkomende elementen in dit opbouwende proces zijn vooral oogcontact, een gesprek, aanrakingen, samen naar een private plaats gaan, uitkleden en voorspel.

Ten slotte werd de tweede onderzoeksvraag onderzocht: “Wat is de plaats van *sexual consent* in het al dan niet beginnen aan seksuele handelingen met een partner voor vrouwelijke universiteitsstudenten zonder relatie?”. Wat de definiëring van *sexual consent* betreft, zien de meeste vrouwelijke studenten het vooral als een opbouwend en aftoetsend proces, waarbij het nodig is dat toestemming op een duidelijke manier wordt gecommuniceerd. Dit komt overeen met de AC-definitie, waarbij consent zowel op een verbale als op een non-verbale manier kan worden weergegeven, zolang het maar duidelijk is. Hierbij is het een doorlopend proces, waarbij iemands mening na een tijd kan veranderen. Aangezien die toestemming bewust moet worden gegeven, is het ook nodig dat men niet te veel gedronken heeft. Het probleem hierbij is echter aangeven waar de grens ligt en wanneer het ‘te veel’ is.

Om het tweede deel van de tweede onderzoeksvraag te beantwoorden, kijken we naar hoe vrouwelijke studenten hun consent communiceren. Dit blijkt soms heel verbaal te zijn en soms net non-verbaal, waarbij het vooral gaat om een aanvoelen en aftoetsen. Door Tinder en andere sociale media gebeurt de communicatie op een verbalere manier dan vroeger, maar dit is niet voor iedereen even makkelijk. Vaak wordt er op non-verbale manier consent afgetoetst en wanneer er geen signalen voor non-consent zijn, gaat men gewoon verder in het proces. Zo is geen protest voor velen een vorm van toestemming. Non-consent wordt daarentegen eerder op een verbale en directe manier kenbaar gemaakt. Echter, eerst wordt dit vaak geprobeerd duidelijk te maken op een non-verbale, subtiele manier, aan de hand van gedragingen. Dit,

samen met het feit dat geen protest vaak als toestemming wordt gezien, kan voor miscommunicatie zorgen.

De derde subvraag handelt over verschillen die zich kunnen voordoen naargelang de situatie. Hierbij komt naar voren dat er een aantal verschillen blijken te zijn tussen mannen en vrouwen. Zo communiceren mannen eerder op een non-verbale manier en initiëren zij de seks vaker. Hierdoor is het de man die de consent aftoetst en de vrouw die toestemt of niet. Echter, vrouwen ervaren vaak problemen met het expliciet zijn in hun non-consent. Een ander gevolg van de rolpatronen is dat toestemming van een man vaak wordt verondersteld. Een ander verschil is deze naargelang de handeling. Hoe intiemer de handeling is voor een persoon, hoe explicieter en verbaarder de consent-communicatie is of moet zijn en hoe meer signalen er nodig zijn om zeker te zijn van toestemming. Per nieuwe handeling die wordt gesteld, is het dan ook nodig om *sexual consent* opnieuw af te toetsen. Dit houdt het herhalende karakter van AC in. Ten derde verschilt de communicatie naargelang de plaats. De meeste casual sekspartners leren elkaar kennen in het uitgaansleven, waar heel wat stereotypen rond seksualiteit leven en vaak alcohol bij betrokken is. Daarnaast is er Tinder, waar seks en consent op een explicietere en verbalere manier worden besproken, maar waar er tegelijk ook verwachtingen worden gekoppeld aan het praten over dit onderwerp. Wanneer partners op een privéplaats zijn, gebeurt de aftoetsing van toestemming trager en beter.

Een vierde verschil komt voor bij andere soort relaties. Bij eenmalige seks is er minder communicatie, maar zou non-consent wel makkelijker duidelijk te maken zijn. Hoe beter de band met de partner, hoe meer er expliciet kan worden gecommuniceerd. Tegelijk wordt toestemming vanaf de tweede keer dat men seks heeft meer verondersteld, waardoor er minder wordt afgetoetst. Daarnaast verloopt de communicatie in meermalige seksrelaties non-verbaarder omdat men elkaar beter aanvoelt en denkt de signalen te begrijpen. Ten vijfde verandert de communicatie wanneer het met een andere persoon plaatsvindt. Hierbij zijn de resultaten echter niet eenduidig. Wat wel bleek uit dit onderzoek, is dat non-consent makkelijker kan worden getoond bij een onbekende en consent makkelijker bij een bekende. Ook de seksuele ervaring van de partners is belangrijk: wanneer deze gering is, is er meer expliciete communicatie rond diens toestemming vereist. Ten slotte heeft alcoholgebruik een invloed op hoe men *sexual consent* communiceert met een partner. Hierdoor gaat men sneller mee in seks, wordt consent minder afgetoetst en interpreteert men signalen verkeerd.

De laatste subvraag handelt over ongewilde seks, afwijzen van gewilde seks en aandringen na een afwijzing. Ongewilde seks met toestemming komt veel voor bij vrouwen. Door de toestemming die werd gegeven, wordt ongewilde seks door bijna niemand als seksueel geweld benoemd. Toch vormt het voorkomen hiervan een probleem, want het doet vrouwen slecht voelen en ze zien het vaak als hun eigen verantwoordelijkheid dat dit gebeurt. Daarnaast wijzen vrouwen ook seks af die ze eigenlijk wel willen. Hierbij hebben ze dan tegelijk redenen om wel en niet te willen. Het is daarom goed een onderscheid te maken tussen willen en toestemmen, want deze hangen niet altijd samen.

Aandringen na een afwijzing komt verrassend veel voor. Duidelijke communicatie rond *sexual consent* is dus echt nodig, maar niet voldoende, want hiernaar wordt niet altijd geluisterd. Een mogelijke reden hiervoor zijn mythes zoals deze van de *token resistance*, die rechtvaardigt dat mannen blijven aandringen na een 'nee'. Dit brengt niet steeds ernstige gevolgen met zich mee, maar het is moeilijk voor vrouwen om te blijven afwijzen, waardoor ze sneller in ongewilde seksuele handelingen terecht komen. Vaak geven ze zichzelf ook de schuld van het gedrag van de man.

HOOFDSTUK 11: Aanbevelingen

Ten slotte worden er een aantal aanbevelingen gedaan. Hieronder worden punten aangereikt waarmee het beleid kan worden verbeterd en worden aangrijpingspunten voor volgend onderzoek vermeld.

11.1 Beleidsmatige aanbevelingen

Uit de bevindingen van het empirisch onderzoek en de literatuurstudie kunnen enkele aanbevelingen naar het beleid toe worden geformuleerd. Zo bleek de AC-beweging vooral veel aandacht te krijgen op de universiteiten en hogescholen in de VS, maar minder in Europa. Na dit onderzoek komen we echter tot de conclusie dat de manier waarop vrouwelijke studenten in Leuven *sexual consent* definiëren dicht aanleunt bij de AC-definitie. Daarom zou het goed zijn na te denken over hoe de programma's uit de VS zouden kunnen worden gebruikt in België, en eventueel breder in Europa.

Zoals reeds werd gezegd, is toestemming voor velen gelijk aan geen protest. Omdat dit bron kan zijn van miscommunicaties en grensoverschrijdend gedrag, is het mogelijks beter te werken volgens een *opt-in*. Hierbij is expliciete toestemming vereist vooraleer er verder wordt gegaan. In Europa kan het nuttig zijn nog duidelijker en explicieter in te zetten op dit idee. Echter, een belangrijke groep vrouwelijke studenten blijkt zich niet goed te voelen bij expliciete communicatie. Op lange termijn kan het daarom belangrijk zijn in te zetten op het wegwerken van de sociale normen die dit tegenwerken, maar op korte termijn moet men hier realistisch naar kijken. Het zou daarom goed zijn meer te focussen op non-verbale signalen en niet altijd er vanuit te gaan dat men haar toestemming wel op een verbale manier zal laten merken.

Verder blijkt dat het voor veel vrouwen moeilijk kan zijn op een enthousiaste en overtuigende manier consent te geven, omdat dit door de traditionele rolpatronen niet wordt geaccepteerd. Er moet dus ingezet worden op de manier waarop wordt gecommuniceerd, zodat dit zo duidelijk en goed mogelijk gebeurt, maar hiermee wordt niet alles bereikt. Er moet ook worden ingespeeld op de rolpatronen die in onze samenleving bestaan. Zo moet er rekening mee worden gehouden dat vrouwen waarschijnlijk subtieler hun toestemming laten zien en moet heteroseksuele mannen worden aangeleerd ook op andere signalen te letten.

Daarnaast bleek uit dit onderzoek dat vrouwelijke studenten soms zelf niet goed weten of ze iets willen. Dit ondermijnt de discussie rond hoe de communicatie van consent in elkaar moet zitten, want als ze het zelf niet weten, kunnen we niet van de partners verlangen dat zij de signalen op een eenduidige manier interpreteren. Vrouwen moet dus beter worden aangeleerd te weten wat ze willen. Bij seksuele voorlichting kan het daarom nuttig zijn meer te praten over het plezier en *agency* van de vrouw. Echter, het gaat verder dan dit en het moet op grotere schaal worden bekeken omdat dit waarschijnlijk diep ingebakken zit in onze maatschappij.

Problemen kunnen zich voordoen wanneer er sprake is van alcoholgebruik. Aangezien mensen sneller blijken mee te gaan in seksuele handelingen en de communicatie minder goed verloopt, kan men zich afvragen of toestemming met alcohol wel kan worden gelijkgesteld aan bewuste toestemming. Toestemming die werd gegeven onder invloed van alcohol helemaal niet als toestemming zien, zou ons te ver leiden, want op dit moment kunnen we geen goede grens aangeven van wanneer er te veel werd geconsumeerd om nog bewust in te stemmen. Het zou echter wel goed zijn om meer na te denken over wat zo'n toestemming betekent. Ook sensibiliseringscampagnes rond *sexual consent* in het uitgaansleven zouden meer kunnen focussen op de effecten van alcohol en hoe ermee kan worden omgegaan.

Ten slotte verdient het aandacht te kijken naar een opdeling tussen willen en toestemmen. Dit blijkt in de praktijk niet altijd samen te hangen en vooral vrouwen blijken regelmatig in te stemmen met ongewilde seks. Het is daarom goed om, zoals Peterson en Muehlenhard (2007) voorstelden, een alternatief model te gebruiken waarin dit onderscheid wordt gemaakt en alle seks zonder toestemming als seksueel geweld wordt gezien. Echter, dit laat nog steeds het probleem van ongewilde seks met toestemming bestaan. Hiervoor is het van belang om eerder te kijken naar socialisatie en sensibilisering van dit probleem en het patroon van normalisatie van ongewilde seks te doorbreken. Wanneer het gaat over aandringen na een afwijzing, blijken veel vrouwen zich schuldig te voelen over het gedrag van hun partner. Wanneer men vrouwen wil duidelijk maken dat ze explicieter 'nee' moeten zeggen, is het mogelijk dat men niets of zelfs het tegenovergestelde bereikt, doordat ze zich nog schuldiger voelen wanneer dit niet lukt. Een andere aanpak hierrond is daarom vereist.

Preventieprogramma's focussen zich nu vooral op het verbaal aangeven van consent omdat dit het meest duidelijk zou zijn en zo problemen zouden kunnen worden vermeden (Burkett & Hamilton, 2012; Gray, 2015; Shafer et al., 2017). Toch kan zo'n duidelijke toestemming ook

gedwongen of niet volledig gewild zijn (Beres, 2010; Conroy et al., 2015; Fileborn, 2016; Muehlenhard et al., 2016; Peterson & Muehlenhard, 2007). De dwang moet niet altijd van de partner zelf komen, er bestaat eveneens dwang door sociale druk (Beres et al., 2004; Brady et al., 2017; Burkett & Hamilton, 2012; Hust et al., 2013; Jozkowski et al., 2017). Het is belangrijk daar rekening mee te houden in preventie- en educatieprogramma's en niet enkel te focussen op de manier waarop consent wordt gecommuniceerd. Er moet ook worden gesensibiliseerd dat een 'ja' niet te snel moet worden aanvaard als een gemeente 'ja'. Op langere termijn is het van belang om deze rolpatronen en mythes te doorbreken.

11.2 Onderzoeksmatige aanbevelingen

Wat toekomstig onderzoek betreft, kan men ten eerste ingaan op Tinder en de rol van datingsapps bij communicatie van consent. Dit zijn nieuwe fenomenen waarover tot nog toe weinig onderzoek is gedaan. In dit onderzoek kwam naar voren dat er verschillen kunnen zijn in hoe men communiceert naargelang men de partner reeds op voorhand kende of niet. De resultaten zijn echter niet duidelijk. Hierrond kan dus meer onderzoek gebeuren. Daarnaast werd hierboven reeds aangehaald dat men de AC-programma's uit de VS zou kunnen gebruiken in België en Europa. Daarvoor is het nodig eerst onderzoek te doen naar de inhoud daarvan en te kijken of en hoe deze zouden passen in een Europese context. Wat alcohol betreft, is het moeilijk te weten welk effect een bepaalde hoeveelheid alcohol heeft op de communicatie. Het kan goed zijn dit in onderzoek nog verder te bekijken en te proberen vast te leggen of er een grens kan zijn waarbij men zeker niet meer bewust toestemming kan geven.

Naast bovenstaande specifieke aanknopingspunten voor onderzoek kunnen ook bredere aanbevelingen worden gegeven. Dit onderzoek handelde over consent bij vrouwelijke studenten aan de KUL. Het kan goed zijn ook onderzoek te doen bij mannelijke studenten. Ook andere universiteiten zouden kunnen worden betrokken. Echter, enkel studenten bekijken vernauwt het beeld. Daarom is het nodig ook andere groepen te bekijken. Hierbij zijn vooral jongeren belangrijk, aangezien daarbij het meeste seksueel geweld voorkomt. Daarnaast focuste dit onderzoek enkel op heteroseksuele casual seksuele relaties. Literatuur toonde reeds aan dat consent-communicatie anders kan zijn bij zowel niet-heteroseksuelen als binnen langere relaties. Daarom is het goed om ook in die twee groepen meer onderzoek te doen. Ten slotte was dit onderzoek een kleinschalig kwalitatief onderzoek. Om een representatief beeld te krijgen, is kwantitatief onderzoek vereist. In het algemeen is in België nog maar weinig onderzoek gedaan en kan het nuttig zijn dit meer te doen.

REFERENTIELIJST

Regelgeving

Strafwetboek 8 juni 1867, BS 9 juni 1867, 3133.

Sociaal-wetenschappelijke bronnen

Beres, M. (2010). Sexual miscommunication? Untangling assumptions about sexual communication between casual sex partners. *Culture, Health & Sexuality*, 12(1), 1-14.

Beres, M. A., Herold, E., & Maitland, S. B. (2004). Sexual Consent Behaviors in Same-Sex Relationships. *Archives of Sexual Behavior*, 33(5), 475-486.

Berg, B. L. (2007). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. VS: Pearson.

Beyens, K., & Tournel, H. (2010). Mijnwerkers of ontdekkingsreizigers? Het kwalitatieve interview. In T. Decorte, & D. Zaitch (Reds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 200-232). Leuven: Acco.

Bijleveld, C. C. J. H. (2013). *Methoden en technieken van onderzoek in de criminologie*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Brady, G., Lowe, P., Brown, G., Osmond, J., & Newman, M. (2017). 'All in all it is just a judgement call': issues surrounding sexual consent in young people's heterosexual encounters. *Journal of Youth Studies*, 21(1), 35-50.

Bryman, A. (2012). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.

Burkett, M., & Hamilton, K. (2012). Postfeminist sexual agency: Young woman's negotiations of sexual consent. *Sexualities*, 15(7), 815-833.

Conroy, N. E., Krishnakumar, A., & Leone, J. M. (2015). Reexamining Issues of Conceptualization and Willing Consent: The Hidden Role of Coercion in Experiences of Sexual Acquiescence. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(11), 1828-1846.

Cowling, M. (1998). *Date Rape and Consent*. Sydney: Ashgate.

Curtis, J. N., & Burnett, S. (2017). Affirmative Consent: What do College Student Leaders Think About “Yes Means Yes” as the Standard for Sexual Behavior? *American Journal of Sexuality Education, 12*(3), 201-214.

Decorte, T. (2010). Kwalitatieve data-analyse in het criminologisch onderzoek. In T. Decorte, & D. Zaitch (Reds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 442-471). Leuven: Acco.

Edgar, T., & Fitzpatrick, M. A. (1993). Expectations for Sexual Interaction: A Cognitive Test of the Sequencing of Sexual Communication Behaviors. *Health Communication, 5*(4), 239-261.

Fantasia, H. C., Sutherland, M., & Fontenot, H. B. (2015). Forced Sex, Alcohol Use, and Sexual Consent Among College Women. *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing, 44*(1), 56.

Fileborn, B. (2016). *Reclaiming the Night-Time Economy. Unwanted Sexual Attention in Pubs and Clubs*. London: Palgrave Macmillan.

Gray, J. M. (2015). What constitutes a “reasonable belief” in consent to sex? A thematic analysis. *Journal of Sexual Aggression, 21*(3), 337-353.

Hennink, M., Hutter, I., & Bailey, A. (2011). *Qualitative Research Methods*. Londen: Sage.

Höing, M., & van Oosten, N. (2009). Primaire preventie van seksueel geweld. In L. Gijs, W. Gianotten, I. Vanwesenbeeck, & P. Weijenborg (Reds.), *Seksuologie* (pp. 267- 295). Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Humphreys, T. (2007). Perceptions of Sexual Consent: The Impact of Relationship History and Gender. *The Journal of Sex Research, 44*(4), 307-315.

- Humphreys, T., & Herold, E. (2007). Sexual Consent in Heterosexual Relationships: Development of a New Measure. *Sex Roles, 57*(3-4), 305-315.
- Humphreys, T. P., Muehlenhard, C., Peterson, Z., & Jozkowski, K. (2017). Understanding the complexity of sexual consent: normative attitudes and behaviors in university women and men. *The Journal of Sexual Medicine, 14*(5), 235.
- Hust, S. J. T., Marett, E. G., Ren, C., Adams, P. M., Willoughby, J. F., Lei, M., Ran, W., & Norman, C. (2013). Establishing and Adhering to Sexual Consent: The Association between Reading Magazines and College Students' Sexual Consent Negotiation. *The Journal of Sex Research, 51*(3), 280-290.
- Hust, S. J. T., Rodgers, K. B., & Bayly, B. (2017). Scripting Sexual Consent: Internalized Traditional Sexual Scripts and Sexual Consent Expectancies Among College Students. *Family Relations, 66*(1), 197-210.
- Jozkowski, K. N., Marcantonio, T. L., & Hunt, M. E. (2017). College Students' Sexual Consent Communication And Perceptions of Sexual Double Standards: A Qualitative Investigation. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health, 49*(4), 237-244.
- Jozkowski, K. N., & Peterson, Z. D. (2012). College Students and Sexual Consent: Unique Insights. *The Journal of Sex Research, 50*(6), 517-523.
- Jozkowski, K. N., Peterson, Z. D., Sanders, S. A., Dennis, B., & Reece, M. (2014). Gender Differences in Heterosexual College Students' Conceptualizations and Indicators of Sexual Consent: Implications for Contemporary Sexual Assault Prevention Education. *The Journal of Sex Research, 24*(8), 904-916.
- Klement, K. R, Sagarin, B. J., & Lee, E. M. (2017). Participating in a Culture of Consent May Be Associated With Lower Rape-Supportive Beliefs. *The Journal of Sex Research, 54*(1), 130-134.
- La France, B. H. (2010). What Verbal and Nonverbal Communication Cues Lead to Sex?: An Analysis of the Traditional Sexual Script. *Communication Quarterly, 58*(3), 297-318.

- Landgraf, S., von Treskow, I., & Osterheider, M. (2018). "Sex in a Relationship" versus "Sex During a One-Night Stand": The Link Between Mental Representations of Consensual Sexuality, Mating Strategies, and Sexual Experience in Heterosexual Women and Men. *Archives of Sexual Behavior*, 47(3), 725-736.
- Layder, D. (1998). *Sociological Practice. Linking Theory and Social Research*. London: Sage Publications.
- Lofgreen, A. M., Mattson, R. E., Wagner, S. A., Ortiz, E. G., & Johnson, M. D. (2017). Situational and Dispositional Determinants of College Men's Perception of Women's Sexual Desire and Consent to Sex: A Factorial Vignette Analysis. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-34.
- Maesschalck, J. (2010). Methodologische kwaliteit in het kwalitatief criminologisch onderzoek. In T. Decorte, & D. Zaitch (Reds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 120-145). Leuven: Acco.
- McGovern, J. (2017). Strong Women Never Mumble: Female Athlete Attitudes About Sexual Consent. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-30.
- Miles, M., & Huberman, A. (1994). *Qualitative Data Analysis*. London: Sage Publications.
- Miles, M., Huberman, A., & Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis: a methods sourcebook*. London: Sage Publications.
- Miller, J., & Glassner, B. (2011). The "Inside" and the "Outside": Finding Realities in Interviews. In D. Silverman (Ed.), *Qualitative Research* (pp. 131-148). London: SAGE Publications.
- Mortelmans, D. (2007). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden*. Leuven: Acco.
- Mortelmans, D. (2010). Het kwalitatief onderzoeksdesign. In T. Decorte, & D. Zaitch (Reds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 76-118). Leuven: Acco.

Muehlenhard, C. L., Humphreys, T. P., Jozkowski, K. N., & Peterson, Z. D. (2016). The Complexities of Sexual Consent Among College Students: A Conceptual and Empirical Review. *The Journal of Sex Research*, 53(4-5), 457-487.

Neville, F. G., Goodall, C. A., Williams, D. J., & Donnelly, P. D. (2014). Sexual assault and harassment, perceived vulnerability, and association with alcohol use in a student population: a cross-sectional survey. *The Lancet*, 384(2), S56.

Shafer, A., Ortiz, R. R., Thompson, B., & Huemmer, J. (2017). The Role of Hypermasculinity, Token Resistance, Rape Myth, and Assertive Sexual Consent Communication Among College Men. *Journal of Adolescent Health*, 62, S44-S50.

Silverman, D. (2013). *Doing qualitative research: A practical handbook*. Los Angeles: Sage Publications.

Staring, R., & Van Swaaningen, R. (2010). Naar een kwalitatieve criminologie. De relatie tussen theorie, onderzoeksvragen en methode. In T. Decorte, & D. Zaitch (Reds.), *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie* (pp. 33-74). Leuven: Acco.

Viola, F. J. J. (2015). Ethical considerations about consent as the core of sexuality. *Sexologies*, 24(3), e71-e74.

Warren, P., Swan, S., & Allen, C. T. (2015). Comprehension of Sexual Consent as a Key Factor in the Perpetration of Sexual Aggression Among College Men. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 24(8), 897-913.

Elektronische bronnen

ADN (2017, 17 oktober). Ook actrice Reese Witherspoone onthult misbruik. *Het Laatste Nieuws*, z.p. Opgehaald op 10 maart 2018 van <https://www.hln.be/showbizz/celebrities/ook-actrice-reese-witherspoon-onthult-misbruik~acca5b35/>

Catherine Deneuve over #MeToo: 'Dient enkel de belangen van de vijanden van seksuele vrijheid' (2018, 9 januari). *Knack*, z.p. Opgehaald op 10 maart 2018 van

<http://www.knack.be/nieuws/wereld/catherine-deneuve-over-metoo-dient-enkel-de-belangen-van-de-vijanden-van-seksuele-vrijheid/article-normal-948763.html>

Purnelle, B. (2017, 16 oktober). #metoo: 'Dat heerlijke, kortstondige gevoel van onschendbare vrijheid, dat is voor altijd afgepakt'. *Knack*, z.p. Opgehaald op 10 maart 2018 van <http://m.knack.be/nieuws/belgie/metoo-dat-heerlijke-kortstondige-gevoel-van-onschendbare-vrijheid-dat-is-voor-altijd-afgepakt/article-opinion-913293.html>

Swedish PM backs new 'sexual consent' law (2017, 18 december). *The Local*, z.p. Opgehaald op 6 september 2018 van <https://www.thelocal.se/20171218/swedish-pm-backs-new-sexual-consent-law>

BIJLAGEN

Bijlage 1. Rekruteringsstekst

**VROUWELIJKE
VRIJWILLIGERS
GEZOCHT!**

KU LEUVEN

VOOR EEN STUDIE ROND TOESTEMMING BIJ SEKSUELE HANDELINGEN ZOEKEN WE STUDENTEN DIE OVER HUN EIGEN BELEVING HIERBIJ WILLEN SPREKEN

Waarover gaat het?

- Een interviewstudie
- Voor een masterthesis
- 1 sessie van max 1u
- Over de beleving van eigen ervaringen rond sexual consent of toestemming bij seksuele handelingen
- Interview zal plaatsvinden in Leuven

Wie kan deelnemen?

- Vrouwelijke studenten aan de universiteit
- Tussen 18 en 25 jaar oud
- Heteroseksueel
- Seksuele ervaring buiten een vaste relatie of in een relatie die maximum 3 maanden duurde. Deze relatiesituatie mag de huidige situatie zijn of mag in het verleden zijn voorgevallen.

BEN JE GEÏNTERESSEERD OM HIERAAN DEEL TE NEMEN?

CONTACTEER DAN ANNE CREMERS:
ANNE.CREMERS@STUDENT.KULEUVEN.BE

Figuur 3. Rekruteringsstekst

Bijlage 2. Informatiebrief

Ik ben Anne Cremers en in het kader van de opleiding Master in de Seksuologie aan de KU Leuven schrijf ik een masterproef met de titel “Hoe beleven universiteitsstudenten *sexual consent?*”. Dit gaat dus over hoe studenten toestemming bij seksuele handelingen beleven in hun eigen ervaringen. Het doel van dit onderzoek is om te weten te komen hoe studenten dit begrip zien en beleven om het op die manier beter te kunnen begrijpen. Omdat ik hiervoor 6-8 interviews wil afnemen, zou ik u willen vragen om hieraan mee te werken. Ik ben namelijk op zoek naar vrouwelijke studenten die studeren aan de KU Leuven en geen of een korte relatie van maximum 3 maanden hebben of hebben gehad, maar wel reeds ervaring met seksuele handelingen in de context buiten een relatie of in een korte relatie van maximum 3 maanden. U gaf aan in deze beschrijving te passen.

Het interview zal doorgaan in een lokaal van de universiteit. Dit wordt gereserveerd wanneer het moment van interview vast ligt en zal dan aan u worden meegedeeld door de onderzoekster. Uw deelname zal bestaan uit één interview van maximum één uur. U heeft zelf geen voordeel van deelname aan dit onderzoek, maar voor de toekomst kan het wel nuttige gegevens opleveren en ik kan op deze manier mijn masterproef schrijven. Het onderwerp kan echter wel persoonlijke en gevoelige aspecten van uw leven benaderen, met name seksualiteit. Gelieve hier rekening mee te houden. Als u na het interview met vragen zit of nood hebt aan een gesprek kan u contact opnemen met het KU Leuven Meldpunt voor grensoverschrijdend gedrag (grensoverschrijdendgedrag@kuleuven.be of 016 37 37 37 of via de site <https://admin.kuleuven.be/thema/gg/meldpunt-grensoverschrijdend-gedrag>).

U beslist zelf of u meedoet aan het onderzoek. Deelname is geheel vrijwillig. Als u besluit niet mee te doen, hoeft u verder niets te doen. U hoeft niets te tekenen en ook geen reden op te geven waarom u niet wilt meedoen. Als u wel meedoet, kunt u zich altijd bedenken en toch stoppen, ook tijdens het onderzoek.

Uw deelname aan deze studie betekent dat u ermee instemt dat de onderzoekers gegevens over u verzamelen en deze gebruiken voor onderzoeksdoeleinden. Deze gegevens zullen enkel voor de onderzoekers beschikbaar zijn. De antwoorden op de interviews worden anoniem verwerkt. Na het afnemen van het interview worden de toestemmingsformulieren en vragenlijsten van elkaar gescheiden. Na uw deelname aan dit onderzoek zullen de afgenomen

interviews worden geanalyseerd. Aangezien het over een masterproef gaat, wordt het ook gepubliceerd op de databank van KU Leuven. Als u dit wenst, kunnen de resultaten van het onderzoek naar u worden gezonden na uw deelname.

Bij verdere vragen kan contact op worden genomen met Anne Cremers (anne.cremers@student.kuleuven.be of [0497/21 53 83](tel:0497215383)).

Bijlage 3. Informed consent-formulier

KU LEUVEN

Faculteit Geneeskunde

Medewerking aan onderzoek

Hierbij bevestig ik _____
(naam) vrijwillig deel te nemen aan dit onderzoek in het kader van de opleiding Master in de Seksuologie aan de KU Leuven. Ik ben op de hoogte van de procedure en het verloop van het onderzoek.

Dit onderzoek bestaat uit een eenmalig gesprek.

Hierbij krijg ik ook de bevestiging ten eerste, dat ik op om het even welk ogenblik en voor om het even welke reden mijn *vrijwillige deelname* aan dit interview mag stopzetten. Ten tweede, dat de gegevens van dit interview op een volledig *anonieme* manier verwerkt zullen worden. En ten derde, dat ik steeds om *meer inlichtingen* mag vragen.

Bij verdere vragen kan contact opgenomen worden met Anne Cremers (anne.cremers@student.kuleuven.be of 0497/21 53 83). Bij nood aan een gesprek na het interview kan het KU Leuven Meldpunt voor grensoverschrijdend gedrag (grensoverschrijdendgedrag@kuleuven.be of 016 37 37 37 of via de site <https://admin.kuleuven.be/thema/gg/meldpunt-grensoverschrijdend-gedrag>) worden gecontacteerd.

Datum en handtekening

Handtekening onderzoeker

Bijlage 4. Interviewprotocol

Plaats

Wanneer een geïnteresseerde studente zich aanmeldt, wordt zo snel mogelijk een dag afgesproken waarop het interview kan doorgaan. Op basis hiervan wordt een lokaal aan de KU Leuven gereserveerd. Dit is een neutrale plaats, waar men ook niet gestoord wordt eens het gereserveerd is. Daarnaast is dit praktisch haalbaar omdat het in het centrum van Leuven ligt en het voor de meeste studenten niet te ver is om hier te geraken.

Methode

De interviews worden telkens afgenomen door éénzelfde interviewer. Dit komt doordat het over een masterproef gaat die wordt uitgevoerd door één student. Een nadeel van deze methode is dat er minder non-verbale zaken worden opgemerkt, maar dit wordt voor een deel opgelost door het gesprek op te nemen. Daardoor kan de interviewer zich tijdens het interview beter concentreren op wat de participant zegt en hoe zij zich gedraagt.

De opname gebeurt aan de hand van een dictafoon. We kiezen ervoor geen smartphone of iets dergelijks te gebruiken omdat hiermee de anonimiteit onvoldoende wordt gegarandeerd. Een smartphone wordt namelijk ook voor privé zaken gebruikt en bij een dictafoon is dit meer gescheiden. Participanten kunnen zich natuurlijk ook oncomfortabel voelen bij het opnemen van een interview. Daarom wordt op voorhand telkens gevraagd of zij akkoord gaan met een opname, iets wat ook vereist is voor de *informed consent*. We verzekeren hen er daarnaast van dat zij telkens kunnen vragen de opname te stoppen en dat de opname niet wordt verspreid, maar enkel door de interviewer wordt beluisterd. Als de interviewer tijdens het interview merkt dat de participant zich echt niet op zijn gemak voelt, kan er nog worden gekozen voor een pauze en eventueel een verderzetting zonder opname.

Interview

Inleiding

Hallo, ik ben Anne en ik ben masterstudente seksuologie aan de KU Leuven. In het kader van mijn masterproef voer ik een onderzoek naar de beleving van studenten van toestemming bij seksuele handelingen. Dit gaat dus over hoe studenten dit beleven door hun eigen ervaringen buiten een relatie of in een korte relatie van max. 3 maanden. Het interview zal maximum een uur duren en tijdens het interview zal ik soms nota's nemen. Dit is voor mezelf, zodat ik de

structuur kan behouden. Als u hiermee akkoord gaat, zou ik graag het gesprek opnemen zodat ik dit later kan uittypen en analyseren. Ik wil benadrukken dat het gesprek volledig anoniem is. Dit wil zeggen dat bij het uitschrijven van dit interview uw naam nooit vermeld zal worden, maar vervangen zal worden door een willekeurig nummer. Het kan dus nooit aan u gelinkt worden. Daarnaast zal enkel ik het interview beluisteren. Na het uitschrijven, wordt de opname meteen verwijderd. Het transcript wordt enkel door mij en mijn promotor gelezen. Graag zou ik u willen vragen deze *informed consent* te ondertekenen om aan te geven dat u begrijpt waarover het onderzoek gaat en u akkoord bent hieraan deel te nemen. Ten slotte wil ik u verzekeren dat wanneer u zich oncomfortabel voelt, u telkens kan vragen het interview te stoppen, zonder verdere gevolgen. Heeft u nog vragen? Zo niet, dan starten we nu met het interview.

Beginvragen

“Hoe begin je aan seksuele interactie met een andere persoon?”

“Welke plaats heeft toestemming hierin?”

“Wanneer het niet tot seksuele handelingen komt, hoe loopt dit proces dan?”

Bij deze brede beginvraag krijgen de participanten de kans uit te leggen hoe zij beginnen vrijen met iemand. Daarna kan, wanneer de participant hier zelf niet over begint, worden gevraagd welke plaats toestemming geven/krijgen heeft in dit proces. Deze tweede vraag wordt enkel gesteld als het aansluit bij het antwoord van de participant op de eerste vraag en wanneer ze niet zelf over toestemming begint. Hiermee kan een eigen invulling worden gegeven aan wat de participanten zelf verstaan onder *sexual consent*. Het woord *sexual consent* wordt vermeden omdat wordt verwacht dat participanten niet zullen weten wat hiermee wordt bedoeld. Eventueel kan ook de derde vraag worden gesteld, om zo te weten te komen hoe participanten non-consent zien. Ter volledigheid wordt een topiclijst opgesteld van thema's die ook aan bod kunnen komen als de participant vast loopt.

Topiclijst

Aangezien het een ongestructureerd interview betreft geldt deze topiclijst enkel als leidraad. De topics kunnen worden gebruikt om het interview makkelijker te doen verlopen, maar moeten niet per se worden bevraagd. Indien de participant over andere dingen spreekt, kan er ook op andere topics dan deze worden ingegaan. In de interviews wordt ook telkens teruggegaan naar hoe *sexual consent* wordt beleefd in de eigen ervaring, eventueel met betrekking tot

onderstaande thema's. Bij onderstaande vragen wordt dan telkens bevraagd hoe dit voor de participant was en hoe zij zich daarbij voelde.

- Persoonlijke definitie van sexual consent van participant
- Communicatie rond sexual consent
  - *Hoe communiceert de participant sexual consent in haar eigen leven?*
  - *Hoe communiceert de participant sexual non-consent in haar eigen leven?*
- Gedrag rond sexual consent
  - *Wat heeft de participant meegemaakt op vlak van sexual consent? Hoe is haar eigen gedrag en dat van haar seksuele partners?*
- Verwachtingen rond sexual consent
  - *Welke verwachtingen heeft de participant op vlak van sexual consent in haar eigen leven, over haar eigen gedrag en dat van haar seksuele partners?*
- Genderrollen/sociale rollen
  - *Gelooft de participant in genderrollen/sociale rollen die te maken hebben met sexual consent? Zo ja, welke?*
- Sexual consent naargelang de soort seksuele handeling
  - *Hoe beleeft de participant sexual consent naargelang de soort handeling? Is dit anders bv bij kussen dan bij bv anale penetratie?*
- Sexual consent naargelang de plaats (bv uitgaansleven)
  - *Hoe beleeft de participant sexual consent op specifieke plaatsen? Is dit anders bv in het uitgaansleven dan in een casual seksuele relatie?*
  - *Is de communicatie rond consent anders als men gedronken heeft tegenover als men niet gedronken heeft?*
- Sexual consent naargelang soort (seksuele) relatie
  - *Hoe beleeft de participant sexual consent naargelang de soort relatie? Is dit anders bv bij een one night stand dan in een langerdurende casual seksuele relatie?*
  - *Is de communicatie rond consent anders bij een vreemde dan bij een kennis of vriend?*
- Wat is normatief seksueel gedrag? Wat is normatieve sexual consent?
  - *Hoe vindt de participant dat seksueel gedrag en sexual consent ideaal eruit zou moeten zien?*
- Ongewilde seks
  - *Heeft de participant al ooit ingestemd met seks terwijl ze eigenlijk niet wilde?*

- *Heeft de participant al ooit 'nee' gezegd tegen seks terwijl ze eigenlijk wel wilde?*

Bijlage 5. Goedkeuring ethische commissie

GROEP BIOMEDISCHE WETENSCHAPPEN
HERESTRAAT 49, O&N II – BUS 700
BE-3000 LEUVEN

[English version below.](#)

Ons kenmerk: MP006034

Uw kenmerk: Masterproef studie: Hoe beleven vrouwelijke universiteitsstudenten sexual consent?

Leuven, 09-10-2018

DEFINITIEF GUNSTIG ADVIES

Geachte Peter Rober

Geachte Anne Cremers

De Ethische Commissie Onderzoek UZ/KU Leuven verleent hierbij een gunstig advies aan de voorgestelde studie, zoals ze werd beschreven in het protocol. De Commissie is van oordeel dat er vanuit ethisch standpunt geen bezwaren zijn bij de voorgestelde studie. De studie werd goedgekeurd op 09-10-2018

De Commissie keurt de aanvraag goed en heeft geen verdere opmerkingen.

Aangezien het om een Masterproefproject binnen de Groep Biomedische Wetenschappen van de KU Leuven gaat, werd de aanvraag tot de Ethische Commissie Onderzoek UZ/KU Leuven ingediend via de Onderwijs-Begeleidings-Commissie.

De Commissie heeft geen bezwaar tegen het project mits vertrouwelijke behandeling van de gegevens en naleving van de Belgische wetgeving omtrent privacy. De Ethische Commissie Onderzoek UZ KU Leuven wenst de hoofdonderzoeker/promotor van de studie te wijzen op zijn/haar verantwoordelijkheid betreft de privacy van de persoons-/patiënt-gegevens bij contact met levende personen, patiënten en/of inzage in het elektronisch medisch dossier, inclusief de correcte implementatie hiervan door medewerkers en studenten.

Dit gunstig advies betreft de indiening van 26-09-2018 en wordt gegeven voor de duur van de Masterproef van de betrokken student(en). Elke wijziging aan het protocol doet dit gunstig advies vervallen. U dient in dat geval tijdig een amendement voor advies voor te leggen aan de commissie die eerder uw dossier goedkeurde.

De Commissie bevestigt dat ze werkt in overeenstemming met de ICH-GCP principes (International Conference on Harmonization Guidelines on Good Clinical Practice), met de meest recente versie van de Verklaring van Helsinki en met de van toepassing zijnde wetten en regelgeving.

De Commissie bevestigt dat in geval van belangenconflict, de betrokken leden niet deelnemen aan de besluitvorming omtrent de studie.

Met vriendelijke groet,

Prof. dr. Minne Casteels
Voorzitter
Ethische Commissie Onderzoek UZ/KU Leuven

Prof. dr. Pascal Borry
Voorzitter

Onderwijs-BegeleidingsCommissie voor Medische Ethiek KU Leuvenv

---

Aandachtspunten (indien van toepassing)

De Ethische Commissie UZ KU Leuven wenst de hoofdonderzoeker/promotor van de studie te wijzen op zijn/haar verantwoordelijkheid betreft de privacy van de persoons-/patiëntgegevens bij contact met de patiënt en/of inzage in het elektronisch medisch dossier, inclusief de correcte implementatie hiervan door medewerkers en studenten. Het EC verwijst naar de richtlijnen van ICH/GCP hierover op de website, en benadrukt dat een GCP-opleiding van elke hoofdonderzoeker verwacht wordt voor studies die vallen onder de Wet op Medische Experimenten. Het EC verwijst tevens naar de Belgische wetgeving (Wet van 8/12/1992 ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer en Wet van 22/8/2002 betreffende de rechten van de patiënt), en de Algemene Verordening Gegevensbescherming (van toepassing op 25 mei 2018).

Bij gebruik van elektronisch medische gegevens is een formeel akkoord van de dienst vereist. De opdrachtgever is verantwoordelijk voor de conformiteit van de anderstalige documenten met de Nederlandstalige documenten.

Onderzoek op embryo's in vitro valt onder de wet van 11 mei 2003. Voor dergelijk onderzoek is er naast een positief advies van het EC Onderzoek UZ/KU Leuven ook een goedkeuring van de Federale Commissie voor medisch en wetenschappelijk onderzoek op embryo's in vitro noodzakelijk vooraleer dit onderzoeksproject kan doorgaan.

Vooraleer u dierexperimenten mag opstarten is een goedkeuring vereist van de Ethische Commissie Dierproeven (ECD). U dient zich bijgevolg aan te melden bij deze commissie voor het onderdeel met dierproeven en hun adviezen te volgen. Gelieve te noteren dat u het

onderzoek pas mag starten nadat u een definitief gunstig advies van deze commissie heeft verkregen.

Onderzoek op humane kadavers vereist een goedkeuring van het Ethisch Comité voor Zorg en Begeleiding. U dient zich bijgevolg aan te melden bij deze commissie en hun adviezen te volgen. Gelieve te noteren dat u het onderzoek pas mag starten nadat u een definitief gunstig advies van deze commissie heeft verkregen

Dit gunstig advies van de Commissie houdt niet in dat zij de verantwoordelijkheid voor de geplande studie op zich neemt. U blijft hiervoor dus zelf verantwoordelijk.

Bovendien dient u, als betrokken hoofdonderzoeker, erover te waken dat de resultaten van dit onderzoek, correct worden weergegeven in publicaties, rapporten voor de overheid enz.

U wordt eraan herinnerd dat bij klinische studies iedere door u waargenomen ernstige verwikkeling onmiddellijk zowel aan de opdrachtgever (desgevallend de producent) als aan het EC Onderzoek

UZ/KU Leuven moet worden gemeld, ook al is het oorzakelijke verband met de studie onduidelijk.

Our reference: MP006034

Your reference: Master's thesis study: Hoe beleven vrouwelijke universiteitsstudenten sexual consent? **Leuven**, 09-10-2018

DEFINITIVE FAVOURABLE ADVICE

Dear Peter Rober

Dear Anne Cremers

The Research Ethics Committee UZ/KU Leuven hereby grants favourable advice to the proposed study, as it was described in the protocol. The Commission is of the opinion that from an ethical standpoint there are no objections to the proposed study. The study was approved on 09-10-2018 De Commissie keurt de aanvraag goed en heeft geen verdere opmerkingen.

Given that the study takes the form of a Master's thesis within the Group Biomedical Science, the application to the Research Ethics Committee UZ/KU Leuven was submitted to the EducationalSupport Committee.

The Committee has no objection to the project on the basis of confidential treatment of the data and compliance with the Belgian legislation concerning privacy. The Research Ethics Committee UZ/KU Leuven wishes for the head researcher / promoter of the study to be aware of their responsibilities with regard to the privacy of personal / patient details, when in contact with living persons, patients, and / or contained within electronic medical records, including the correct implementation by employees and students.

This favorable advice concerns the submission of 26-09-2018 and is given for the duration of the Master's thesis of the student(s) concerned. Any amendment to the protocol will invalidate this favorable advice. In that case, you must submit an amendment for advice to the committee that previously approved your file.

The Committee confirms that they work in accordance with the ICH-GCP principles (International Conference on Harmonisation Guidelines on Good Clinical Practice), with the most recent version of the Helsinki Declaration, and with applicable laws and regulations.

The Committee confirms that in case of a conflict of interest, the members concerned have not participated in decision regarding the study.

Kind regards,

Prof. dr. Minne Casteels
President / Chairperson
Research Ethics Committee UZ/KU Leuven

Prof. dr. Pascal Borry
President / Chairperson
Education-Support Committee for Medical Ethics KU Leuven

Points of Interests (if applicable)

The Research Ethics Committee UZ/KU Leuven wishes for the head researcher / promoter of the study to be aware of their responsibilities with regard to the privacy of personal / patient details, when in contact with living persons, patients, and / or contained within electronic medical records, including the correct implementation by employees and students. The Ethics Committee refers to the guidelines of the ICH/GCP here on the website, and emphasises that GCP-training is expected from every head-researcher for studies that come under the Law on Medical Experimentation. The Ethics Committee refers at the same time to the Belgian legislation (Law from 8/12/1992 for the protection of personal privacy and Law from 22/8/2002 regarding the rights of the patient), and the General Data Protection Regulation (which comes into effect on May 25th 2018).

For use of electronic medical data, a formal agreement from the clinical board is required. The study promotor is responsible for the conformity of foreign language documents with the Dutch language version.

In vitro research on embryos comes under the Law of 11 May 2003. For such research, besides positive approval from the Ethics Committee, approval by the Federal Committee for Medical and Scientific Research on Embryos In Vitro is also necessary before a project can commence. Before you may commence animal experimentation, approval is required from the Animal Ethics Committee. You must register with this committee for the animal testing component and follow their advice. Please note that you may start the investigation only after you have obtained a definitive favorable opinion from this committee.

Research on human cadavers requires approval of the Care and Support Ethics Committee. You must therefore register with this committee and follow their advice. Please note that you may start the investigation only after you have obtained a definitive favorable opinion from this committee.

This favorable opinion from the Commission does not mean that it takes responsibility for the planned study. You remain responsible for this yourself. In addition, as the principal investigator, you must ensure that the results of this research are correctly displayed in publications, reports for the government, etc.

You are reminded that any serious complication you observe must be reported immediately to both the study promotor (if applicable, the producer) and the Ethics Committee, even if the causal link with the study is unclear.

INSTITUUT VOOR FAMILIALE EN SEKSUOLOGISCHE WETENSCHAPPEN
Kapucijnenvoer 7 blok g - box 7001
3000 LEUVEN, België
www.kuleuven.be

